

KRR.430.006.2017
Nr ewid. 184/2017/P/17/046/KRR

Informacja o wynikach kontroli

REALIZACJA PROGRAMU BIOASEKURACJI JAKO ELEMENT ZWALCZANIA AFRYKAŃSKIEGO POMORU ŚWIŃ

DEPARTAMENT ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI

MISJA

Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej

WIZJA

Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa

Informacja o wynikach kontroli

Realizacja programu bioasekuracji jako element zwalczania afrykańskiego pomoru świń

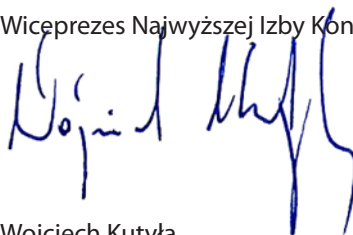
Dyrektor Departamentu
Rolnictwa i Rozwoju Wsi:

Waldemar Wojnicz

Akceptuję:

Wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli

Wojciech Kutyla

Zatwierdzam:

Prezes Najwyższej Izby Kontroli

Krzysztof Kwiatkowski

Warszawa, dnia 8.I.2018 r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
02-056 Warszawa
T/F +48 22 444 50 00

www.nik.gov.pl

SPIS TREŚCI

WYKAZ SKRÓTÓW, SKRÓTOWCÓW I POJĘĆ.....	4
1. WPROWADZENIE.....	6
2. OCENA OGÓLNA	9
3. SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI.....	11
4. WNIOSKI.....	18
5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI	19
5.1. Opracowanie i wprowadzenie programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń na lata 2015–2018.....	19
5.2. Realizacja programu bioasekuracji.....	24
5.2.1. Rzetelność kontroli dostosowania gospodarstw do spełniania wymogów bioasekuracji	26
5.2.2. Nadzór nad realizacją programu bioasekuracji.....	33
5.2.3. Gromadzenie danych dotyczących świń w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych	38
5.2.4. Prowadzenie rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną związaną z trzodą chlewną	41
5.3. Wydatki na realizację programu bioasekuracji	43
5.3.1. Odszkodowania za zlikwidowane stada świń	44
5.3.2. Wydatki poniesione z budżetu Inspekcji Weterynaryjnej w związku z realizacją programu bioasekuracji	45
5.3.3. Przyznawanie i wypłata rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwach.....	46
5.3.4. Refundacja wydatków poniesionych na zabezpieczenie przeciwpizootyczne gospodarstw	49
6. ZAŁĄCZNIKI	52
6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe.....	52
6.2. Pokontrolny panel ekspertów poświęcony rozprzestrzenianiu się ASF w Polsce i skutkom tej choroby.....	56
6.3. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych.....	61
6.4. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności	67
6.5. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli.....	70
6.6. Stanowisko Ministra RiRW do Informacji o wynikach kontroli.....	71
6.7. Opinia Prezesa NIK do Stanowiska Ministra RiRW	76

Wykaz stosowanych skrótów, skrótowców i pojęć

ARiMR	Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
ASF	Afrykański pomór świń (ang. African Swine Fever);
Bioasekuracja gospodarstwa/zabezpieczenie przeciwpizootyczne	Zespół działań mający na celu zminimalizowanie ryzyka wprowadzenia i późniejszego szerzenia się czynników patogennych w obiektach inwentarskich. Bioasekuracja ma na celu zapobieganie wystąpienia chorób w gospodarstwie poprzez wyeliminowanie lub maksymalne ograniczenie potencjalnych źródeł chorób;
BP ARiMR	Biuro Powiatowe Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
Decyzja 2014/709/UE	Decyzja wykonawcza Komisji Europejskiej w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich, w odniesieniu do wpisów dotyczących Estonii, Litwy i Polski (Dz. Urz. UE L 35 z 11.02.2016, s. 12) – wprowadzająca obszary zagrożenia ASF, tj.: obszar ochronny (żółty), obszar objęty ograniczeniami (czerwony) i obszar zagrożenia (niebieski);
Eradykacja	Całkowite zwalczenie choroby zakaźnej i niewystępowanie wywołującego ją patogenu w organizmach zwierzęcych (w przypadku ASF) i innych elementach środowiska;
GIW	Główny Inspektorat Weterynarii;
GLW	Główny Lekarz Weterynarii;
IERiGŻ	Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie;
IW	Inspekcja Weterynaryjna;
KE	Komisja Europejska;
Kpa	Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2016 r. poz. 23, ze zm.);
Minister RiRW	Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
MRiRW	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi;
Ognisko ASF	Wystąpienie choroby afrykańskiego pomoru świń w gospodarstwie;
OIE	Światowa Organizacja Zdrowia Zwierząt (World Organisation for Animal Health);
OR ARiMR	Oddział Regionalny Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
Oświadczenie	Oświadczenie składane przez posiadacza świń, stosownie do art. 57e ust. 5 pkt 1 lit. a ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, iż gospodarstwo, w którym przebywają te zwierzęta, nie spełni wymagań określonych w programie bioasekuracji;
Pełnomocnik Rządu	Pełnomocnik Rządu do spraw działań związanych z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej;
PIW	Powiatowy Inspektorat Weterynarii;
PIW-PIB	Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach;
PLW	Powiatowy Lekarz Weterynarii;

Podlaski WLW	Podlaski Wojewódzki Lekarz Weterynarii;
Program bioasekuracji lub program	Program bioasekuracji mający na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń na lata 2015–2018 wprowadzony rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 kwietnia 2015 r. (Dz. U. poz. 517, ze zm.);
Przypadek ASF	Stwierdzenie choroby afrykańskiego pomoru świń u dzików;
Rekompensata	Rekompensata za nieprzerwane neutrzymywanie świń w gospodarstwie do 2018 r.;
Rozporządzenie Ministra RiRW z dnia 3 kwietnia 2015 r.	Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 kwietnia 2015 r. w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 517, ze zm.);
Rozporządzenie Ministra RiRW z dnia 11 maja 2016 r.	Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 maja 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 679);
Rozporządzenie Ministra RiRW z dnia 29 lipca 2016 r.	Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 1153);
Rozporządzenie Ministra RiRW z dnia 12 lipca 2017 r.	Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 lipca 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 1378);
Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 2015 r.	Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobów realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz. U. poz. 187, ze zm.);
Rozporządzenie Ministra RiRW z dnia 3 sierpnia 2016 r.	Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 sierpnia 2016 r. w sprawie rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną (Dz. U. z 2016 r. poz. 1314, ze zm.);
RZZK	Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego;
System IRZ, SIRZ	System Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt w Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa;
SPIWET	Skoordynowany Program Inspekcji Weterynaryjnej – lista elementów dotyczących określonej działalności, których spełnienie jest wymagane przepisami prawa;
uiwet	Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (Dz. U. z 2016 r. poz. 1077, ze zm.);
uozz	Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. z 2014 r. poz. 1539, ze zm.);
usirz	Ustawa z dnia 2 kwietnia 2004 r. o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt (Dz. U. z 2017 r. poz. 546);
WIW	Wojewódzki Inspektorat Weterynarii;
WLW	Wojewódzki Lekarz Weterynarii.

1. WPROWADZENIE

Cel główny kontroli

Czy zostały osiągnięte cele wynikające z programu bioasekuracji stad świń?

Pytania definiujące cele szczegółowe kontroli

Czy prawidłowo i skutecznie zrealizowano zadania związane z programem bioasekuracji?

Czy prawidłowo dokonano wydatków na realizację programu bioasekuracji?

Jednostki kontrolowane

Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi

Główny Inspektorat Weterynarii

Wojewódzki Inspektorat Weterynarii w Białymstoku

Pięć powiatowych inspektoratów weterynarii i pięć biur powiatowych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w powiatach: augustowskim, białostockim, hajnowskim, sejneńskim, sokólskim

Okres objęty kontrolą

Od 28 kwietnia 2015 r. do 30 czerwca 2017 r. z uwzględnieniem zagadnień z okresu wcześniejszego, mających istotny wpływ na działalność objętą kontrolą, a także zdarzeń występujących do dnia zakończenia czynności kontrolnych.

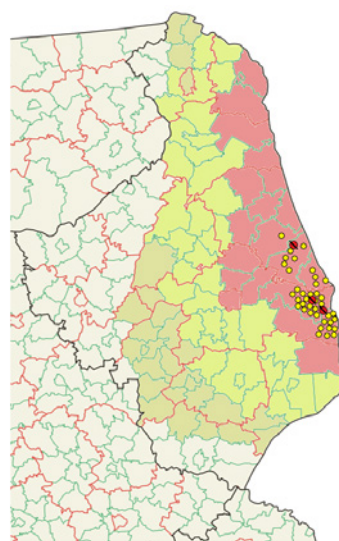
Afrykański pomór świń (ASF) jest wysoce zaraźliwą i śmiertelną chorobą świń domowych oraz dzików. Choroba przenoszona jest przez kontakt bezpośredni zwierząt, ale także poprzez podanie skażonych pasz lub użycie zainfekowanych ściół. Źródłem zakażenia mogą być także zwierzęta domowe (psy, koty) mające kontakt z padłymi świniami lub dzikami. Wirus ASF powoduje zachorowalność zwierząt od 40 do 65% i śmiertelność od 85 do 100%. Jedynie niewielka część zwierząt (głównie dzików) może przeżyć zakażenie, pozostając siewcami ASF. Wystąpienie afrykańskiego pomoru świń w gospodarstwie skutkuje natychmiastowym zabiciem zwierząt i ich utylizacją.

Afrykański pomór świń nie jest groźny dla człowieka, jest jednak uznawany za jedną z najbardziej niebezpiecznych chorób świń mających negatywne znaczenie gospodarcze. Długotrwałe zwalczanie ASF może prowadzić do zmian w strukturze produkcji świń, poprzez wyeliminowanie gospodarstw, które nie będą w stanie wprowadzić skutecznych zabezpieczeń przeciwepizootycznych.

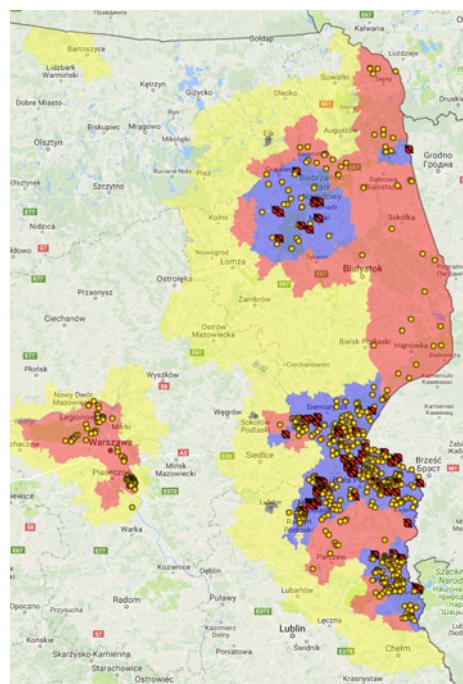
W Polsce pierwszy przypadek ASF u dzików wystąpił w lutym 2014 r., a pierwsze ognisko ASF u świń w lipcu 2014 r. Od tamtego dnia do końca grudnia 2017 r. odnotowano 877 przypadków tej choroby u dzików i 104 ogniska ASF w stadach świń, z tego 81 ognisk w 2017 r.

Infografika nr 1

Porównanie liczby zakażeń ASF w 2014 r. i 2017 r.

- Obszar zakażony wg decyzji KE z dnia 27 marca 2014 r. nr 2014/178/UE
- Obszar ochronny wg decyzji KE z dnia 27 marca 2014 r. nr 2014/178/UE
- Obszar ochronny wg decyzji KE z dnia 28 sierpnia 2014 r. nr 2014/637/UE
- Przypadki ASF do końca marca 2015 r.
- Ogniska ASF do końca marca 2015 r.

Obszary stref stosownie do decyzji wykonawczej Komisji (UE) nr 2017/2411 z dnia 20 grudnia 2017 r.)

- Przypadki ASF u dzika w 2017 r.
- Ogniska ASF u świń w 2017 r.
- Obszar ochronny
- Obszar objęty ograniczeniami
- Obszar zagrożenia

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie danych Głównego Inspektoratu Weterynarii.

WPROWADZENIE

Programem bioasekuracji, wprowadzonym w dniu 3 kwietnia 2015 r., objęto 17 gmin w województwie podlaskim. W dniu 11 maja 2016 r. rozszerzono obszar, na którym obowiązywał program o dalsze sześć gmin w tym województwie. Kolejne rozszerzenie programu o dalsze 57 gmin w 16 powiatach województwa podlaskiego, mazowieckiego i lubelskiego nastąpiło z dniem 12 lipca 2017 r.

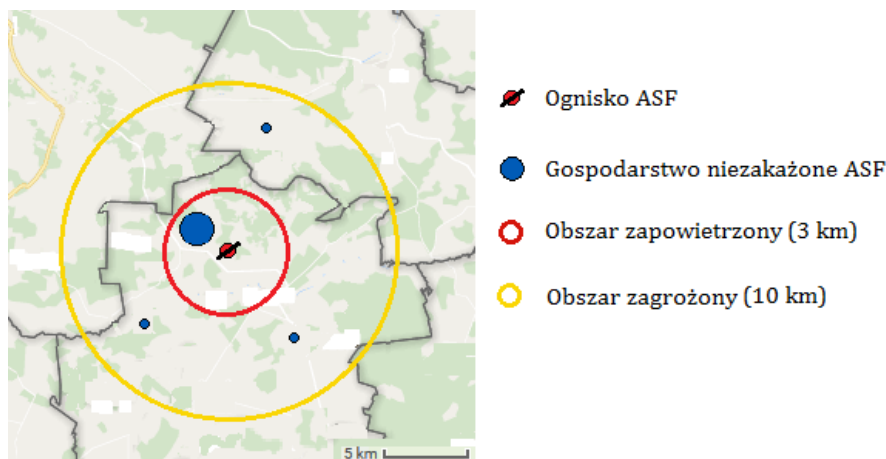
Celem programu było zapobieganie szerzeniu się wirusa ASF u świń utrzymywanych w gospodarstwach położonych na wyznaczonym obszarze i zminimalizowanie ryzyka introdukcji wirusa ASF do gospodarstw.

Gospodarstwo nieprzestrzegające zasad bioasekuracji stwarza zagrożenie dla innych podmiotów nawet zabezpieczonych przeciwegizootycznie.

W małym gospodarstwie, którego właściciel lekceważy środki bioasekuracji i utrzymuje choćby jedną świnię, wystąpienie ASF skutkuje wyznaczeniem obszaru zapowietrzonego o promieniu co najmniej 3 km od ogniska choroby i obszaru zagrożonego o co najmniej 7 km poza obszar zapowietrzony¹. Na tych obszarach wszystkie sąsiadujące gospodarstwa – niezależnie od skali produkcji świń – są narażone na restrykcje sanitarne i straty ekonomiczne, tym dotkliwsze im większa jest liczba utrzymywanych świń. Choroba w jednym, nawet niewielkim stadzie świń, naraża na straty dużą fermę zabezpieczoną przed przeniknięciem wirusa. [str. 63]

Infografika nr 2

Strefy wyznaczone wokół ogniska ASF

Źródło: opracowanie własne NIK.

Dodać należy, że według opinii naukowców z Państwowego Instytutu Weterynaryjnego – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach „...przede wszystkim likwidacja produkcji we wszystkich chlewniach, niespełniających wymagań związanych z bioasekuracją, zlokalizowanych w strefach I, II, III, ograniczy ryzyko pojawienia się nowych ognisk”².

¹ Na mocy przepisów rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie zwalczania afrykańskiego pomoru świń (Dz. U. poz. 754).

² Zygmunt Pejsak, Grzegorz Woźniakowski, Krzysztof Śmietanka, Anna Ziętek-Barszcz, Łukasz Bocian, Maciej Frant, Krzysztof Niemczuk – Życie Weterynaryjne, Rocznik 92, 2017, Nr 4 str. 260. Przytoczone strefy I, II, III oznaczają strefy wyznaczone w decyzji wykonawczej Komisji 2014/709/UE z dnia 9 października 2014 r. w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich i uchylającej decyzję wykonawczą 2014/178/UE (Dz. Urz. UE L 295 z 11.10.2014, s. 63, ze zm.).

Zakres i cel programu bioasekuracji

Oddziaływanie i skutki zakażenia

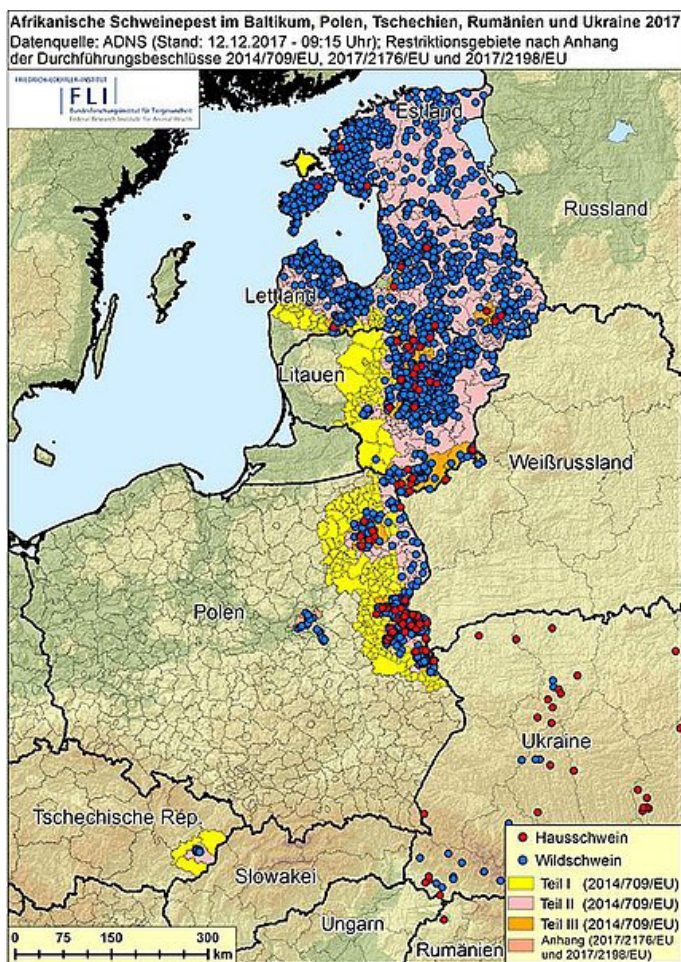
WPROWADZENIE

Rozprzestrzenianie się ASF na dalsze obszary kraju może skutkować znacznym spadkiem krajowego pogłowia świń, co może zagrozić bezpieczeństwu żywnościowemu Polski.

Zasięg występowania ASF w Europie środkowo-wschodniej

Infografika nr 3

Zakres występowania zakażeń ASF w Europie środkowo-wschodniej

Źródło: dane Friedrich-Loeffler-Institut (FLI) z dnia 12 grudnia 2017 r.

Tabela nr 1

Liczba zakażeń ASF krajach Europy środkowo-wschodniej do 2017 r.

Państwo	Ogniska ASF (u świń)	Przypadki ASF (u dzików)
Czechy	0	177
Estonia	27	2401
Łotwa	55	2601
Litwa	69	1580
Polska	104	678
Ukraina	115	19
Rumunia	2	0

Źródło: dane według Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 5 grudnia 2017 r.

2. OCENA OGÓLNA

Najwyższa Izba Kontroli krytycznie ocenia działania Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz Głównego Lekarza Weterynarii w zakresie przygotowania programu bioasekuracji oraz nadzoru nad jego realizacją w stadach świń w województwie podlaskim w latach 2015–2016 i I półroczu 2017 r.

Cele określone w programie bioasekuracji, a przede wszystkim cel główny programu, jakim było utrzymywanie świń wyłącznie w stadach o najwyższym poziomie bioasekuracji, nie zostały osiągnięte, w wyniku czego nie zapobieżono szerzeniu się wirusa ASF.

Nieskuteczność podejmowanych działań wynikała przede wszystkim z niewłaściwego przygotowania programu oraz jego nierzetelnej realizacji. Rolnicy nie przestrzegali zasad regulujących prawidłowe zabezpieczenie przeciwepizootyczne gospodarstw, kontrole inspekcji weterynaryjnej w gospodarstwach utrzymujących świnię były nierzetelne (na co mogła mieć wpływ zbyt mała liczba lekarzy zatrudnionych w powiatowych inspektoratach weterynarii, w stosunku do zakresu wykonywanych przez nich zadań), a nadzór nad realizacją programu sprawowany przez Głównego Lekarza Weterynarii oraz Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi był niewystarczający.

Realizacja programu już w dacie wprowadzenia nie mogła być skuteczna, gdyż nie uwzględniono skutków wynikających z rozdrobnionej struktury gospodarstw oraz wysokich kosztów bioasekuracji. Określony w programie zakres koniecznych do zastosowania zabezpieczeń przeciwepizootycznych ekonomicznie był uzasadniony w gospodarstwach utrzymujących powyżej 50 sztuk świń, ale około 95% nie posiadało możliwości ekonomicznych wprowadzenia skutecznych zabezpieczeń przeciwepizootycznych.

Nie dostosowano również przepisów prawa do możliwości jego realizacji. Przyjęte w programie rozwiązania nie pozwalały na wydawanie decyzji administracyjnych nakazujących likwidację stada nawet w przypadkach rażących naruszeń wymogów bioasekuracji zawartych w przepisach prawa. Decyzje nakazujące ubój zwierząt były natomiast wydawane głównie w przypadkach, gdy właściciele gospodarstw złożyli oświadczenia o niespełnianiu wymogów właściwego zabezpieczenia. Przyjęte założenie o dobrowolnej rezygnacji z utrzymania świń nie doprowadziło do likwidacji stad w gospodarstwach niespełniających nawet podstawowych wymagań. Skutkiem tego było zlikwidowanie zaledwie 26% stad świń, podczas gdy około 90% gospodarstw, jak wynikało z kontroli Inspekcji Weterynaryjnej przeprowadzonej przed wprowadzeniem programu, nie zapewniało właściwych zabezpieczeń przeciwepizootycznych.

Nieskuteczny był nadzór Głównego Lekarza Weterynarii nad realizacją programu. Nie przeprowadzono kontroli w zakresie prawidłowości weryfikacji zabezpieczeń przeciwepizootycznych dokonanych przez powiatowych lekarzy weterynarii. Sprawowanie nadzoru w tym zakresie sprowadzało się do bezkrytycznego przyjmowania od po-

Cele wynikające z programu bioasekuracji stad świń nie zostały osiągnięte

wiatowych lekarzy weterynarii informacji o uznawaniu gospodarstw za spełniające najwyższy stopień bioasekuracji, pomimo że liczba likwidowanych stad wskazywała na niepełną realizację celów programu. Sprawozdania te nie zawierały też danych o nieprawidłowościach stwierdzonych podczas kontroli gospodarstw. W protokołach sporządzanych przez Inspekcję Weterynaryjną stan zabezpieczeń podawano jako prawidłowy nawet w przypadkach niezgodności z wymaganiami określonymi przepisami prawa. Stwarzało to pozory zabezpieczenia przed zakażeniami, a dowodem tego było wystąpienie ASF w gospodarstwie uznanym za spełniające wszelkie wymogi bioasekuracji.

Niewystarczający był nadzór Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi nad realizacją programu. Nie określono metod i sposobu oceny stopnia jego realizacji. Instrumenty te umożliwiłyby wczesne podjęcie działań naprawczych pozwalających na pełną realizację celów.

W większości skontrolowanych biur powiatowych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa nierzetelnie prowadzono ewidencję podmiotów utrzymujących świnie, a we wszystkich skontrolowanych powiatowych inspektoratach weterynarii nieprawidłowe były rejestry podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną związaną z utrzymywaniem świń w gospodarstwach. Nie stwierdzono nieprawidłowości w zakresie naliczania i wypłaty środków za likwidowane stada świń w ramach programu bioasekuracji.

3. SYNTEZA WYNIKÓW KONTROLI

Programem bioasekuracji, wprowadzonym w dniu 3 kwietnia 2015 r., objęto 17 gmin w województwie podlaskim o najwyższym stopniu ryzyka wystąpienia ASF. Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 maja 2016 r. rozszerzono obszar, na którym obowiązywał program o dalsze sześć gmin.

Zakres i cel programu bioasekuracji

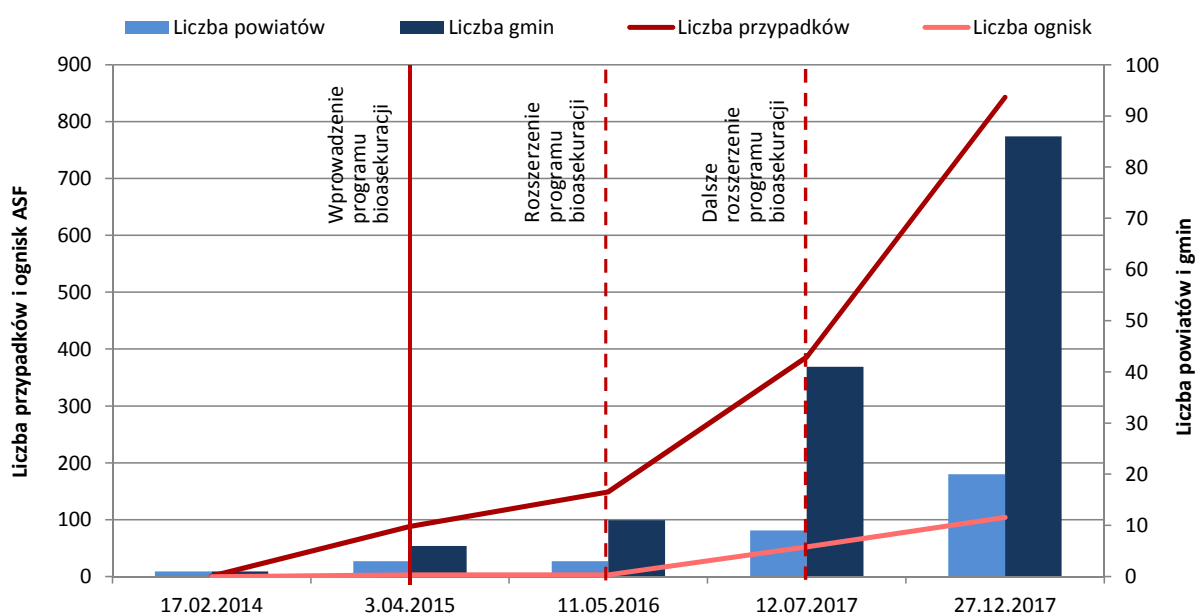
Celem programu było zapobieganie szerzeniu się wirusa ASF u świń utrzymywanych w gospodarstwach położonych na obszarze objętym programem. Założono, iż cel programu zostanie osiągnięty, jeśli na obszarze tym świnie będą utrzymywane wyłącznie w gospodarstwach o najwyższym poziomie bioasekuracji, co oznaczało ograniczenie liczby gospodarstw o niskim poziomie zabezpieczeń przeciwpizootycznych.

Właściciele stad świń mieli możliwość dobrowolnej rezygnacji z ich utrzymywania, w przypadku niespełniania wymagań bioasekuracji. Po wydaniu przez PLW decyzji nakazującej zabicie świń utrzymywanych w gospodarstwie lub poddanie ich ubojowi oraz zakazującej wprowadzania do gospodarstwa i utrzymywania w nim zwierząt z gatunków wrażliwych przez okres obowiązywania programu, właściciele gospodarstw mogli ubiegać się o rekompensaty za zlikwidowane świnie. [str. 20]

Pomimo wystąpienia w 2016 r. 23 przypadków ASF u dzików w powiatach grajewskim i monieckim, a także w części gmin w powiecie łosickim i białskim określonych w decyzji wykonawczej Komisji (UE) 2016/2218 z dnia 7 grudnia 2016 r. jako obszary zagrożone ASF, program na tych obszarach nie został wprowadzony. Dopiero w związku z wystąpieniem od czerwca 2017 r. nowych przypadków i ognisk afrykańskiego pomoru świń, rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 lipca 2017 r. rozszerzono obszar, na którym realizowano program bioasekuracji o 57 gmin w 16 powiatach województwa podlaskiego, mazowieckiego i lubelskiego. [str. 23]

Wykres nr 1

Rozprzestrzenianie ASF w latach 2014–2017

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie danych Głównego Inspektoratu Weterynarii.

Przyjęte w programie rozwiązania nie zapewniły możliwości pełnej realizacji jego celów

Główny Lekarz Weterynarii opracowując program, jak i Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydając rozporządzenie, nie zawarli rozwiązań umożliwiających pełną i efektywną realizację celów programu. Wyniki wcześniejszych kontroli Inspekcji Weterynaryjnej przeprowadzonych w ponad 500 gospodarstwach na terenie województwa podlaskiego w okresie od czerwca do sierpnia 2014 r. wskazywały, że około 90% z nich nie przestrzegało wymagań określonych w przepisach dotyczących bioasekuracji.

Niespełnienie tych wymagań nie skutkowało wydaniem decyzji nakazującej zabicie lub ubój świń w gospodarstwie. Decyzje takie były wydawane jedynie w przypadku niespełniania wymogów określonych w ust. 6 programu. Dopiero zrealizowanie wymagań określonych w ust. 4 oraz wymagań określonych w ust. 6 programu bioasekuracji było warunkiem osiągnięcia rzeczywistego zabezpieczenia gospodarstwa przed zakażeniem chorobą, czyli przyjętego celu programu. Inspekcja Weterynaryjna nie miała zatem możliwości, w drodze zastosowania przymusu administracyjnego, eliminacji produkcji świń w gospodarstwach nie stosujących, często podstawowych, zabezpieczeń przeciwpizootycznych. [str. 20]

Przeszkodą w realizacji programu była rozdrobniona struktura gospodarstw i stosunkowo wysokie koszty zabezpieczeń

Realizacji programu nie sprzyjała rozdrobniona struktura gospodarstw oraz relatywnie wysokie koszty zabezpieczeń koniecznych do poniesienia przez właścicieli niewielkich stad świń. Po wprowadzeniu programu w około 93% gospodarstw utrzymywano do 50 sztuk świń, a średni koszt dostosowania gospodarstwa do wymogów bioasekuracji szacowano na około 33 tys. zł. Właściwe zabezpieczenia w tym zakresie mogło wprowadzić zaledwie około 6% właścicieli gospodarstw. [str. 22]

O nieadekwatności przyjętych rozwiązań do możliwości ich wprowadzenia świadczy konieczność przedłużania terminu dostosowania gospodarstw do wymagań określonych w programie bioasekuracji. Termin ten zmieniano dwukrotnie (rozporządzeniami z dnia 11 maja 2016 r.³ i 29 lipca 2016 r.⁴), odpowiednio na dzień 10 lipca i 10 sierpnia 2016 r. Przedłużenie terminu spowodowane było zbyt krótkim okresem przeznaczonym na dostosowanie gospodarstw do wymagań programu bioasekuracji oraz na złożenie oświadczeń o niespełnianiu wymagań bioasekuracji, i tym samym ubieganie się o rekompensaty za nieprzerwane nieutrzymywanie świń przez czas realizacji programu i zmniejszenie ewentualnych skutków ekonomicznych dla rolników utrzymujących świnię na tym obszarze. [str. 22]

Wprowadzenie było szeroko rozpropagowane

Założenia programu zostały rozpowszechnione w wielu publikacjach i na stronach internetowych MRiRW oraz GLW. Akcję informacyjną dotyczącą: wprowadzenia programu bioasekuracji, objętego nim obszaru, terminów obowiązujących w związku z realizacją programu oraz zabezpieczenia gospodarstw przez wniknięciem czynnika zakaźnego, prowadził także Podlaski WLW oraz powiatowi lekarze weterynarii. [str. 23]

³ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 maja 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 679).

⁴ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 1153).

W latach 2015–2016 w gminach objętych programem, po jego wprowadzeniu było 1.449 gospodarstw, w których utrzymywano łącznie około 35,4 tys. sztuk świń. Do dnia 10 sierpnia 2016 r. właściciele stad świń złożyli 302 oświadczenia o niespełnianiu przez gospodarstwa wymagań bioasekuracji. Po przeprowadzeniu kontroli powiatowi lekarze weterynarii wydali 292⁵ decyzje nakazujące dokonanie uboju utrzymywanych świń i zakazujące utrzymania świń do 31 grudnia 2018 r. Nakazami uboju i zabicia zwierząt objęto łącznie 6,7 tys. sztuk świń.

Liczba zlikwidowanych stad świń w wyniku niespełniania wymogów programu bioasekuracji była niewielka

W wyniku przeprowadzonych przez IW kontroli ponad 1.100 gospodarstw, które nie złożyły takich oświadczeń wydano w latach 2015–2017 (I półrocze) zaledwie 87 decyzji dotyczących likwidacji 228 świń ze względu na niespełnianie wymogów programu. [str. 24]

Łącznie IW wydała 397 decyzji o likwidacji stad świń, co stanowiło zaledwie 26% stad znajdujących się na obszarze gmin objętych programem w dacie rozpoczęcia jego obowiązywania. Na obszarze tym pomimo obowiązywania zasad bioasekuracji odnotowano dwa ogniska ASF – pierwsze w czerwcu 2016 r. i kolejne we wrześniu 2017 r. [str. 44]

Niewielkie zainteresowanie rozwiązaniami wprowadzonymi programem bioasekuracji wynikało zarówno z przyzwyczajenia do ekstensywnego, drobotowarowego i hobbystycznego utrzymania świń jak i z ryzyka wynikającego ze zmiany gatunku utrzymywanych zwierząt. Znaczenie miała także, nieznana przez posiadaczy zwierząt, wysokość rekompensaty za nieutrzymywanie świń w dacie podejmowania decyzji o likwidacji zwierząt – stawka za zwierzę, od której zależała wysokość rekompensaty, nie była znana w pierwszej fazie realizacji programu. [str. 26, 46]

Przyczyny niewielkiego zainteresowania programem były złożone

Kontrole wykonywane przez IW w gospodarstwach, których właściciele nie złożyli oświadczeń o niespełnieniu wymagań programu były przeprowadzone nierzetelnie, a o uznaniu gospodarstwa za spełniające wymogi bioasekuracji dowolnie decydował lekarz prowadzący kontrolę. W wielu protokołach sporządzanych przez IW stan zabezpieczeń podawano jako prawidłowy, nawet w przypadkach niezgodności z wymaganiami określonymi przepisami prawa. Ponowne kontrole gospodarstw uznanych za spełniające wymogi bioasekuracji, przeprowadzone przez IW w obecności kontrolerów NIK⁶, wykazały szereg nieprawidłowości i nieprzestrzeganie elementarnych zabezpieczeń przeciwepizootycznych. W wielu przypadkach w protokołach SPIWET nie odnotowywano braku wymaganych zabezpieczeń, a pozorne spełnianie wymagań i przyjęcie rozłożonego przed wejściem do budynku inwentarskiego domowego dywanika jako w pełni funkcjonalnej maty dezynfekcyjnej – było wystarczające do uznania gospodarstwa o najwyższym stopniu zabezpieczeń przeciw przeniesieniu zakażeń wirusem afrykańskiego pomoru świń. [str. 27]

Uznawanie gospodarstw jako spełniających najwyższy stopień bioasekuracji było niezgodne ze stanem faktycznym

Stwierdzono przypadek pozytywnej oceny zabezpieczenia przeciwepizootycznego gospodarstwa, pomimo niespełniania wymagań programu bioasekuracji, gdyż nie wyłożono mat dezynfekcyjnych, a utrzymywane

⁵ W tym: 26 – w PIW w Augustowie, 22 – w PIW w Białymstoku, 22 – w PIW w Hajnówce, 44 – w PIW w Sejnach i 178 – w PIW w Sokółce.

⁶ Oględziny czynności przeprowadzone na podstawie art. 39 ustawy o NIK.

w gospodarstwie świnie zostały zakupione bez wymaganych dokumentów i oznakowania, a następnie poddane ubojowi gospodarczemu bez zgłoszenia do PIW oraz bez przeprowadzenia badań mięsa. W ocenie NIK było to działanie nierzetelne. [str. 30]

Nieskuteczny był nadzór
GLW nad realizacją
programu bioasekuracji

Główny Lekarz Weterynarii ustalił obowiązek przekazywania okresowych sprawozdań z realizacji programu, w tym dotyczących liczby złożonych oświadczeń o niespełnieniu wymagań bioasekuracji i liczby zlikwidowanych stad świń, a także liczby przeprowadzonych kontroli i wydanych decyzji administracyjnych. Zakres wymaganych informacji nie uwzględniał jednak nieprawidłowości w spełnianiu wymogów bioasekuracji stwierdzanych podczas kontroli gospodarstw.

Główny Lekarz Weterynarii bezkrytycznie przyjmował od Podlaskiego WLW i od powiatowych lekarzy weterynarii informacje o uznawaniu gospodarstw za spełniające najwyższy stopień bioasekuracji, pomimo że liczba likwidowanych stad wskazywała na niepełną realizację celów programu. Działania Głównego Lekarza Weterynarii nie zapewniały zatem realizacji obowiązków określonych w art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej. [str. 33]

Nieskuteczny był także
nadzór Podlaskiego
WLW nad realizacją
programu bioasekuracji

Podlaski Wojewódzki Lekarz Weterynarii akceptował uznawanie przez powiatowych lekarzy weterynarii warunków zabezpieczenia gospodarstw za wystarczające do zapewnienia najwyższego poziomu bioasekuracji, pomimo że posiadał informacje o nieprawidłowościach w sporządzaniu protokołów kontroli SPIWET i egzekwowaniu zaleceń pokontrolnych oraz o niespełnianiu przez gospodarstwa wymagań bioasekuracji.

Nieprzestrzeganie w gospodarstwach zabezpieczeń przeciwepizootycznych zostało potwierdzone przez Podlaskiego WLW podczas kontroli gospodarstw przeprowadzonych w obecności kontrolerów NIK⁷ w dniach 23–25 maja 2017 r. [str. 34]

Podlaski WLW nie podjął działań na rzecz likwidacji stad świń w tych gospodarstwach nawet po zmianie ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt i zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt i wprowadzeniu możliwości nakazania zabicia lub uboju świń, jeśli posiadacz zwierząt nie stosuje się do nakazów, zakazów lub ograniczeń nałożonych przez Inspekcję Weterynaryjną. [str. 37]

Działania Podlaskiego Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii nie zapewniały realizacji obowiązków określonych art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej. [str. 37]

Działania Ministra
Rolnictwa i Rozwoju
Wsi dotyczące
realizacji programu były
niewystarczające

Realizacja programu bioasekuracji przez Inspekcję Weterynaryjną nie była przedmiotem kontroli prowadzonych przez MRiRW, nie była także monitorowana.

Nie określono metod i mierników oceny stopnia zaawansowania realizacji programu, co uniemożliwiało wczesne podjęcie działań naprawczych, pozwalających na pełną realizację określonych w nim celów.

W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi nie dysponowano danymi informującymi o efektach programu bioasekuracji, w tym przede wszystkim

⁷ Ogłędziny czynności przeprowadzone na podstawie art. 39 ustawy o NIK.

danymi dotyczącymi liczby gospodarstw, które zaprzestały utrzymywania świń oraz liczby zlikwidowanych świń. Informacje te były przekazywane do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi sporadycznie, głównie w ramach prac nad rozporządzeniami wprowadzającymi zmiany w programie. [str. 38]

Nie przestrzegano wewnętrznych procedur Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, określających sposób dokonywania korekt liczby utrzymywanych świń na podstawie protokołów z kontroli weterynaryjnych. W czterech spośród pięciu skontrolowanych biur powiatowych ARiMR nierzetelnie prowadzono ewidencję podmiotów utrzymujących świnię oraz zdarzeń związanych z tymi zwierzętami. Nie uaktualniano na bieżąco danych w Systemie IRZ oraz nie korzystano z możliwości ich weryfikacji wspólnie z IW. Nie podejmowano również działań wobec właścicieli utrzymujących nawet kilka tysięcy świń, który przez niemal dwa lata nie zgłosili żadnych zmian w liczebności stad. [str. 39]

We wszystkich skontrolowanych PIW nierzetelnie prowadzono rejestr podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną związaną z utrzymywaniem świń w gospodarstwach. Dane o stadach świń nie zawierały pełnych informacji określonych przepisami⁸, tj. rodzaju i zakresu prowadzonej działalności nadzorowanej, informacji o decyzjach PLW⁹ w sprawie wstrzymania działalności do czasu usunięcia uchybień oraz dat wpisu i wykreślenia z rejestru. W skontrolowanych PIW korzystano głównie z przekazanych za pośrednictwem WIW wykazów gospodarstw utrzymujących stada świń z Systemu IRZ. Dane te nie zawierały także pełnych informacji wymaganych dla rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną. [str. 41]

Stwierdzono zasadnicze różnice dotyczące danych o liczbie stad umieszczonych w IRZ i w rejestrach PIW. Według danych IW na obszarze objętym programem bioasekuracji, w dacie jego wprowadzenia, było około 1,5 tys. stad świń, a według danych IRZ ponad 2,2 tys. stad. [str. 41]

W PIW rejestry podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną nie były uaktualniane pomimo otrzymywania z biur powiatowych ARiMR informacji o stadach świń. Pracownicy Inspekcji Weterynaryjnej, w wyniku kontroli podmiotów utrzymujących stada świń, nie weryfikowali danych zawartych w księgach rejestracji prowadzonych w siedzibach stad ze stanem faktycznym. Stwierdzano także przypadki nie sporządzania wniosków o dokonanie stosownych korekt lub uzupełnień danych w rejestrach Biura Powiatowego ARiMR. Niezweryfikowanie tych danych i niedokonanie korekt w rejestrach prowadzonych przez BP ARiMR było niezgodne z obowiązującymi przepisami¹⁰. [str. 42]

Rejestr stad i liczby utrzymywanych świń był prowadzony nierzetelnie i niezgodnie z wewnętrzną procedurą ARiMR dotyczącą obsługi dokumentów w IRZ

Rejestry podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną były prowadzone nierzetelnie

⁸ W art. 11 ust. 2 uozz i w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 sierpnia 2016 r. w sprawie rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną.

⁹ O których mowa w art. 8 ust. 1 pkt 2 i 3, ust. 1a pkt 1 i 3, ust. 1b pkt 1 lit. a i pkt 2 oraz ust. 3 uozz.

¹⁰ Stanowiło to naruszenie przepisów § 2 ust. 1 pkt 1 i 4 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 marca 2010 r. w sprawie wykonywania nadzoru w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt, współpracy organów Inspekcji Weterynaryjnej, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz podmiotów prowadzących rejestry koniowatych, a także dokonywania zmian w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych, rejestrach koniowatych i centralnej bazie danych koniowatych (Dz. U. z 2014 r. poz. 1612).

Powiatowi lekarze weterynarii nie realizowali wniosków NIK

Powiatowi lekarze weterynarii w Augustowie, Białymstoku, Hajnówce i Sejnach nie uzupełnili rejestrów działalności nadzorowanej o dane podmiotów utrzymujących świnie, w celu umieszczenia ich na rynku lub produktów pochodzących z tych zwierząt albo od tych zwierząt, chociaż po kontroli nr P/14/124¹¹ poinformowali NIK o ich realizacji. Było to działanie nierzetelne. [str. 43]

Wydatki na realizację programu

W latach 2015–2017 (I półrocze) łączne wydatki poniesione na realizację programu bioasekuracji wyniosły 4.029,8 tys. zł. Średni koszt likwidacji jednej świni wyniósł 592,6 zł. Na likwidację świń wydatkowano łącznie 3.736,5 tys. zł, w tym na odszkodowania za świnie zabite lub poddane ubojowi wydatkowano 2.667,0 tys. zł. Pozostałe wydatki w kwocie 1.069,5 tys. zł zostały poniesione głównie na: transport i utylizację zwierząt (790,0 tys. zł) oraz badania laboratoryjne (209,6 tys. zł). Wydatki na realizację programu bioasekuracji w gospodarstwach, w których nie były likwidowane świnie wyniosły 293,3 tys. zł, w tym 284,6 tys. zł wydatkowano na pokrycie kosztów działalności wyznaczonych lekarzy weterynarii. Nie stwierdzono nieprawidłowości w zakresie naliczania i wypłaty środków za likwidowane stada świń w ramach programu bioasekuracji. [str. 44]

Wydatki na realizację programu z budżetu Inspekcji Weterynaryjnej

Wydatki poniesione z budżetu IW w związku z realizacją programu bioasekuracji wyniosły łącznie 1.059,0 tys. zł, w tym 796 tys. zł wydatkowano w pięciu powiatowych inspektoratach weterynarii. Łączne wydatki poniesione ze środków GIW wyniosły 77,5 tys. zł, a wydatki Wojewódzkiego Inspektoratu Weterynarii – 185,4 tys. zł. Największe wydatki w łącznej wysokości 869,1 tys. zł zostały poniesione na wynagrodzenia dla lekarzy weterynarii bezpośrednio realizujących lub nadzorujących program. W ramach tej kwoty, wynagrodzenia dla lekarzy realizujących program w PIW wyniosły łącznie 606,2 tys. zł. Pozostałe wydatki w wysokości 189,9 tys. zł zostały poniesione na dojazdy do gospodarstw, badania laboratoryjne, odzież roboczą, środki dezynfekcji. [str. 45]

Niewystarczająca była liczba lekarzy weterynarii w powiatowych inspektoratach weterynarii

W powiatowych inspektoratach weterynarii zadania związane z programem bioasekuracji łącznie realizowało tylko 17 lekarzy PIW i 116 urzędowych lekarzy wyznaczonych przez powiatowych lekarzy weterynarii. W kontrolowanych PIW zwiększono liczbę etatów o cztery i w ramach tego zatrudniono trzy osoby. W PIW w Białymstoku z kontroli gospodarstw wyłączono urzędowych lekarzy weterynarii ze względu na możliwość przeniesienia przez nich ASF do innych podmiotów. [str. 25]

Prawidłowo naliczono i wypłacono rekompensaty za nieprzerwane nieutrzymywanie świń

W latach 2015–2016 złożono 275 wniosków o udzielenie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń. Maksymalny limit wydatków z budżetu państwa na ten cel został określony w kwocie 2.050,3 tys. zł na 2015 r. i 3.658,5 tys. zł na 2016 r. Środki na ten cel wykorzystano odpowiednio w 37% (758,8 tys. zł) i 27,6% (1.010,5 tys. zł). [str. 46]

Prezes ARiMR, w wyniku kontroli NIK, dokonał zmian w procedurze weryfikacji wniosków i wypłaty rekompensat i wprowadził katalog dokumentów – w tym dokumenty badania przed i poubojowego, potwierdzone przez

¹¹ Kontrola pt.: „Skuteczność przyjętych procedur i podejmowanych działań w celu ograniczenia prawdopodobieństwa wystąpienia w Polsce afrykańskiego pomoru świń”, przeprowadzona w 2014 r.

urzędowego lekarza weterynarii – jakie posiadacze zwierząt mają obowiązek złożyć wraz z wnioskiem, aby jednoznacznie potwierdzić wykonanie decyzji PLW. [str. 47]

Posiadacze stad świń złożyli 46 wniosków o refundację wydatków na łączną kwotę 90,7 tys. zł. Kierownicy biur powiatowych Agencji, w drodze decyzji, uznali zasadność poniesionych wydatków w wysokości 85,2 tys. zł. Liczba złożonych wniosków stanowiła 3,2% gospodarstw utrzymujących świnię (1.449) po wprowadzeniu programu bioasekuracji. Najmniejsza kwota zrefundowanych wydatków wyniosła 28,5 zł, a najwyższa 8,2 tys. zł. [str. 49]

W dwóch biurach powiatowych ARiMR stwierdzono przypadki nierzetelnej weryfikacji złożonych wniosków w łącznej wysokości 28,3 tys. zł. Wystąpiły także przypadki nieuzasadnionego przedłużania rozpatrywania wniosków ponad jeden miesiąc, czym naruszono art. 35 § 1–3 Kpa. [str. 50]

Podczas panelu podniesiono szereg istotnych kwestii dotyczących zwalczania afrykańskiego pomoru świń, w tym stosowania bioasekuracji jako głównej metody zapobiegania przeniesieniu zakażeń ASF do gospodarstw. W prezentacjach i dyskusji przedstawiono skutki ekonomiczne, społeczne i wizerunkowe rozszerzenia się ASF w Polsce. Wynikające z panelu konkluzje zawarto w Załączniku 6.2. do informacji. [str. 56]

Środki na refundację wydatków poniesionych na zabezpieczenie przeciwpizootyczne gospodarstw zostały wydatkowane w niewielkim stopniu

Pokontrolny panel ekspertów w dniu 29 listopada 2017 r.

4. WNIOSKI

Jak dotąd, bioasekuracja jest zasadniczą metodą ochrony świń przed ASF, a podstawową przyczyną występowania tej choroby jest nieprzestrzeganie jej zasad.

Rozprzestrzenianie się zakażenia wirusem afrykańskiego pomoru świń w Polsce sprawia, że narasta zagrożenie przeniesienia zachorowań na obszary wolne od tej choroby. Konieczna jest dalsza działalność informacyjna wśród rolników dotycząca przestrzegania zasad bioasekuracji. Skuteczność wyeliminowania tej choroby przede wszystkim zależy od zabezpieczenia gospodarstw i świadomego działania rolników. Bardzo ważne jest również radykalne zmniejszenie populacji dzików.

Ze względu na szczególne zagrożenie dla produkcji świń w Polsce i negatywne skutki dla krajowej gospodarki, niezbędnym jest podjęcie zdecydowanych, a nawet rygorystycznych działań na rzecz zwalczania i uwolnienia Polski od choroby ASF.

W związku z wynikami kontroli oraz rozprzestrzenianiem się wirusa ASF w Polsce, Najwyższa Izba Kontroli uważa za konieczne:

Wnioski do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi

- 1) podejmowanie działań przeciwpizootycznych, wyprzedzających wystąpienie wirusa na nowych obszarach oraz rozważenie objęcia programem bioasekuracji całego terytorium kraju;
- 2) wzmocnienie Inspekcji Weterynaryjnej jako kluczowego organu administracji realizującego i nadzorującego bioasekurację w stadach świń;
- 3) wzmocnienie nadzoru nad Głównym Lekarzem Weterynarii w zakresie efektywnej realizacji programu bioasekuracji;
- 4) wystąpienie do Komisji Europejskiej z wnioskiem o zmniejszanie restrykcji przepisów sanitarnych w strefach zapowietrzonych i zagrożonych, w miarę stopniowego wykluczania wystąpienia wirusa ASF, dzięki zastosowaniu skutecznej diagnostyki zwierząt.

Wnioski do Głównego Lekarza Weterynarii

- 1) zwiększenie nadzoru nad powiatowymi lekarzami weterynarii realizującymi program bioasekuracji oraz wyegzekwowanie prowadzenia przez nich prawidłowych rejestrów podmiotów utrzymujących trzodę chlewną;
- 2) rygorystyczne egzekwowanie wymogów bioasekuracji od wszystkich właścicieli gospodarstw utrzymujących trzodę chlewną.

5. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

5.1. Opracowanie i wprowadzenie programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń na lata 2015–2018

Podczas opracowywania programu nie uwzględniono możliwości jego realizacji. Nie dostosowano wprowadzonych rozwiązań w zakresie stosowania bioasekuracji do struktury gospodarstw, ani do możliwości ich zastosowania. Właściwe zabezpieczenia przeciwpizootyczne mogło realnie wdrożyć zaledwie około 6% właścicieli gospodarstw. Nie uzależniono wydania decyzji administracyjnej dotyczącej likwidacji świń w gospodarstwie od spełnienia wszystkich wymagań w zakresie bioasekuracji, zawartych w przepisach prawa. Decyzje nakazujące ubój zwierząt były wydawane głównie w przypadkach, gdy właściciele gospodarstw złożyli oświadczenia o niespełnianiu wymogów właściwego zabezpieczenia.

W dniu 18 sierpnia 2014 r. Główny Lekarz Weterynarii poinformował Departament Bezpieczeństwa Żywności i Weterynarii w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi o planowanym wdrożeniu zasad bioasekuracji zgodnie ze specjalnym programem, który będzie dotyczył obszarów dotkniętych afrykańskim pomorem świń. Projekt rozporządzenia w sprawie wprowadzenia programu bioasekuracji Główny Lekarz Weterynarii przesłał do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 6 lutego 2015 r.

Prace nad wprowadzeniem programu bioasekuracji rozpoczęto w 2014 r.

Założenia do programu bioasekuracji były konsultowane z Radą Sanitarno-Epizootyczną, będącą organem doradczo-opiniotawczym GLW. Rada wskazała na konieczność wdrożenia programu bioasekuracji, w związku z możliwością pojawienia się kolejnych ognisk afrykańskiego pomoru świń i zgłosiła postulat, aby program bioasekuracji był realizowany bez ograniczeń terytorialnych i czasowych, zakładając dalsze rozprzestrzenienie się wirusa ASF. Postulat ten nie został zrealizowany z uwagi na konieczność ustalania limitów środków finansowych na każdy rok obowiązywania programu.

Wprowadzenie programu zostało poprzedzone konsultacjami społecznymi oraz przeprowadzoną przez IERiGŻ analizą ekonomicznych skutków dostosowania gospodarstw prowadzących produkcję świń do wymagań bioasekuracji. W analizie tej określono kwotę środków finansowych niezbędną na odszkodowania w związku z decyzją nakazującą ubój lub zabicie świń z tytułu niespełnienia wymagań programu bioasekuracji, kwotę środków na rekompensaty za nieutrzymywanie świń, a także średni koszt dostosowania gospodarstwa do wymogów bioasekuracji. Projekty rozporządzeń zostały przekazane do rolniczych związków zawodowych, Krajowej Rady Izby Rolniczych, Krajowej Izby Lekarsko-Weterynaryjnej, stowarzyszeń lekarzy weterynarii, Polskiego Związku Łowieckiego, a także stowarzyszeń i organizacji działających w branży mięsnej.

W ramach prowadzonych konsultacji Stowarzyszenie Producentów Trzody Chlewnej „Podlasie” wnioskowało, aby obszar objęty programem bioasekuracji rozszerzyć o cały obszar ochronny określony w decyzji wykonawczej Komisji (UE) 2014/709/UE. Wniosek nie został przez MRiRW uwzględniony „z uwagi na stabilną sytuację epizootyczną w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń na tym obszarze”. Nie została również przyjęta propozycja objęcia programem całej wschodniej Polski, przedstawiona przez Związek „Polskie Mięso” do projektu rozporządzenia z dnia 12 lipca 2017 r.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Realizacja programu miała spowodować, że w gospodarstwach o niskim poziomie bioasekuracji świnie nie będą utrzymywane

W związku z wystąpieniem na obszarze województwa podlaskiego przypadków afrykańskiego pomoru świń u dzików oraz ognisk tej choroby w stadach świń, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi rozporządzeniem z dnia 3 kwietnia 2015 r. wprowadził program bioasekuracji, którym objęto terytorium Polski o najwyższym stopniu ryzyka wystąpienia ASF¹². Był to obszar obejmujący tereny wymienione w części II (obszar objęty ograniczeniami) i w części III (obszar zagrożenia) załącznika do decyzji wykonawczej Komisji 2014/709/UE.

Właścicielom gospodarstw umożliwiono dobrowolną rezygnację z utrzymywania świń i zapewniono rekompensaty za ich nieutrzymywanie przez okres trzech lat. W przypadku niespełniania określonych w programie wymogów zabezpieczeń przeciwepidemiotycznych powiatowy lekarz weterynarii wydawał decyzję nakazującą zabicie świń utrzymywanych w gospodarstwie lub poddanie tych świń ubojowi oraz zakazującą wprowadzania do gospodarstwa i utrzymywania w nim zwierząt z gatunków wrażliwych przez okres obowiązywania programu.

W uzasadnieniu do projektu rozporządzenia podano, że celem programu jest ograniczenie liczby gospodarstw o niskim poziomie zabezpieczeń przeciwepidemiotycznych, w których utrzymywana była jedna lub kilka sztuk świń i utrzymywanie świń tylko w gospodarstwach o najwyższym poziomie zabezpieczeń.

Program zobowiązywał utrzymujących świnie do zwiększenia poziomu bioasekuracji i spełnienia wymagań określonych w jego ust. 6. Wprowadzono obowiązek zabezpieczenia podwójnym ogrodzeniem gospodarstwa, w którym utrzymywane są świnie w systemie otwartym, przeprowadzania okresowych zabiegów dezynsekcji, prowadzenia rejestru środków transportu do przewozu świń wjeżdżających na teren gospodarstwa oraz rejestru wejść osób do pomieszczeń, w których są utrzymywane świnie, a także obowiązek zapewnienia, aby osoby przebywające w budynkach inwentarskich używały odzieży oraz obuwia ochronnego.

W programie nie zastosowano rozwiązań zapewniających pełną realizację jego celów

Główny Lekarz Weterynarii opracowując program, a także Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi wydając stosowne rozporządzenie nie wprowadzili jednakże rozwiązań umożliwiających pełną i efektywną realizację celów programu. Wyniki wcześniejszych kontroli Inspekcji Weterynaryjnej przeprowadzonych w okresie od czerwca do sierpnia 2014 r. w 527 gospodarstwach wskazywały, że około 90% z nich nie spełniało wymagań bioasekuracji określonych we wcześniej wprowadzonych przepisach zawartych w aktach prawnych, które wymieniono w ust. 4 programu i w których określono również inne, ważne z punktu widzenia zabezpieczenia przeciwepidemiotycznego wymagania bioasekuracji, w tym obowiązek wyłożenia mat dezynfekcyjnych przed wjazdem i wyjazdem z gospodarstwa oraz przed wejściami do pomieszczeń, w których utrzymywane są świnie.

¹² Programem objęte zostały gospodarstwa na obszarze województwa podlaskiego w powiatach: sejneńskim gminy Giby i Sejny z miastem Sejny, augustowskim gminy Lipsk i Płaska, białostockim gminy Czarna Białostocka, Gródek, Supraśl, Wasilków, Michałowo i od 26 maja 2016 r. Zabłudów, sokólskim gminy Dąbrowa Białostocka, Janów, Krynki, Kuźnica, Nowy Dwór, Sidra, Sokółka i Szudziałowo oraz od dnia 26 maja 2016 r. w powiecie hajnowskim gminy: Białowieża, Czyże, Hajnówka, Narew i Narewka.

Przepisy określone w ust. 4 zawarte były w rozporządzeniach Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi: z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń (Dz. U. poz. 711), z dnia 18 września 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków weterynaryjnych, jakie muszą spełniać gospodarstwa w przypadku, gdy zwierzęta lub środki spożywcze pochodzenia zwierzęcego pochodzące z tych gospodarstw są wprowadzane na rynek (Dz. U. Nr 168, poz. 1643) oraz z dnia 21 października 2010 r. w sprawie wymagań weterynaryjnych przy produkcji mięsa przeznaczonego na użytek własny (Dz. U. z 2016 r. poz. 885).

Dopiero w dniu 6 maja 2015 r., a więc około dwa miesiące po wprowadzeniu programu, GLW w piśmie do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi zwrócił się o wyjaśnienie, czy decyzja powiatowego lekarza weterynarii o likwidacji świń powinna być wydawana „wyłącznie w przypadku niespełniania przez gospodarstwo wymagań określonych w programie bioasekuracji, czy również w sytuacji, gdy gospodarstwo nie spełnia wymagań określonych w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 31 marca 2014 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem u dzików afrykańskiego pomoru świń¹³.

W stanie prawnym obowiązującym w chwili wprowadzenia programu Inspekcja Weterynaryjna nie miała zatem możliwości, w drodze zastosowania przymusu administracyjnego, eliminacji produkcji świń w gospodarstwach rażąco naruszających wymogi bioasekuracji. Brak takich możliwości potwierdził Departament Bezpieczeństwa Żywności i Weterynarii w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi wyjaśniając, iż niespełnienie przez gospodarstwo wymagań określonych w aktach prawnych wyszczególnionych w ust. 4 programu bioasekuracji „*nie stanowi podstawy prawnej do wydania decyzji w ramach realizacji programu, nakazującej zabicie lub ubój świń w gospodarstwie niespełniającym wymagań w zakresie bioasekuracji*”.

W lutym 2015 r. GLW proponował jedynie wprowadzenie zmian w projekcie programu dotyczących: „zapewnienia, że do budynków, w których utrzymywane są świny nie wchodzi osoby postronne” oraz „zapewnieni, że osoby przebywające w budynkach inwentarskich używają odzieży ochronnej oraz obuwia ochronnego”.

Proponowane w projekcie zmiany nie odnosiły się zatem do kluczowej kwestii likwidacji stad świń w gospodarstwach niespełniających wszystkich wymagań bioasekuracji. Według Zastępcy GLW jedynie spełnienie przez właścicieli gospodarstw wszystkich wymagań określonych w ust. 6 jak również wymagań bioasekuracji określonych w przepisach wymienionych w ust. 4 programu powodowało, że w gospodarstwie bez względu na liczbę utrzymywanych świń „*został osiągnięty obiektywnie najwyższy poziom bioasekuracji wymagany przepisami prawa*”.

Nadmienić należy, że w opinii naukowców analizujących wdrożenie programu bioasekuracji „(...) akt prawny nieznajdujący zastosowania w praktyce skłania do nadużyć i paradoksalnie pogarsza sytuację, którą miał polepszyć”¹⁴.

¹³ Dz. U. poz. 420, ze zm.

¹⁴ Daria Piókarz, Andrzej Rudy – Zakład Epizootologii z Kliniką Ptaków i Zwierząt Egzotycznych Wydziału Medycyny Weterynaryjnej we Wrocławiu.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Większość gospodarstw, z przyczyn ekonomicznych, nie była w stanie wprowadzić pełnych zabezpieczeń w zakresie bioasekuracji

Realizacji programu nie sprzyjała także rozdrobniona struktura gospodarstw oraz relatywnie wysokie koszty zabezpieczeń koniecznych do poniesienia przez właścicieli niewielkich stad świń. Po wprowadzeniu programu w około 93% gospodarstw utrzymujących do 50 sztuk świń (w tym 67% gospodarstw utrzymywało od jednej do dziesięciu świń), utrzymywano około 12 tys. sztuk świń. W około 100 gospodarstwach utrzymujących powyżej 50 sztuk świń (7% wszystkich stad świń) było ponad 23 tys. sztuk świń. Oszacowano, że średni koszt dostosowania gospodarstwa do wymogów bioasekuracji, w którym utrzymywano od 50 do 200 sztuk świń wyniesie około 33 tys. zł, co spowoduje, że właściwe zabezpieczenia w tym zakresie będzie w stanie wprowadzić zaledwie około 6% właścicieli gospodarstw.

Należy podkreślić, że przepisy prawne regulujące realizację programu bioasekuracji nie przewidują gradacji ważności wymagań weterynaryjnych i nie rozgraniczają wymagań dla gospodarstw w zależności od ich wielkości. Takie same są bowiem drogi szerzenia się chorób zakaźnych zwierząt, w tym afrykańskiego pomoru świń. Tym samym wymagania zabezpieczające te gospodarstwa przed wprowadzeniem choroby zakaźnej są również takie same.

Według Podlaskiego WLW koszty spełnienia w małych gospodarstwach wymagań, określonych w programie bioasekuracji oszacowano w następujący sposób: kwota około 15 tys. zł niezbędna na jednorazowy wydatek związany z zabezpieczeniem budynków przed dostępem zwierząt wolno żyjących oraz kwota około 16 tys. zł rocznie – na zakup środków dezynfekcyjnych, dezynsekcyjnych i deratyzacyjnych, w tym sprzętu niezbędnego do ich stosowania oraz odzieży ochronnej i obuwia ochronnego.

Braku rozwiązań prawnych pozwalających na skuteczną likwidację świń w gospodarstwach niespełniających wszystkich wymogów bioasekuracji nie podnosił także Podlaski WLW. Po wprowadzeniu programu Podlaski WLW informował natomiast GLW, iż w ramach realizacji programu „może dojść do likwidacji z nakazu Inspekcji Weterynaryjnej nawet 36.000 sztuk świń”, co może ze względu na „brak podstaw prawnych do wydania przez powiatowych lekarzy weterynarii nadzorujących zakłady ubojowe nakazu uboju zwierząt w ramach programu bioasekuracji” uniemożliwić jego realizację. Ponadto informował, że „realizacja programu „skupi na Inspekcji Weterynaryjnej negatywne emocje i reakcje ze strony posiadaczy świń”, a nieprzekraczalny termin jednego miesiąca na złożenie oświadczenia o niespełnianiu warunków bioasekuracji i zaprzestaniu utrzymywania świń jest niewystarczający do „przeanalizowania konsekwencji złożenia takiego oświadczenia i podjęcia świadomej decyzji w sprawie ich gospodarstwa...”.

Program bioasekuracji został trzykrotnie zmieniony

W związku ze zmianą decyzji wykonawczej Komisji (UE) 2014/709/UE, Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi w 2016 r. wystąpił do Głównego Lekarza Weterynarii o rozszerzenie obszaru objętego programem bioasekuracji. W konsekwencji, rozporządzeniem z dnia 11 maja 2016 r. rozszerzono obszar, na którym obowiązywał program o gminę Zabłudów powiecie białostockim oraz pięć gmin w powiecie hajnowskim. Dodatkowo, rozporządzeniami z dnia

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

11 maja 2016 r.¹⁵ i 29 lipca 2016 r.¹⁶, określono termin dostosowania gospodarstw do wymagań określonych w programie bioasekuracji, tj. odpowiednio na dzień 10 lipca i 10 sierpnia 2016 r.

Wydłużenie terminu było spowodowane zbyt krótkim okresem przeznaczonym na dostosowanie gospodarstw do wymagań programu bioasekuracji oraz na złożenie oświadczeń o niespełnianiu wymagań bioasekuracji i tym samym ubieganie się o rekompensatę za nieprzerwane nieutrzymywanie świń przez czas realizacji programu i zmniejszenie ewentualnych skutków ekonomicznych dla rolników utrzymujących świnię na tym obszarze.

W 2016 r. program bioasekuracji nie został rozszerzony o zagrożone obszary ujęte w części III załącznika do decyzji wykonawczej Komisji (UE) 2016/2218 z dnia 7 grudnia 2016 r., w tym o powiat grajewski i moniecki w województwie podlaskim, a także część gmin w powiecie łosickim województwa mazowieckiego oraz w powiecie białskim z terenu województwa lubelskiego. Na obszarach tych w 2016 r. odnotowano 23 przypadki ASF u dzików.

Nie rozszerzono programu pomimo określenia przez KE w grudniu 2016 r. nowych obszarów zagrożonych ASF

Dopiero w związku z wystąpieniem od czerwca 2017 r. nowych ognisk afrykańskiego pomoru świń, rozporządzeniem z dnia 12 lipca 2017 r.¹⁷ rozszerzono obszar, na którym realizowano program bioasekuracji o 57 gmin w 16 powiatach województwa podlaskiego, mazowieckiego i lubelskiego. Rozszerzony został również katalog dotychczasowych wymagań o nakaz zabezpieczenia budynków inwentarskich i miejsc do przechowywania paszy oraz odizolowania w gospodarstwie świń od pozostałych zwierząt kopytnych. Od połowy czerwca 2017 r. do końca października 2017 r. wystąpiło na tym rozszerzonym obszarze 79 ognisk afrykańskiego pomoru świń.

Wprowadzeniu programu bioasekuracji towarzyszyła akcja informacyjna mająca na celu upowszechnianie jego założeń. W Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi we współpracy z GLW opracowano dokument pn. *Informacja dla posiadaczy zwierząt utrzymujących świnię w związku z wprowadzeniem „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń”*, który zamieszczono na stronie internetowej MRiRW.

Prowadzono akcję informacyjną o warunkach realizacji programu bioasekuracji

Informacja o wprowadzeniu programu została również przekazana do Podlaskiego Urzędu Wojewódzkiego, Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podlaskiego, Starostw Powiatowych w Augustowie, Białymstoku, Sokółce i Sejnie, a także do organizacji rolniczych takich jak: Stowarzyszenie Producentów Trzody Chlewnej „Podlasie”, Podlaski Związek Hodowców Trzody Chlewnej w Białymstoku, Podlaska Izba Rolnicza oraz Polski Związek Hodowców i Producentów Trzody Chlewnej „Polsus”. W 2016 r. w MiRW analogiczne działania podjęto w związku ze zmianami wprowadzanymi w programie.

¹⁵ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 maja 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 679).

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 1153).

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 12 lipca 2017 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 1378).

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

O wprowadzeniu programu informował także Główny Lekarz Weterynarii poprzez zamieszczenie na stronie internetowej GIW komunikatu o wprowadzeniu programu oraz zasadach jego realizacji. Poinformowano np. o sposobie szacowania wartości rynkowej zwierząt tytułem wypłaty odszkodowania za świnie poddane ubojowi lub zabite z nakazu organów IW w gospodarstwach niespełniających wymagań w zakresie programu bioasekuracji.

Szeroką akcją informacyjną dotyczącą: wprowadzenia programu bioasekuracji i objętego nim obszaru, najważniejszych terminów obowiązujących w związku z realizacją programu oraz zabezpieczenia gospodarstw przez wniknięciem czynnika zakaźnego, prowadził także Podlaski WLW oraz powiatowi lekarze weterynarii. Informacje te przekazywano posiadaczom świń bezpośrednio oraz na spotkaniach z przedstawicielami: samorządów terytorialnych, Podlaskiej Izby Rolniczej, Ośrodkiem Doradztwa Rolniczego, Agencją Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, organizacji zrzeszających producentów świń, Urzędem Wojewódzkim i Urzędem Marszałkowskim i za pośrednictwem mediów elektronicznych¹⁸.

Prowadzono akcję informacyjną o warunkach realizacji programu bioasekuracji

Informacje przekazywane właścicielom gospodarstw utrzymujących świnie przez powiatowych lekarzy weterynarii dotyczyły:

- zasad, których należy przestrzegać w celu ochrony gospodarstwa przed wirusem ASF;
- typowych objawów choroby, obrony przed wirusem oraz obowiązkowych wymagań (w ulotce przypomniano o obowiązku oznakowania każdej świni i zgłoszenia do ARiMR);
- sposobu szacowania wartości rynkowej zwierząt tytułem wypłaty odszkodowania za świnie poddane ubojowi lub zabite z nakazu organów Inspekcji Weterynaryjnej w gospodarstwach niespełniających wymagań w zakresie programu bioasekuracji;
- sposobu postępowania, w związku z wystąpieniem kolejnych ognisk ASF na terenie województwa podlaskiego;
- informacji w sprawie zasad przemieszczania świń w związku z występowaniem ASF;
- wykazu rzeźni dokonujących uboju świń z obszaru zagrożenia (tzw. obszar niebieski).

5.2. Realizacja programu bioasekuracji

Spośród 1.449 gospodarstw, w których utrzymywano świnie po wprowadzeniu programu zaledwie 397 (26%) właścicielom gospodarstw IW wydała decyzje nakazujące dokonanie uboju utrzymywanych świń i zakazujące utrzymania świń do 31 grudnia 2018 r. Z tej liczby 292 decyzje zostało wydane po złożeniu oświadczeń o niespełnianiu przez gospodarstwa wymagań bioasekuracji.

Inspekcja Weterynaryjna nierzetelnie przeprowadzała kontrole w gospodarstwach, których właściciele nie złożyli oświadczeń o niespełnieniu wymagań programu. W wielu protokołach kontroli stan zabezpieczeń

¹⁸ Przykładowo na spotkaniu, które odbyło się w Gibach (8 maja 2015 r.) uczestniczyło około 60 rolników, a w Sejnach w dwóch spotkaniach – 125 osób.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

podawano jako prawidłowy, nawet w przypadkach niezgodności z wymaganiami określonymi przepisami prawa, a w sprawozdawczości z realizacji programu nie uwzględniano stwierdzanych nieprawidłowości w spełnianiu wymogów bioasekuracji. Nadzór nad realizacją programu był nieskuteczny. Główny Lekarz Weterynarii nie przeprowadził kontroli w zakresie prawidłowości weryfikacji zabezpieczeń przeciwpizootycznych dokonanych przez powiatowych lekarzy weterynarii. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi nie określił metod i mierników oceny stopnia zaawansowania realizacji programu, co uniemożliwiało wczesne podjęcie działań naprawczych, pozwalających na pełną realizację określonych w nim celów.

Po wprowadzeniu programu w 2015 r., w czterech powiatach (augustowskim, białostockim, sejneńskim i sokólskim) było 1.258 gospodarstw, w których utrzymywano około 27,2 tys. sztuk świń. W 2016 r. w powiecie hajnowskim było 150, a w gminie Zabłudów w powiecie białostockim 41 gospodarstw. Łącznie w 1.449 gospodarstwach utrzymywano około 35,4 tys. sztuk świń. Gospodarstwa te zostały poddane kontroli Inspekcji Weterynaryjnej. Od 2015 r. do kwietnia 2017 r. wykonano ponad 5,1 tys. kontroli gospodarstw, w tym w ponad 1,9 tys. gospodarstwach nie było świń w dniu kontroli.

Skala realizacji programu bioasekuracji

Zadania wynikające z programu bioasekuracji w powiatowych inspektoratach weterynarii realizowane były przez zespoły ds. zdrowia i ochrony zwierząt. W PIW program bioasekuracji realizowało 17 lekarzy PIW i 116 urzędowych lekarzy wyznaczonych przez powiatowych lekarzy weterynarii. W okresie objętym kontrolą w PIW zwiększono liczbę etatów o cztery i w ramach tego zatrudniono trzy osoby. W Powiatowym Inspektoracie Weterynarii w Sejnach nie utworzono nowego stanowiska z uwagi na brak zgłoszeń do pracy. Z kolei w PIW w Białymstoku do kontroli gospodarstw nie włączono urzędowych lekarzy weterynarii ze względu na „konflikt interesów” powstający podczas nadzoru urzędowych lekarzy nad ubojniami i obowiązku ich stałego nadzoru oraz konieczność wykluczenia z wykonywania tych obowiązków w sytuacji, gdy podczas kontroli bioasekuracji wizytowane mogło być gospodarstwo ze świnią podejrzaną o zakażenie ASF.

Stosownie do wymagań programu bioasekuracji właściciele stad świń w terminie do dnia 10 sierpnia 2016 r. złożyli 302 oświadczenia, o tym że ich gospodarstwa, nie spełniały określonych w tym Programie wymagań bioasekuracji. Po przeprowadzeniu kontroli powiatowi lekarze weterynarii wydali 292¹⁹ decyzje nakazujące dokonanie uboju utrzymywanych świń i zakazujące utrzymania świń do 31 grudnia 2018 r. Nakazami uboju i zabicia zwierząt objęto łącznie 6,7 tys. sztuk świń.

W latach 2015–2017 I półrocze oświadczeń takich nie złożyło zatem ponad 1.100 właścicieli gospodarstw utrzymujących około 29,5 tys. sztuk świń. W wyniku przeprowadzonych przez IW kontroli tych gospodarstw wydano zaledwie 87 decyzji²⁰ dotyczących likwidacji stad (i utrzymy-

¹⁹ W tym: 26 – w PIW w Augustowie, 22 – w PIW w Białymstoku, 22 – w PIW w Hajnówce, 44 – w PIW w Sejnach i 178 – w PIW w Sokółce.

²⁰ W tym: 2 – w PIW w Augustowie, 33 – w PIW w Białymstoku, 41 – w PIW w Hajnówce, 4 – w PIW w Sejnach i 7 – w PIW w Sokółce.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

wanych w nich 228 świń) ze względu na niespełnianie warunków bioasekuracji, z tego w 2015 r. zostało wydane 17 decyzji, w 2016 r. 65, a w I półroczu 2017 r. pięć takich decyzji. Odsetek zlikwidowanych stad świń w gospodarstwach, których właściciele nie złożyli ww. oświadczeń wyniósł zatem około 8%.

Wprowadzenie programu bioasekuracji nie uchroniło przed zakażeniami ASF

W wyniku wykonania nakazów z decyzji IW do 30 czerwca 2017 r. zlikwidowano jedynie około 26% stad znajdujących się na obszarze gmin objętych programem w chwili rozpoczęcia jego obowiązywania. Na obszarze pomimo obowiązywania zasad bioasekuracji odnotowano dwa ogniska ASF pierwsze w czerwcu 2016 r. i kolejne we wrześniu 2017 r.

Niewielki odsetek gospodarstw, w których dokonano likwidacji świń w ramach programu bioasekuracji wynikał wg. Zastępcy Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii w Białymstoku z „okoliczności o charakterze społeczno-gospodarczym”: tj. wprowadzenia programu na obszarze przygranicznym o określonych tradycjach ekstensywnego, drobnotowarowego i hobbystycznego utrzymania świń, oraz obawy właścicieli stad przed ryzykiem wynikającym ze zmiany gatunku utrzymywanych zwierząt lub profilu produkcji. Jednocześnie wskazał, że funkcjonowanie stosunkowo dużej ilości gospodarstw, szczególnie tych o małej obsadzie świń, w sytuacji gdy w dalszym ciągu nie nastąpiło radykalne zmniejszenie populacji dzików, może w konsekwencji zwiększyć ryzyko przenoszenia wirusa ASF ze środowiska do pomieszczeń, w których przebywają świnię.

5.2.1. Rzetelność kontroli dostosowania gospodarstw do spełniania wymogów bioasekuracji

W związku ze złożonymi oświadczeniami o niespełnieniu wymagań programu bioasekuracji powiatowi lekarze weterynarii, PLW we wszystkich przypadkach wszczęli w tych sprawach postępowania administracyjne oraz przeprowadzili kontrole, w wyniku których potwierdzono, że gospodarstwa te nie spełniają warunków wymaganych do skutecznego zabezpieczenia przed możliwością zakażenia ASF.

Kontrole pozostałych gospodarstw, których właściciele uznali, że warunki zabezpieczeń przeciwpizootycznych były zgodne z wymaganiami programu bioasekuracji oraz wymaganiami określonymi w innych przepisach, w tym w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi: z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru, z dnia 18 września 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków weterynaryjnych, jakie muszą spełniać gospodarstwa w przypadku, gdy zwierzęta lub środki spożywcze pochodzenia zwierzęcego pochodzące z tych gospodarstw są wprowadzane na rynek oraz z dnia 21 października 2010 r. w sprawie wymagań weterynaryjnych przy produkcji mięsa przeznaczonego na użytek własny wykazały, że zaledwie w 87 gospodarstwach IW stwierdziła brak właściwych zabezpieczeń, skutkiem tego zostały wydane decyzje administracyjne nakazujące ubój zwierząt i zakazujące ich utrzymania do końca 2018 r.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Kontrole wykonywane przez IW w tych gospodarstwach nie były rzetelnie przeprowadzone. Ponowne kontrole gospodarstw uznanych za spełniające wymogi bioasekuracji, przeprowadzone przez IW w obecności kontrolerów NIK, wykazały szereg nieprawidłowości i nieprzestrzeganie elementarnych zabezpieczeń przeciwpizootycznych. W wielu przypadkach w protokołach SPIWET nie odnotowywano braków wymaganych zabezpieczeń, a pozorne spełnianie wymagań było uznawane za wystarczające do uznania gospodarstwa jako gospodarstwa o najwyższym stopniu zabezpieczeń przeciw przeniesieniu zakażeń, w tym także wirusem afrykańskiego pomoru świń.

Nieprawidłowe stany zabezpieczeń stwierdzono w większości skontrolowanych gospodarstw we wszystkich objętych kontrolą powiatowych inspektoratach weterynarii.

W PIW w Augustowie kontrole przeprowadzone przez urzędowych lekarzy weterynarii w kwietniu 2017 r. nie były rzetelne. W trzech gospodarstwach IW nie stwierdziła nieprawidłowości w zabezpieczeniu wjazdów do gospodarstw oraz wejść do pomieszczeń inwentarskich. W trakcie ponownych kontroli przeprowadzonych w maju 2017 r. przez pracownika PIW (w obecności kontrolera NIK) stwierdzono, że znajdujące się w tych gospodarstwach maty dezynfekcyjne – przed wjazdami na ich teren oraz przed wejściami do pomieszczeń, w których utrzymywane były świny – były w rozmiarze niezapewniającym skuteczności działania środka dezynfekcyjnego. Stwierdzono również zły stan techniczny mat. Po ponownej kontroli pracownik PIW wydał zalecenia pokontrolne nakazujące poprawę stanu mat w sposób zapewniający skuteczne działanie środka dezynfekcyjnego.

Uznawanie gospodarstw jako spełniających najwyższy stopień bioasekuracji było niezgodne ze stanem faktycznym

Zdjęcie nr 1

Niewłaściwie zabezpieczenie przeciwpizootyczne gospodarstwa

Źródło: dane NIK z kontroli Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Augustowie.

W PIW w Białymstoku w trakcie kontroli przeprowadzonych w dniach 23–24 maja 2017 r. przez pracownika PIW (w obecności pracownika WIW i kontrolera NIK) stwierdzono, że znajdujące się w tych gospodarstwach maty dezynfekcyjne – przed wjazdami na ich teren – były w roz-

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

miarze, który nie zapewniał skutecznej dezynfekcji przejeżdżającego pojazdu. W protokołach kontroli SPIWET ASF wykonanymi w czterech gospodarstwach od 21 kwietnia do 10 maja 2017 r. nie odnotowano nieprawidłowej wielkości mat dezynfekcyjnych przed wjazdami do gospodarstw, jak i nie wydano w tym zakresie żadnych zaleceń.

Zdjęcie nr 2

Kołdra zamiast maty dezynfekcyjnej przed wjazdem do gospodarstwa

Źródło: dane NIK z kontroli Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Białymstoku.

W PIW w Hajnówce kontrola wykazała, że nie były w pełni przestrzegane wymogi używania przez osoby przebywające w budynkach inwentarskich odzieży ochronnej oraz obuwia ochronnego. W skontrolowanym gospodarstwie mata dezynfekcyjna znajdująca się przed bramą wjazdową była zbyt wąska i nie zapewniała skutecznej dezynfekcji kół pojazdów. Po kontroli PLW wydał zalecenia w celu wyeliminowania stwierdzonych nieprawidłowości.

Zdjęcie nr 3

Niewłaściwa mata dezynfekcyjna

Źródło: dane NIK z kontroli Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Hajnówce.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W PIW w Sejnach dodatkowe kontrole przeprowadzone przez pracowników PIW (z udziałem kontrolera NIK) w sześciu wybranych gospodarstwach (spośród 515 gospodarstw, które w latach 2015–2016 uznane zostały za spełniające wymogi bioasekuracji) wykazały, że we wszystkich ponownie skontrolowanych gospodarstwach stwierdzono 11 odstępstw od wymogów bioasekuracji dotyczących zwalczania ASF, dotyczących najczęściej braku, nieprawidłowego wyłożenia i utrzymania mat dezynfekcyjnych, braku spisu utrzymywanych świń oraz bieżącego odkażania sprzętu i narzędzi wykorzystywanego do obsługi świń.

Zdjęcie nr 4 i 5

Widok maty dezynfekcyjnej (zużyta i sucha – na początku kontroli weterynaryjnej) położonej na wjeździe do gospodarstwa (po prawej stronie polana środkiem dezynfekcyjnym w trakcie kontroli weterynaryjnej)

Źródło: dane NIK z kontroli Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Sejnach.

Zdjęcie nr 6 i 7

Nieszczelne drzwi wejściowe do budynku (po lewej), brudne i niedezynfekowane narzędzia do obsługi świń

Źródło: dane NIK z kontroli Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Sejnach.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Zdjęcie nr 8 i 9

Brak mat dezynfekcyjnych na drogach dojazdowych do gospodarstw

Źródło: dane NIK z kontroli Powiatowego Inspektoratu Weterynarii w Sejnach.

Protokoły kontroli gospodarstw były sporządzone nierzetelnie i niezgodnie ze stanem faktycznym

W ośmiu protokołach sporządzonych z kontroli weterynaryjnych dwóch gospodarstw (z 22 analizowanych protokołów, które sporządzono z kontroli sześciu gospodarstw poddanych ponownym kontrolom weterynaryjnym) niezgodnie ze stanem faktycznym zamieszczono informację, że prawidłowo spełniony został wymóg wyłożenia maty dezynfekcyjnej przed każdym wjazdem i wyjazdem z gospodarstwa, mimo że maty dezynfekcyjne wyłożono tylko na jednej z kilku dróg dojazdowych prowadzących do gospodarstw. Lekarze przeprowadzający omawiane kontrole wyjaśnili, że w przypadkach, w których do gospodarstwa prowadziło więcej, niż jedna droga dojazdowa, rolnik deklarował, z której korzysta i na tej drodze wykładano maty dezynfekcyjne. Odbiegało to od stanowiska PLW, który po ponownych kontrolach weterynaryjnych nakazał wykładać maty dezynfekcyjne na wszystkich drogach dojazdowych i wyjazdowych z gospodarstwa.

Jedno z kontrolowanych gospodarstw, w którym utrzymywano dwie świnię, nie spełniało wymogów programu bioasekuracji, co spowodowało wydanie decyzji nakazującej likwidację utrzymywanego tam stada. W gospodarstwie nie wdrożono programu monitorowania i zwalczania gryzoni oraz nie prowadzono rejestru środków transportu do przewozu świń, które wjeżdżają na teren gospodarstwa oraz rejestru wejść osób do pomieszczeń. W gospodarstwie nie wyłożono mat dezynfekcyjnych, ani nie zwalczano gryzoni. Utrzymywane w gospodarstwie świnię zostały zakupione bez wymaganych dokumentów i oznakowania, a następnie poddano je ubojowi gospodarczemu bez zgłoszenia do PIW i przeprowadzenia badań mięsa. W sporządzonym protokole z kontroli weterynaryjnej przeprowadzonej 16 grudnia 2016 r. odnotowano, że gospodarstwo spełniało wymogi programu bioasekuracji jak i podstawowe wymogi bioasekuracji w zakresie zwalczania ASF. Kontrole zlecone przez PLW w dniu 5 grudnia 2016 r. zostały przeprowadzone przez urzędującego lekarza weterynarii od 6 do 20 grudnia 2016 r., tj. w ciągu 11 dni, poza godzinami pracy lekarza w prywatnym gabinecie weterynaryjnym.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Po przeprowadzonej kontroli PLW decyzją z 19 czerwca 2017 r. nałożył na właściciela gospodarstwa karę pieniężną w kwocie 100 zł za dokonanie uboju gospodarczego dwóch świń bez zgłoszenia do PIW i przeprowadzenia badań mięsa w kierunku występowania włośnicy, zaś 22 czerwca 2017 r. wydał decyzję nakazującą likwidację stada.

W PIW w Sokółce w 2015 r. w okresie od kwietnia do grudnia skontrolowano 2.031 gospodarstw, z których w 1.303 (64,1%) nie utrzymywano świń, 215 (10,6%) gospodarstw zostało uznane za spełniające wymogi bioasekuracji, a pozostałe 513 (25,3%) nie spełniało wymogów zabezpieczenia przeciwpizootycznego. Nieprawidłowości dotyczyły głównie nieprowadzenia bądź nieprawidłowego prowadzenia wymaganej dokumentacji oraz braku mat dezynfekcyjnych w wyznaczonych miejscach.

Podczas kolejnych kontroli, tj. od sierpnia do grudnia 2015 r. skontrolowano 52 wybrane gospodarstwa, z których w 39 nie utrzymywano świń, a pozostałe 13 nadal nie spełniało warunków bioasekuracji stwierdzonymi w poprzednich kontrolach.

Powiatowy Lekarz Weterynarii podał, że ze względu na ograniczone możliwości kadrowe priorytetem było skontrolowanie przynajmniej raz każdego czynnego producenta bądź producenta, który posiadał potencjał do posiadania stada świń i co do zasady udało się ten cel osiągnąć.

W 2016 r. skontrolowano 837 gospodarstw, z których w 370 (44,2%) nie utrzymywano świń, 382 (45,6%) gospodarstwa zostało uznane za spełniające wymogi bioasekuracji, a pozostałe 85 (10,2%) nie spełniało tych wymogów. Podczas kolejnych kontroli w 2016 r. skontrolowano 446 wybranych gospodarstw, z których w 50 przypadkach nie było utrzymywanych świń, 228 gospodarstw zostało uznane za spełniające wymogi bioasekuracji, natomiast liczba gospodarstw niespełniających tych warunków wzrosła do 168. Według wyjaśnień PLW wzrost liczby gospodarstw niespełniających wymagań w bioasekuracji 2016 r. wynikał z zaostrzenia wymogów kontroli oraz bardziej restrykcyjnego ich egzekwowania. W I połowie 2017 r. skontrolowano 435 gospodarstw, z których 64 nadal nie spełniało tych warunków. Spośród gospodarstw, których właściciele nie spełnili wymagań bioasekuracji jedynie w ośmiu przypadkach wszczęto postępowania administracyjne, które zakończyły się likwidacją siedmiu stad świń oraz zakazem wprowadzania i utrzymywania zwierząt, a w jednej sprawie – wydaniem nakazów administracyjnych w zakresie bioasekuracji, do których hodowca niezwłocznie się dostosował. W przypadku pozostałych 737 właścicieli gospodarstw postępowania administracyjne nie zostały wszczęte.

Zgodnie z art. 8 uozz, w przypadku stwierdzenia, że przy prowadzeniu działalności nadzorowanej, naruszone zostały wymagania weterynaryjne określone dla tej działalności, powiatowy lekarz weterynarii powinien wszcząć postępowanie administracyjne oraz w zależności od stwarzanego zagrożenia dla zdrowia publicznego lub zdrowia zwierząt wydać stosowną decyzję administracyjną.

Wyjaśniając powody nie wszczynania postępowań administracyjnych PLW podał, iż każdy z wymogów (zabezpieczeń), które powinny spełniać gospodarstwa utrzymujące świny był istotny, ponieważ występował na liście kontrolnej SPIWET-ASF i był sprawdzany niezależnie od liczby posiadanych świń.

Zalecenia pokontrolne IW
nie były realizowane

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Niespełnianie tych samych wymogów (zabezpieczeń) mogło mieć jednak różny charakter w zależności od ogólnej sytuacji w gospodarstwie (np. lokalizacji danego stada względem innych stad bądź siatki połączeń komunikacyjnych, woli współpracy ze strony rolnika czy też uwarunkowań infrastrukturalnych na miejscu). Za zabezpieczenie epizootyczne powiatu odpowiada lekarz powiatowy i „to ja biorąc pod uwagę całokształt tych okoliczności (a nie tylko warunki przewidziane w liście kontrolnej SPIWET) szacowałem ryzyko i podejmowałem ostateczną decyzję dotyczącą likwidacji bądź pozostawienia danego stada”. Dodał, że w przypadku kilku rolników decyzja o likwidacji ich stad wynikała przede wszystkim z posiadania świń niezarejestrowanych w ARiMR, a także braku współpracy z Inspekcją Weterynaryjną oraz notorycznego ignorowania uwag (np. pozostawiania otwartych chlewni, niepoprawiania zabezpieczeń oraz niewyrażania woli ich poprawy w przyszłości). Dodatkowo w przypadku jednego z gospodarstw duże znaczenie miało położenie gospodarstwa przy trasie przelotowej. W przypadku innych rolników, którzy posiadali stada zarejestrowane w ARiMR i spełniali większość wymogów bioasekuracji, wykazywali się współpracą oraz wyrażali wolę poprawy zabezpieczeń – jak wyjaśnił PLW – formułowano zalecenia pokontrolne i nie wszczynano postępowań administracyjnych.

Przeprowadzone
kontrole z udziałem NIK
potwierdziły
nieprzestrzeganie
wymaganych przepisów
odnośnie bioasekuracji
gospodarstw

Przeprowadzone przez PLW z udziałem NIK kontrole w sześciu wybranych gospodarstwach wykazały, że w pięciu z nich przeprowadzający kontrole urzędowi lekarze weterynarii nierzetelnie sporządzali protokoły kontroli, nie odnotowując występujących nieprawidłowości. Podczas kontroli sprawdzającej stwierdzono, że w gospodarstwach tych nie założono bądź nie prowadzono wymaganej dokumentacji, tj. rejestrów używanych produktów biobójczych, programów czyszczenia i dezynfekcji pomieszczeń oraz zasad używania, czyszczenia i dezynfekcji odzieży ochronnej i obuwia, jak też dokumentacji dotyczącej padłych zwierząt. W trzech z nich nie było też w wymaganych miejscach mat dezynfekcyjnych, stacji deratyzacyjnych bądź nie zabezpieczono właściwie okien chlewni przed dostępem gryzoni.

Z wyjaśnień PLW wynika, że o uznaniu gospodarstwa za spełniające wymogi bioasekuracji dużą rolę odgrywał subiektywny osąd lekarza prowadzącego kontrolę. Niektórzy lekarze uznawali posiadanie dowodów zakupów bądź pojemników z produktami biobójczymi jako spełnianie wymogu posiadania rejestru produktów biobójczych. Według PLW brak mat dezynfekcyjnych, stacji deratyzacyjnych bądź zabezpieczenia okien wcale nie oznaczał, że wcześniej nie było takich przedmiotów u kontrolowanych rolników. W ocenie NIK akceptowanie stwierdzanych braków w zabezpieczeniu gospodarstw i uznawanie ich za spełniające wymagania bioasekuracji było działaniem nierzetelnym.

W dwóch skontrolowanych PIW nie zawsze weryfikowano dane zawarte w księgach rejestracji prowadzonych w siedzibach stad ze stanem faktycznym i pomimo stwierdzanych różnic nie sporządzano wniosków o dokonanie stosownych korekt lub uzupełnień danych w rejestrach Biura Powiatowego ARiMR. Było to niezgodne z § 2 ust. 1 pkt 1 i 4 rozporządzenia z dnia 18 marca 2010 r. w sprawie wykonywania nadzoru w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt, współpracy organów Inspekcji Weterynaryjnej, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz podmiotów pro-

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

wadzących rejestry koniowatych, a także dokonywania zmian w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych, rejestrach koniowatych i centralnej bazie danych koniowatych²¹.

Przed kontrolami gospodarstw nie były sprawdzane stany zwierząt w bazie IRZ. Wykonujący kontrole urzędowi lekarze weterynarii nie mieli upoważnień do korzystania z SIRZ lub nie zobowiązano ich, aby w trakcie kontroli weterynaryjnych zapoznawali się z księgą rejestracji świń w gospodarstwie.

Przed rozpoczęciem kontroli w gospodarstwie nie weryfikowano liczby zwierząt w bazie IRZ

Brak sprawdzenia w IRZ danych o liczbie świń przed podejmowanymi kontrolami skutkowało nierzetelnym podaniem liczby świń w protokole kontroli gospodarstwa (w dniu 20 sierpnia 2016 r.) przez urzędowego lekarza weterynarii. Zamiast pięciu świń, które były zgłoszone do bazy danych w Systemie IRZ, i zostały potwierdzone w kontroli przeprowadzonej z udziałem kontrolera NIK, w protokole kontroli wpisano trzy sztuki świń.

Stosownie do przepisów art. 57e ust. 6 pkt 2 celem kontroli było ustalenie liczby zwierząt z gatunków wrażliwych na afrykański pomór świń. Pozbawienie zatem urzędowych lekarzy weterynarii powyższych informacji oraz niezobowiązanie ich do zapoznania się z księgą rejestracji świń powodowało, że dokonując sprawdzenia niektórych wymogów ogólnych i dodatkowych obowiązujących przy przeciwdziałaniu ASF, byli oni zmuszeni do kierowania się wyłącznie informacjami uzyskiwanymi od posiadaczy świń, bez możliwości ich zweryfikowania.

W trzech powiatowych inspektoratach weterynarii nie w pełni realizowano – określony w rozporządzeniu Ministra RiRW z dnia 23 marca 2017 r. w sprawie wprowadzenia w 2017 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie”²² – obowiązek dwukrotnej w ciągu roku (w odstępach nie krótszych niż cztery miesiące) kontroli stanu zdrowia świń w każdym gospodarstwie, także położonych na obszarze objętym programem bioasekuracji. Dwukrotnymi kontrolami okresowo nie obejmowano od około 12% do nawet 90% gospodarstw utrzymujących świnie. Z wyjaśnień PLW wynika, że przyczyną nieprzeprowadzenia wymaganej częstotliwości kontroli były głównie niedobory kadrowe w powiatowych inspektoratach weterynarii oraz skumulowanie się w tym samym okresie innych zadań IW, w tym dokonanie likwidacji stad po złożeniu oświadczeń o niespełnieniu wymogów programu bioasekuracji.

5.2.2. Nadzór nad realizacją programu bioasekuracji

Stosownie do przepisów art. 13 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (uiwet), w celu ujednolicenia zasad prowadzenia kontroli programu, Główny Lekarz Weterynarii opracował i w dniu 22 czerwca 2015 r. przekazał do stosowania Podlaskiemu WLW wzór protokołu kontroli – listę kontrolną SPIWET-ASF.

Nadzór Głównego Lekarza Weterynarii nad realizacją programu był niewystarczający

²¹ Dz. U. z 2014 r. poz. 1612.

²² Dz. U. poz. 625.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Główny Lekarz Weterynarii ustalił także obowiązek przekazywania przez Podlaskiego WLW okresowych sprawozdań z realizacji programu, w tym dotyczących liczby złożonych oświadczeń o niespełnieniu wymagań bioasekuracji i liczby zlikwidowanych stad świń, a także liczby przeprowadzonych kontroli i wydanych decyzji administracyjnych. Na podstawie danych przekazywanych przez powiatowych lekarzy weterynarii, Podlaski WLW sporządzał raporty, które przesyłano do GIW w cyklu tygodniowym, a od grudnia 2016 r. – w cyklu miesięcznym lub trybie doraźnym na żądanie GLW.

Zakres wymaganych informacji zawartych w sprawozdawczości nie uwzględniał jednak nieprawidłowości w spełnianiu wymogów bioasekuracji stwierdzanych podczas kontroli gospodarstw.

Stosownie do przepisów art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej GLW, w ramach koordynacji wykonania zadań określonych w programie, był informowany o kontrolach przeprowadzonych przez Podlaskiego WLW w powiatowych inspektoratach weterynarii w Sejnach, Sokółce, Białymstoku, Hajnówce i Augustowie, podczas których sprawdzano realizację zadań z zakresu programu bioasekuracji przez właściwych powiatowych lekarzy weterynarii. Główny Lekarz Weterynarii nie przeprowadził jednakże kontroli realizacji programu bioasekuracji, zarówno przez Podlaskiego WLW jak i przez powiatowych lekarzy weterynarii.

Brak było rzetelnej oceny weryfikacji zabezpieczeń sanitarnych gospodarstw

Nieprzeprowadzenie przez GLW kontroli realizacji programu, pomimo posiadanych informacji, z wcześniejszych kontroli IW, że około 90% gospodarstw nie spełnia wszystkich wymagań bioasekuracji, istotnie ograniczyło możliwość rzetelnej oceny prawidłowości i efektywności działań Inspekcji Weterynaryjnej podczas weryfikacji zabezpieczeń przeciwpizootycznych w gospodarstwach. Nie wykonano tej kontroli pomimo niekorzystnej struktura wielkości stad świń, która ograniczała, a ze względów ekonomicznych wręcz uniemożliwiała w ocenie NIK możliwość wprowadzenia w gospodarstwach skutecznych zabezpieczeń przeciwpizootycznych.

W ocenie NIK Główny Lekarz Weterynarii bezkrytycznie przyjmował od Podlaskiego WLW i od powiatowych lekarzy weterynarii informacje o uznawaniu gospodarstw za spełniające najwyższy stopień bioasekuracji, pomimo że liczba likwidowanych stad wskazywała na niepełną realizację celów programu.

Uznanie większości gospodarstw jako gospodarstw o najwyższym stopniu bioasekuracji było dokonane niezgodnie ze stanem faktycznym

Podlaski WLW akceptował uznawanie przez powiatowych lekarzy weterynarii warunków zabezpieczenia gospodarstw za wystarczające do zapewnienia najwyższego poziomu bioasekuracji jedynie na podstawie spełnienia formalnych wymagań określonych w pkt 6 programu, w większości nieweryfikowalnych podczas kontroli. Informacje o takich wynikach kontroli były następnie przekazywane Głównemu Lekarzowi Weterynarii, pomimo że właściciele gospodarstw nie spełniali wielu wymagań dotyczących bioasekuracji, wymienionych w protokołach kontroli SPIWET-ASF.

Zdaniem NIK działania Głównego Lekarza Weterynarii nie w pełni zapewniały realizację obowiązków określonych w art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej, zgodnie z którym Główny Lekarz Weterynarii koordynuje i kontroluje wykonywanie zadań przez wojewódzkich i powiatowych lekarzy weterynarii.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W latach 2015–2016 Podlaski WLW przeprowadził sześć kontroli wewnętrznych we wszystkich pięciu powiatowych inspektoratach weterynarii realizujących program bioasekuracji. Z kontroli tych wynika, że powiatowi lekarze weterynarii stwierdzali podczas kontroli liczne (ponad 700) przypadki niedostosowania gospodarstw warunków bioasekuracji, w tym brak właściwych mat dezynfekcyjnych przed wjazdami do gospodarstw i wejściami do budynków inwentarskich, odzieży ochronnej, środków do dezynfekcji oraz spisu świń w gospodarstwach. W związku z powyższym powiatowym lekarzom weterynarii zalecono dokonanie dalszych kontroli gospodarstw niespełniających wymagań sanitarno-epizootycznych, usunięcie stwierdzonych nieprawidłowości oraz omówienie z wyznaczonymi lekarzami weterynarii sposobu interpretowania i oceny przestrzegania wymogów weterynaryjnych w gospodarstwach utrzymujących świnie

Podlaski WLW posiadał również informacje o niedociągnięciach w sporządzaniu protokołów kontroli SPIWET i egzekwowaniu zaleceń pokontrolnych. Jak wynika z wyjaśnień Zastępcy Powiatowego WLW „szczególnie uwidoczniło się to w tych powiatowych inspektoratach weterynarii, w których występują braki kadrowe i kontrole realizowane były przez prywatnie praktykujących lekarzy wyznaczonych przez PLW”.

Nieprzestrzeganie w gospodarstwach wymogów bioasekuracji zostało potwierdzone przez Podlaskiego WLW podczas kontroli gospodarstw przeprowadzonych z udziałem kontrolerów NIK w dniach 23–25 maja 2017 r. Kontrolą objęte zostały siedem gospodarstw uznanych przez powiatowych lekarzy weterynarii za spełniające warunki bioasekuracji. W jej wyniku stwierdzono, że w gospodarstwach tych nie przestrzegano warunków bioasekuracji, tj.:

- w sześciu gospodarstwach maty dezynfekcyjne znajdujące się przed wjazdem do gospodarstwa – ze względu na ich rozmiar – nie zapewniały skutecznej dezynfekcji kół pojazdu, a w jednym gospodarstwie przed bramami wjazdowymi maty nie były wyłożone; w dwóch gospodarstwach brak było zabezpieczeń okien i drzwi budynków inwentarskich przed dostępem zwierząt domowych;

Działania Podlaskiego Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii dotyczące realizacji programu bioasekuracji nie były skuteczne i nie przyczyniały się do wzmocnienia procesu likwidacji produkcji świń w gospodarstwach, które nie spełniały wszystkich wymagań bioasekuracji

Niewłaściwe zabezpieczenia gospodarstw i budynków inwentarskich

Zdjęcie nr 10

Resztki maty dezynfekcyjnej przed wjazdem do gospodarstwa

Źródło: fotografia wykonana podczas kontroli przeprowadzonej przez Podlaskiego WLW w gospodarstwie w powiecie sokólskim.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

- w jednym gospodarstwie stwierdzono brak prowadzenia dokumentacji zwalczania gryzoni oraz brak zgłoszeń ubojów świń na użytek własny;

Zdjęcie nr 11

Niezabezpieczone okna i drzwi budynku przed dostępem zwierząt domowych i niespełniająca swoich funkcji „mata” dezynfekcyjna

Źródło: fotografia wykonana podczas kontroli przeprowadzonej przez Podlaskiego WLW w gospodarstwie w powiecie białostockim.

- także w jednym gospodarstwie stwierdzono brak prowadzenia rejestrów środków transportu do przewozu świń, które wjeżdżają na teren gospodarstwa, oraz rejestru wejść osób do pomieszczeń, w których utrzymywane były świny, a także dokumentacji dotyczącej zwalczania gryzoni i zabiegów dezynsekcji. Po kontroli tego gospodarstwa w dniu 9 grudnia 2016 r. zalecono zlikwidowanie stwierdzonych nieprawidłowości i uzupełnienia spisu zwierząt oraz wyłożenie mat dezynfekcyjnych. Zalecenia te, na których wykonanie właściciel otrzymał 14 dni, nie zostały zrealizowane, co potwierdziła kontrola w dniu 25 maja 2017 r. Zastępca Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii poinformował, że w skontrolowanym gospodarstwie „wdrożono postępowanie mające na celu usunięcie stwierdzonych podczas kontroli uchybień”.

Zdjęcie nr 12

Niepełne ogrodzenie gospodarstwa umożliwiające dostęp dzikich zwierząt do budynków inwentarskich

Źródło: fotografia wykonana podczas kontroli przeprowadzonej przez Podlaskiego WLW w gospodarstwie w powiecie sokólskim.

Podkreślenia wymaga, że podczas tych kontroli we wszystkich gospodarstwach spełnienie wymagań bioasekuracji dotyczących:

- zakazu żywienia zwierząt odpadkami kuchennymi;
- czyszczenia odfekowania sprzętu i narzędzi wykorzystywanych do obsługi świń;
- stosowania środków higieny niezbędnych do ograniczenia ryzyka szerzenia się ASF, w tym odfekowania rąk i obuwia;
- nie wnoszenia ani wwożenia zwłok dzików, tusz dzików, części tusz dzików, produktów ubocznych pochodzenia zwierzęcego pochodzących od dzików oraz przedmiotów które mogły zostać skażone wirusem ASF (np. przez pracowników leśnych);
- zakazu wykonywania czynności związanych z obsługą świń przez osoby, które w ciągu ostatnich 72 godz. uczestniczyły w polowaniu na zwierzęta łowne lub odłowie takich zwierząt,

stwierdzano wyłącznie na podstawie oświadczeń właścicieli gospodarstw.

W obowiązującym stanie prawnym po wprowadzeniu programu Inspekcja Weterynaryjna miała ograniczone możliwości eliminacji produkcji świń w gospodarstwach naruszających inne, niż określone w programie zasady bioasekuracji, jednakże Podlaski WLW nie podjął działań na rzecz likwidacji stad świń w tych gospodarstwach nawet po zmianie ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt i zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt i wprowadzeniu (w art. 48b) możliwości nakazania zabicia lub uboju świń jeśli posiadacz zwierząt nie stosuje się do nakazów, zakazów lub ograniczeń nałożonych przez Inspekcję Weterynaryjną.

W ocenie NIK działania Podlaskiego Wojewódzkiego Lekarza Weterynarii nie zapewniały realizacji obowiązków określonych art. 14 ust. 1 ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej, zgodnie z którym wojewódzki lekarz weterynarii kontroluje sposób wykonywania zadań Inspekcji przez powiatowych lekarzy weterynarii.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Niewystarczający
był nadzór
Ministra Rolnictwa
i Rozwoju Wsi
nad realizacją programu

Realizacja programu bioasekuracji przez Inspekcję Weterynaryjną nie była przedmiotem kontroli prowadzonych przez MRiRW.

Z wyjaśnień Dyrektora Departamentu Bezpieczeństwa Żywności i Weterynarii w MRiRW wynika, że nieprzeprowadzenie kontroli w tym zakresie było spowodowane zarówno brakiem skarg na sposób realizacji programu, jak i unikanie dodatkowego obciążania organów terenowych Inspekcji Weterynaryjnej formalnymi kontrolami, co mogłoby zagrozić właściwej realizacji powierzonych jej zadań.

Nie określono metod
i sposobu oceny stopnia
zaawansowania realizacji
programu

Realizacja programu nie była monitorowana. Celom programu bioasekuracji dotyczącym potrzeby zwiększenia poziomu bioasekuracji oraz doprowadzenia do stanu, w którym świnie będą utrzymywane wyłącznie w gospodarstwach o najwyższym poziomie bioasekuracji, nie zostały przyrządowane mierniki ich realizacji.

Trudno zaakceptować udzielone w tym zakresie wyjaśnienia, iż brak zasad oceny realizacji programu wynikał z dobrowolnego charakteru oświadczeń o niespełnieniu wymagań określonych w programie i trudności z przewidzeniem jego końcowych efektów. To właśnie cel programu wskazywał jednoznacznie na wręcz konieczność sprawnego i ciągłego sprawdzania stanu jego realizacji, tym bardziej, co podkreślano, że „program bioasekuracji był programem realizowanym po raz pierwszy w Polsce, a co za tym idzie Ministerstwo nie miało doświadczeń w tym zakresie”.

Należy podkreślić, że Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi nie gromadziło w usystematyzowany sposób danych ukierunkowanych na oczekiwane efekty programu bioasekuracji, w tym przede wszystkim danych dotyczących liczby gospodarstw, które wycofały się z utrzymywania świń oraz liczby zlikwidowanych świń. Informacje te były przekazywane do Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi okazjonalnie, głównie w ramach prac nad rozporządzeniami wprowadzającymi zmiany w programie.

W ocenie NIK monitorowanie realizacji programu pozwoliłoby na odpowiednio wcześnie podjęcie działań naprawczych umożliwiających pełną realizację określonych w nim celów, a brak mierników utrudniał ocenę postępu jego wdrażania.

5.2.3. Gromadzenie danych dotyczących świń w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych

Rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych jest prowadzony przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w utworzonym System Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt.

System ten jest wykorzystywany w szczególności do ustalania miejsc pobytu i przemieszczeń zwierząt. Zakres danych zamieszczanych w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych określa rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu danych zamieszczanych w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych²³.

²³ Dz. U. Nr 152, poz. 1605, ze zm.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Posiadacz zwierzęcia gospodarskiego jest obowiązany zgłosić kierownikowi biura powiatowego ARiMR siedzibę stada²⁴, w celu nadania numeru, nie później niż w dniu wprowadzenia pierwszego zwierzęcia gospodarskiego do siedziby stada (art. 9 ust. 1 pkt 1 usirz).

Zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. a dyrektywy 2008/71/WE²⁵ państwa członkowskie gwarantują, że właściwe władze posiadają aktualny wykaz wszystkich gospodarstw zajmujących się hodowlą zwierząt objętych tą dyrektywą, które położone są na jego terytorium. Decyzją wykonawczą Komisji (UE) Nr 2016/260 z dnia 23 lutego 2016 r. zmieniającą decyzję 2006/80/WE w odniesieniu do Polski²⁶ został wprowadzony obowiązek identyfikacji rejestracji świń w gospodarstwach utrzymujących nawet jedno zwierzę tego gatunku. Do tego czasu Polska nie była obowiązana do ewidencjonowania gospodarstw, w których właściciele utrzymywali jedną świnię przeznaczoną na użytek własny. Zgodnie z pkt 6 preambuły ww. decyzji zmiana ta została wprowadzona na wniosek Polski. Nadzór w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt sprawują organy Inspekcji Weterynaryjnej. W ramach sprawowanego nadzoru mogą one przeprowadzać kontrole na miejscu w siedzibie stada dotyczące oznakowania i rejestracji zwierząt, w tym wypełniania obowiązku prowadzenia księgi rejestracji.

Aktualizowane zapisy w SIRZ są warunkiem prawidłowej informacji o skali i miejscach produkcji świń

W czterech skontrolowanych biurach powiatowych ARiMR negatywnie oceniono prowadzenie ewidencji podmiotów utrzymujących świnię oraz zdarzeń związanych z tymi zwierzętami. System IRZ nie zawierał rzetelnych danych o liczbie stad i świń. Nie uaktualniano na bieżąco danych oraz nie korzystano z możliwości ich weryfikacji wspólnie z IW. Tym samym nie przestrzegano wewnętrznych procedur Agencji, określających sposób dokonywania korekt liczby utrzymywanych świń w systemie IRZ w oparciu o protokoły z kontroli weterynaryjnych. Według procedury postępowania obowiązującej w powyższym zakresie (Nr R.2., określonej w pkt 1.7. Książki Procedur „Obsługa dokumentów IRZ KP-611-105-ARiMR/21/z”) – „Każdy dokument powinien być obsługiwany niezwłocznie po jego złożeniu w kancelarii, najpóźniej w następnym dniu roboczym”.

Rejestr stad i liczby utrzymywanych świń był prowadzony nierzetelnie i niezgodnie z wewnętrzną procedurą ARiMR dotyczącą obsługi dokumentów w IRZ

W BP ARiMR w Augustowie nie podejmowano działań wyjaśniających wobec właścicieli 18 (z 351 znajdujących się na terenie powiatu siedzib stad świń), którzy od 1 stycznia 2016 r. do zakończenia kontroli NIK nie dokonywali zgłoszeń związanych z utrzymywaniem tych zwierząt, mimo że według danych w SIRZ z 30 czerwca 2017 r. posiadali oni trzodę chlewną. Kierownik BP ARiMR wyjaśnił, że pracownicy BP nie znali skali zjawiska gdyż system IRZ z poziomu biura powiatowego nie umożliwia wygenerowania raportu zawierającego dane o takich stadach. Ponadto do 30 czerwca 2017 r. w BP nie zarejestrowano danych pochodzących z 1.200 (spośród 2.600) otrzymanych protokołów SPIWET, które obejmowały okres od 27 października 2015 r. do 8 maja 2017 r. Z wyjaśnień kierownika BP wynikało że nie uzupełniono

²⁴ Siedziba stada – wszelkie budynki, zagrody, pastwiska lub miejsca na otwartej przestrzeni, w których przebywa dane stado lub stada różnych zwierząt gospodarskich, a także jest prowadzony chów lub hodowla tych zwierząt (art. 2 ust. 1 pkt 12 usirz).

²⁵ Dz. Urz. UE L 213 z 08.08.2008, str. 31, ze zm.

²⁶ Dz. Urz. UE L 49 z 25.02.2016, str. 9.

danych w SIRZ „z uwagi na braki kadrowe w biurze oraz dużą czasochłonność procesu związanego z wprowadzaniem tych informacji”. Skutkiem tego nie posiadano aktualnych danych o liczbie utrzymywanych świń. Na przykład wg. danych z 30 czerwca 2017 r. w jednym z gospodarstw na terenie objętym programem bioasekuracji utrzymywano 10 świń, a w kolejnym – siedem, podczas gdy zgodnie z otrzymanymi w 2016 r. i 2017 r., a nie wprowadzonymi danymi z czterech raportów SPIWET, w gospodarstwach tych nie utrzymywano świń.

W BP w Białymstoku w jednym z gospodarstw na obszarze objętym programem według IRZ utrzymywane było 6.722 sztuki, podczas gdy informacja o zerowym stanie stada była przekazana przez PLW do BP ARiMR pocztą elektroniczną już 24 lipca 2015 r. Informacja ta nie została zarchiwizowana i przekazana do wprowadzenia do SIRZ.

W BP nie podjęto także działań wyjaśniających wobec 65 właścicieli stad, w których według SIRZ utrzymywane było ponad 6,5 tys. sztuk świń i którzy w latach 2016–2017 nie zgłosili żadnych zmian w liczebności stad. Spośród tych stad 13 stad liczących 4,2 tys. sztuk znajdowało się na obszarze gmin objętych programem bioasekuracji. Z wyjaśnień zastępcy kierownika BP ARiMR wynika, że dane te zostały uznane za rzetelne, „ponieważ do Agencji nie wpłynęły żadne zgłoszenia zdarzeń, zaś BP ARiMR aktualizuje dane w oparciu o zgłoszenia”.

W BP w Sejnach uaktualniano dane o liczbie świń w stadach w terminie od 122 do 539 dni (przeciętnie 342 dni) od otrzymania protokołu z kontroli weterynaryjnej. Brak działań Biura i egzekwowania od producentów rolnych bieżącego informowania o zmianach w stanach stad świń powodował, iż niektórzy producenci przez nawet ponad 10 lat nie informowali o występujących zdarzeniach w prowadzonych stadach świń.

Jeden z właścicieli stada zgłosił zakup 10 sztuk świń w dniu 6 września 2006 r. i przez ponad dziewięć lat (tj. do 20 maja 2016 r.) nie informował o zdarzeniach występujących w stadzie. Kontrole IW przeprowadzone w tym gospodarstwie 20 maja i 29 grudnia 2016 r. wykazały brak utrzymywania świń.

W trakcie kontroli NIK BP zażądało wyjaśnień od 10 producentów na temat przyczyn niezgłaszania zdarzeń w prowadzonych przez nich stadach. Z wyjaśnień jednego z nich wynika, że 16 świń zostało ubitych sposobem gospodarczym i przeznaczonych do użytku własnego. W toku odrębnej kontroli NIK przeprowadzonej w PIW ustalono, że o tych ubojach nie powiadomiono służb weterynaryjnych, co spowodowało wszczęcie w tej sprawie postępowania administracyjnego. W postępowaniu tym właściciel gospodarstwa zeznał, że niektóre świnię poddał ubojowi gospodarczemu, a pozostałe przekazał innym osobom. Szczegółów tych zdarzeń nie pamiętał.

W BP w Sokółce dopiero po upływie sześciu miesięcy wprowadzono do systemu IRZ dane wynikające z kontroli przeprowadzonych przez PLW, które do BP ARiMR wpłynęły 5 lipca 2016 r. Tym samym nie przestrzegano wewnętrznej procedury Agencji, określających sposób dokonywania korekt liczby utrzymywanych świń w systemie IRZ w oparciu o protokoły z kontroli weterynaryjnych. Z wyjaśnień kierownika BP wynikało, że było to spowodowane weryfikacją liczebności świń w stadach przeprowadzoną na polecenie Prezesa ARiMR we wrześniu 2016 r. Nie wyjaśniano także braku informacji o zmianach w 47 stadach świń w latach 2016–2017.

5.2.4. Prowadzenie rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną związaną z trzodą chlewną

W okresie objętym kontrolą, we wszystkich PIW nieprawidłowo prowadzono rejestr podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną związaną z utrzymywaniem świń w gospodarstwach.

Posiadane dane o stadach świń nie zawierały pełnego zakresu informacji określonych w art. 11 ust. 2 uozz. i w załączniku do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 sierpnia 2016 r. w sprawie rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną. W rejestrach nie odnotowywano rodzaju i zakresu prowadzonej działalności nadzorowanej, informacji o decyzjach PLW²⁷ w sprawie wstrzymania działalności do czasu usunięcia uchybień oraz dat wpisu i wykreślenia z rejestru.

W powiatowych inspektoratach weterynarii dane o stadach świń gromadzone były także, w systemie Vet-link, zawierającym informacje o wynikach monitorowania statusu zdrowotnego stad pod względem choroby Aujeszkyego, jednakże ten wykaz stad, był aktualizowany w miarę realizacji badań monitoringowych w kierunku choroby Aujeszkyego na przestrzeni całego roku.

W skontrolowanych PIW korzystano także z przekazanych za pośrednictwem WIW wykazami gospodarstw utrzymujących stada świń z Systemu Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt. Zarówno dane ujęte w Systemie Vet-link, jak i dane z systemu IRZ nie zawierały pełnych informacji wymaganych dla rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną.

Dane o liczbie stad umieszczone w IRZ i rejestrach PIW znacznie się różniły. Według danych IW na obszarze objętym programem bioasekuracji, w chwili jego wprowadzenia, było około 1,5 tys. stad świń, a według danych IRZ ponad 2,2 tys. stad.

Rejestry podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną nie zawierały wymaganych danych

W PIW w Białymstoku – Firma „F” posiadała zarejestrowane w IRZ stado trzody chlewnej, liczące 6.722 świń natomiast kontrola lekarza wyznaczonego w dniu 26 maja 2015 r. wykazała zerowy stan świń. Informację o przeprowadzonej kontroli Inspektorat przekazał 24 lipca 2015 r. do ARiMR pocztą elektroniczną.

W PIW w Augustowie – w trakcie kontroli przeprowadzonych przez PIW w 2016 r. oraz w 2017 r. w dwóch gospodarstwach nie stwierdzono świń, natomiast zgodnie z IRZ w stadach utrzymywano 10 i siedem świń.

W PIW w Sokółce według stanu na 1-2 grudnia 2015 r. w siedmiu (z 15) skontrolowanych gospodarstw różnice między stanem faktycznym świń, a liczbą świń zarejestrowanych w SIRZ wynosiła 182 sztuki. Informacja o ustaleniach tych kontroli została przekazana do biura powiatowego ARiMR dopiero po ponad sześciu miesiącach od momentu stwierdzenia, tj. w lipcu 2016 r., a zmiany w SIRZ wprowadzono po kolejnych siedmiu – ośmiu miesiącach (w lutym i marcu 2017 r.). Zastępca PLW wyjaśnił, że w kopie protokołów SPI-WET przekazywano „sukcesywnie, najpóźniej po zakończeniu danego kwartału”, a Inspektorat nie posiadał sił i środków (głównie kadrowych), aby na bieżąco śledzić postępy ARiMR w zakresie nanoszenia korekt w SIRZ.

Niespójność danych o liczbie stad i świń

²⁷ O których mowa w art. 8 ust. 1 pkt 2 i 3, ust. 1a pkt 1 i 3, ust. 1b pkt 1 lit. a i pkt 2 oraz ust. 3 uozz.

Prowadzone w PIW rejestry nie były również uaktualniane.

W PIW w Sejnach zaktualizowano dane jedynie w przypadku 142 gospodarstw wpisanych do rejestru w latach 2014–2017 i 20 gospodarstw, spośród 2.642 ujętych w rejestrze w dniu 1 stycznia 2006 r. Z wyjaśnień wynikało, że powodem braku wprowadzenia wymaganych informacji było niezgłoszenie przez właścicieli gospodarstw zaprzestania prowadzenia działalności w zakresie chowu świń. Powiatowy Lekarz Weterynarii wyjaśnił, że dane otrzymane w tym zakresie z ARiMR nie są podstawą do wpisu w rejestrze podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną. Dodał także, iż „rejestr działalności nadzorowanej, z uwagi na zakres wymaganych informacji, jest w niewielkim stopniu wykorzystywany do prowadzenia nadzoru weterynaryjnego nad hodowlą świń”. Pomimo otrzymania od BP ARiMR informacji o 15 nowoutworzonych gospodarstwach, w których utrzymywano świnie do rejestru nie wpisano czterech gospodarstw z powodu braku zgłoszeń od właścicieli stad o rozpoczęciu prowadzenia działalności nadzorowanej. Z wyjaśnień PLW wynikało, że nie występowano do właścicieli tych stad o uzyskanie stosownych informacji, ponieważ: „obowiązek zgłaszania zmian ciąży na prowadzącym gospodarstwo, a nie na Inspektoracie.”.

W trakcie kontroli stwierdzano także przypadki braku współpracy pomiędzy PIW, a BP ARiMR. W PIW w Białymstoku nie informowano BP o realizacji decyzji PLW i likwidacji świń w trzech gospodarstwach. W gospodarstwach tych w systemie IRZ nie odnotowano uboju świń. Zastępca PLW podała, że obowiązek zgłoszenia zmian w stadzie należy do właściciela zwierząt.

W PIW w Hajnówce pracownicy Inspekcji Weterynaryjnej, w wyniku kontroli podmiotów utrzymujących stada świń, nie weryfikowali danych zawartych w księgach rejestracji prowadzonych w siedzibach stad ze stanem faktycznym. W oświadczeniach podmiotów o niespełnieniu wymagań bioasekuracji podana liczba świń różniła od liczby świń znajdujących się w systemie IRZ. Łącznie liczba świń w tych gospodarstwach (według złożonych oświadczeń) wyniosła 1.353 sztuki, a w IRZ (według otrzymanych informacji z BP ARiMR) było zarejestrowanych 1.300 sztuk. Łączna liczba świń stwierdzonych podczas kontroli i zawarta w decyzjach PLW wyniosła natomiast 1.397 szt. Nie sporządzano także wniosków o dokonanie stosownych korekt lub uzupełnień danych w rejestrach Biura Powiatowego ARiMR. Niezweryfikowanie tych danych i niedokonanie korekt w rejestrach prowadzonych przez BP ARiMR stanowiło naruszenie przepisów § 2 ust. 1 pkt 1 i 4 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 18 marca 2010 r. w sprawie wykonywania nadzoru w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt, współpracy organów Inspekcji Weterynaryjnej, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz podmiotów prowadzących rejestry koniowatych, a także dokonywania zmian w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych, rejestrach koniowatych i centralnej bazie danych koniowatych²⁸.

²⁸ Dz. U. z 2014 r. poz. 1612.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W opinii PLW w Sokółce rejestr w kształcie określonym przez przepisy nigdy nie był i z uwagi na brak zgłoszeń o prowadzeniu działalności nadzorowanej „najprawdopodobniej nigdy nie będzie prowadzony”.

Według PIW w Białymstoku PLW nie otrzymuje informacji o działalności nadzorowanej w zakresie utrzymania świń ani o zmianach w jej prowadzeniu. Z tego powodu nie jest z zasady możliwe prowadzenie rejestru podmiotów utrzymujących świnię, ani nie ma możliwości uzupełnienia danych dotyczących daty wpisu bądź wykreślenia z rejestru. Uzupełnienie rejestru w oparciu o dane z ARiMR w zakresie imienia i nazwiska, adresu i numeru gospodarstwa jest pracochłonne „i wydaje się, że czysto fasadowe i nie mające praktycznego uzasadnienia”. Jak podano „przyjęcie zasady, iż gospodarstwo z małą liczbą zwierząt będzie je produkowało tylko na użytek własny też jest błędne – pokazuje to praktyka, kiedy utrzymywana w gospodarstwie jedna świnia trafia do rzeźni. Założyć by zatem trzeba, że każde rejestrujące się w ARiMR gospodarstwo utrzymujące zwierzęta będzie je wprowadzać na rynek”.

Po kontroli nr P/14/124 „Skuteczność przyjętych procedur i podejmowanych działań w celu ograniczenia prawdopodobieństwa wystąpienia w Polsce afrykańskiego pomoru świń”, skierowano wnioski do powiatowych lekarzy weterynarii w Augustowie, Białymstoku, Hajnówce i Sejnach o uzupełnienia rejestrów działalności nadzorowanej o dane podmiotów utrzymujących świnię, w celu umieszczenia ich na rynku lub produktów pochodzących z tych zwierząt albo od tych zwierząt. Lekarze ci poinformowali NIK o sposobie realizacji tych wniosków. Wyniki niniejszej kontroli wskazały jednak, że rejestry te były nadal nieaktualne. Postępowanie powiatowych lekarzy weterynarii należy ocenić jako nierzetelne.

Powiatowi
lekarze weterynarii
nie realizowali
wniosków NIK

5.3. Wydatki na realizację programu bioasekuracji

Nie stwierdzono nieprawidłowości w zakresie naliczania i wypłaty środków za likwidowane stada świń w ramach programu bioasekuracji.

Decyzje nakazujące dokonanie uboju lub zabicia zwierząt w gospodarstwach zostały wydane prawidłowo, a ich wykonanie rzetelnie udokumentowane. Właściwie zostały wydane także decyzje o przyznaniu odszkodowań za zlikwidowane zwierzęta. Łączne wydatki poniesione na realizację programu bioasekuracji w latach 2015–2017 (I półrocze) wyniosły 4.029,8 tys. zł.

W latach 2015–2016 złożono 275 wniosków o przyznanie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwach. Środki na ten cel wykorzystano odpowiednio w 37% (758,8 tys. zł) i 27,6% (1.010,5 tys. zł). W okresie objętym kontrolą właściciele stad świń złożyli 46 wniosków o refundację wydatków na zabezpieczenie przeciwpizootyczne gospodarstw, na łączną kwotę 90,7 tys. zł. Liczba złożonych wniosków stanowiła zaledwie 3,2% gospodarstw utrzymujących świnię na obszarze objętych programem.

Maksymalny limit wydatków z budżetu państwa na odszkodowania w ramach programu bioasekuracji został określony w art. 2 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia zwie-

Limity wydatków
na realizację programu

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

rząt oraz zwalczaniu chorób zwierząt zakaźnych²⁹. W 2015 r. na ten cel zaplanowano kwotę 11.030,6 tys. zł, a w 2016 r. – 8.652,1 tys. zł.

5.3.1. Odszkodowania za zlikwidowane stada świń

W okresie objętym kontrolą powiatowi lekarze weterynarii po przeprowadzeniu kontroli wydali na podstawie art. 57e ust. 4 uozz 379 decyzji administracyjnych nakazujących zabicie utrzymywanych w gospodarstwie świń lub poddanie tych zwierząt ubojowi oraz zakazujących wprowadzenia do gospodarstwa i utrzymywania w nim zwierząt, przez okres wskazany w programie bioasekuracji.

Spośród tych decyzji, 292 decyzje zostały wydane po złożeniu przez właścicieli gospodarstw oświadczenia, że gospodarstwa w których przebywają zwierzęta nie spełniają wymagań określonych w programie. Kolejne 87 decyzji³⁰ zostało wydanych w wyniku kontroli IW i ustaleniu, że w gospodarstwach nie były spełnione wymagania bioasekuracji określone w programie.

Spośród skontrolowanych gospodarstw: 1.258 w 2015 r., 1.069 w 2016 r. i 827 do 30 czerwca 2017 r. wymagań bioasekuracji określonych w programie nie spełniło odpowiednio 271 gospodarstw, tj. 21,5%, 103 gospodarstwa, tj. 9,6% i pięć gospodarstw, tj. 0,6%.

W wyniku realizacji wydanych decyzji administracyjnych zlikwidowano ponad 6,8 tys. sztuk świń, z tego: w 2015 r. 4,9 tys. sztuk świń, w 2016 r. 1,9 tys. sztuk świń, a i w 2017 r. (do 30 czerwca) tylko 15 sztuk świń.

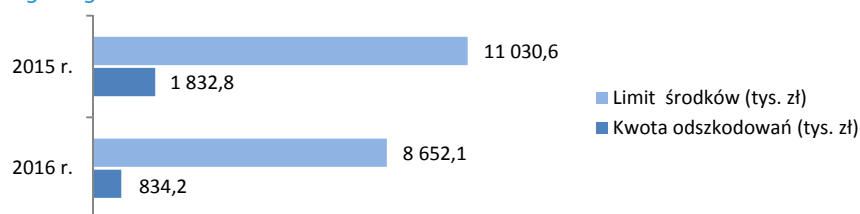
Łączne wydatki
na realizację programu

W latach 2015–2017 I półrocze łączne wydatki poniesione na realizację programu bioasekuracji wyniosły 4.029,8 tys. zł. Średni koszt likwidacji jednej świni wyniósł 592,6 zł.

Na likwidację świń wydatkowano łącznie 3.736,5 tys. zł, w tym na odszkodowania za świny zabite lub poddane ubojowi wydatkowano 2.667,0 tys. zł, a pozostałe wydatki w kwocie 1.069,5 tys. zł zostały poniesione głównie na: transport i utylizację zwierząt (790,0 tys. zł) i badania laboratoryjne (209,6 tys. zł)³¹.

Wykres nr 2

Wykorzystanie środków na odszkodowania za zlikwidowane stada świń w porównaniu do ogólnego limitu środków

Źródło: opracowanie własne NIK na podstawie wyników kontroli.

²⁹ Dz. U. z 2015 r. poz. 470, ze zm.

³⁰ Z 87 decyzji 17 wydano w 2015 r. (z tego w powiatach: białostockim – 12, sokólskim – 4, sejneńskim – 1), 65 wydano w 2016 r. (z tego w powiatach: augustowskim – 2, białostockim – 19, sokólskim – 3, sejneńskim – 2, hajnowskim – 39) i pięć w 2017 r. (do 30 czerwca) (z tego w powiatach: białostockim – 2, hajnowskim – 2 i w sejneńskim – 1).

³¹ Pozostałe wydatki w wysokości 70,0 tys. zł. zostały poniesione na wynagrodzenia dla rzeczoznawców, wyznaczonych lekarzy weterynarii, dojazdy, odzież ochronną.

Wydatki na realizację programu bioasekuracji w gospodarstwach, w których nie były likwidowane świny wyniosły 293,3 tys. zł, w tym 284,6 tys. zł wydatkowano na pokrycie kosztów działalności wyznaczonych lekarzy weterynarii.

Łączne wydatki poniesione na realizację programu bioasekuracji w kwocie 4.029,8 tys. zł stanowiły 4,6% wszystkich środków z budżetu państwa wykorzystanych na zwalczanie afrykańskiego pomoru świń latach 2015–2016 w kwocie 87.681,8 tys. zł³².

Najwyższa Izba Kontroli nie stwierdziła nieprawidłowości w zakresie naliczania i wypłaty środków za likwidowane stada świń w ramach programu bioasekuracji.

We wszystkich skontrolowanych powiatowych inspektoratach weterynarii wydane w tym zakresie decyzje były wydane po uzyskaniu informacji od Wojewody Podlaskiego o wysokości środków przeznaczonych na sfinansowanie zadań wynikających z realizacji programu bioasekuracji realizowanych przez PIW. Było to zgodne z art. 57e ust. 5 pkt 2 uoizz.

Nie wystąpiły przypadki odstąpienia od wydania decyzji o likwidacji świń w gospodarstwie ze względu na przekroczenie kwoty przeznaczonej na wypłatę odszkodowań.

W ocenie NIK decyzje nakazujące dokonanie uboju lub zabicia zwierząt w takich gospodarstwach zostały wydane prawidłowo, a ich wykonanie rzetelnie udokumentowane. Właściwie zostały wydane także decyzje o przyznaniu odszkodowań za zlikwidowane zwierzęta.

W skontrolowanych wszystkich sprawach rzetelnie zgromadzono dokumenty uzasadniające przyznanie odszkodowań oraz zwrot kosztów utylizacji zabitych zwierząt, w tym wnioski o wypłatę odszkodowań, protokoły szacowania wartości przez rzeczoznawców, dokumenty przekazania trzody chlewnej do rzeźni, kserokopie faktur za usługi związane z zabiciem, transportem, załadunkiem i unieszkodliwieniem zwłok oraz za sprzedaż mięsa i produktów ubocznych.

5.3.2. Wydatki poniesione z budżetu Inspekcji Weterynaryjnej w związku z realizacją programu bioasekuracji

W okresie objętym kontrolą wydatki poniesione z budżetu IW w związku z realizacją programu bioasekuracji wyniosły łącznie 1.059,0 tys. zł, w tym 796 tys. zł wydatkowano w pięciu powiatowych inspektoratach weterynarii. Łączne wydatki poniesione ze środków GIW wyniosły 77,5 tys. zł, a wydatki Wojewódzkiego Inspektoratu Weterynarii zostały poniesione w wysokości 185,4 tys. zł.

Największe wydatki w łącznej wysokości 869,1 tys. zł zostały poniesione na wynagrodzenia dla lekarzy weterynarii bezpośrednio realizujących

³² Łączne wydatki poniesione z budżetu państwa na działania związane z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń w 2015 r. wyniosły 11.995,8 tys. zł, w tym: wydatki mające na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pór świń i poszerzanie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie oraz „Program bioasekuracji mający na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” – 10.951,5 tys. zł, program wieloletni dla PIWet-PIB – 237 tys. zł, rekompensaty – 758,8 tys. zł oraz pomoc de minimis – 48,5 tys. zł. W 2016 r. wydatki te wyniosły 75.686 tys. zł w tym odpowiednio: 24.401,8 tys. zł, 237 tys. zł, 1.010,5 tys. zł i 36,7 tys. zł.

programu lub nadzorujących jego przebieg. W ramach tej kwoty wynagrodzenia dla lekarzy realizujących program w PIW wyniosły łącznie 606,2 tys. zł. Pozostałe wydatki w wysokości 189,9 tys. zł zostały poniesione na dojazdy do gospodarstw, badania laboratoryjne, odzież roboczą, środki dezynfekcji.

5.3.3. Przyznawanie i wypłata rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwach

Maksymalny limit wydatków z budżetu państwa na rekompensaty za nieprzerwane nieutrzymywanie świń³³ został określony w art. 2 ust. 1 pkt 1 ustawy z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zwierząt i wyniósł 2.050,3 tys. zł na 2015 r. i 3.658,5 tys. zł na 2016 r. W latach 2015–2016 wpłynęło 275 wniosków o udzielenie rekompensat. Środki na ten cel wykorzystano odpowiednio w 37% (758,8 tys. zł) i 27,6% (1.010,5 tys. zł).

Najwięcej pozytywnie zweryfikowanych wniosków złożyli właściciele stad z powiatu sokólskiego – 168, sejneńskiego – 44, augustowskiego – 26, hajnowskiego – 20 oraz białostockiego – 17.

Wszystkie wnioski zostały złożone w terminach przewidzianych w programie, tj. do dnia 29 lipca 2015 r. – określonym w rozporządzeniu Ministra RiRW z dnia 3 kwietnia 2015 r. i do 15 września 2016 r. – określonym w rozporządzeniach Ministra RiRW z dnia 11 maja 2016 r. i 29 lipca 2016 r.

Wysokość rekompensat została przyznana zgodnie z zasadami określonymi w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 1 września 2015 r. w sprawie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwie³⁴. Zgodnie z § 5 tego rozporządzenia, stawka za świnię, na podstawie której oblicza się wysokość rekompensat, wynosiła w 2015 r. 400 zł, a po nowelizacji rozporządzenia w 2016 r.³⁵ 276 zł.

Środki przeznaczone na wypłatę rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń zostały wykorzystane w niewielkim stopniu

Niewielkie wykorzystanie zaplanowanych środków było bezpośrednio związane z małą liczbą złożonych oświadczeń o niespełnianiu wymagań programu bioasekuracji, co było warunkiem uzyskania rekompensat. Z udzielonych wyjaśnień przez Dyrektora Departamentu Bezpieczeństwa Żywności i Weterynarii w MRiRW wynika, że na niewielkie zainteresowanie rozwiązaniami wprowadzonymi w programie bioasekuracji mogła mieć wpływ „niepewna sytuacja w odniesieniu do wysokości stawki za zwierzę, za które przyznawane były rekompensaty”, bowiem stawka za zwierzę, od której zależała wysokość rekompensaty nie była znana w pierwszej fazie realizacji programu.

³³ Rekompensaty przysługiwały wyłącznie posiadaczowi świń, który złożył oświadczenie o niespełnianiu wymagań programu bioasekuracji, w stosunku do którego została wydana i wykonana decyzja powiatowego lekarza weterynarii.

³⁴ Dz. U. poz. 1435, ze zm.

³⁵ Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 grudnia 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwie (Dz. U. poz. 2061).

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Rekompensaty wypłacane były przez Agencję Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa³⁶. Kwestie związane z wypłatą rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie w gospodarstwie zwierząt z gatunku świnia objętych programem bioasekuracji regulowały w ARiMR przepisy wewnętrzne, w tym Książka Procedur KP-611-401-ARiMR/3/z zatwierdzona przez Zastępcę Prezesa ARiMR w dniu 26 lipca 2016 r.

Podczas kontroli w Biurze Powiatowym ARiMR w Hajnówce stwierdzono, że spośród 22 wniosków o wypłatę rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwach 18 posiadaczy zwierząt było zobowiązanych przedłożyć, jako załączniki dowody potwierdzające wykonanie decyzji Powiatowego Lekarza Weterynarii nakazującej zabicie świń utrzymywanych w gospodarstwie lub poddanie tych świń ubojowi oraz zakazującej wprowadzanie do gospodarstwa i utrzymywanie w nim zwierząt z gatunków wrażliwych do 31 grudnia 2018 r.

Dowody takie dołączone były tylko do trzech wniosków o rekompensaty, w tylko w jednym przypadku były kompletne. Nie dołączone były dowody świadczące o wykonaniu decyzji PLW w zakresie uboju w gospodarstwie na użytek własny, a jedynie oświadczenie o dokonaniu takiego uboju.

Pomimo niekompletności dokumentacji wszystkie wnioski o rekompensaty zostały pozytywnie zweryfikowane w BP ARiMR. W trakcie kontroli NIK, w BP ARiMR w Hajnówce wystosowano do wnioskodawców wezwania do uzupełnienia braków formalnych wniosków o rekompensaty i spowodowano ich uzupełnienie o dowody potwierdzające wykonanie decyzji Powiatowego Lekarza Weterynarii.

W przepisach wewnętrznych ARiMR, a w szczególności w ww. Książce Procedur nie określono jakiego rodzaju dokumenty powinny być przedkładane jako dowód wykonania decyzji PLW, w tym w zakresie uboju własnego w gospodarstwie. Przepisy art. 57g ust. 9 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt, jak i przepisy wykonawcze do tej ustawy nie precyzują, jakiego typu dokumenty mieli złożyć posiadacze zwierząt wypełniając ww. obowiązek. Zgodnie natomiast z § 9 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 21 października 2010 r. w sprawie wymagań weterynaryjnych przy produkcji mięsa przeznaczonego na użytek własny³⁷, potwierdzeniem przydatności mięsa do spożycia jest zaświadczenie o przeprowadzeniu badania mięsa, wystawiane przez urzędowego lekarza weterynarii. Jest to zatem jedyny dokument potwierdzający wykonanie decyzji PLW. Przedkładanie ww. dokumentu było tym bardziej zasadne w sytuacji, gdy nie była prowadzona w ARiMR kontrola krzyżowa pozwalająca ustalić, czy w przypadku rolników, którzy złożyli wnioski o rekompensaty również Powiatowy Lekarz Weterynarii potwierdził wykonanie wystawionej przez siebie decyzji.

Niedostosowanie
procedur

W wyniku kontroli NIK w BP ARiMR w Hajnówce Prezes ARiMR dokonał zmian w procedurze KP-611-401-ARiMR/3/z i wprowadził katalog doku-

³⁶ Na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 1 września 2015 r. w sprawie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwie (Dz. U. poz. 1435, ze zm.). Środki wypłacone na rekompensaty ujęto w planie finansowym ARiMR stanowiącym załącznik do ustaw budżetowych w pozycji „pomoc finansowa z pozostałych tytułów”.

³⁷ Dz. U. z 2016 r. poz. 885.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

mentów – w tym dokumenty badania przed i poubojowego, potwierdzone przez urzędowego lekarza weterynarii – jakie posiadacze zwierząt mają obowiązek złożyć wraz z wnioskiem, aby jednoznacznie potwierdzić wykonanie decyzji PLW.

Kontrola prawidłowości dokumentacji dołączonej do wniosków o przyznanie rekompensat przeprowadzona przez Podlaski Oddział Regionalny ARiMR wykazała, że wykonane zostały decyzje nakazujące zabicie świń utrzymywanych w gospodarstwach lub poddanie ich ubojowi.

W BP w Białymstoku niedokładnie zweryfikowano jeden z wniosków o przyznanie rekompensaty za nieprzerwane nieutrzymywanie świń, w którym rolnik podał że w 2014 r. posiadał średniorocznie jedną świnię (wysokość przyznanej rekompensaty wyniosła 400 zł). Podstawą wpisu do IRZ było zgłoszenie z 29 maja 2015 r., o urodzeniu się świni 20 maja 2014 r., podczas gdy w gospodarstwie według danych IRZ nie było świń przed tą datą (nie mogło więc dojść do urodzenia). Zastępca kierownika BP ARiMR wyjaśnił, że zgłoszenie świni zostało wprowadzone do systemu zgodnie z wówczas obowiązującymi procedurami, nie była wymagana analiza stanu stada ani składanie przez rolnika wyjaśnień, odnośnie terminowości zgłoszenia. System informatyczny BP ARiMR nie wskazywał w tym przypadku błędów.

We wszystkich skontrolowanych BP ARiMR w większości właściwie przeprowadzono weryfikację wniosków o przyznanie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń oraz prawidłowo naliczyło kwoty pomocy przyznanej rolnikom z tego tytułu.

Najwyższa Izba Kontroli zwraca jednak uwagę, że średnią roczną liczbę zwierząt, będącą podstawą naliczenia rekompensat, ustalano w oparciu o rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych, który zawierał nieaktualne dane o liczbie świń w poszczególnych stadach. Istniało zatem ryzyko naliczenia rekompensaty w niewłaściwej wysokości.

W trzech spośród skontrolowanych BP ARiMR czas rozpatrywania wniosków o przyznanie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń (od wpływu wniosku do BP ARiMR do wydania decyzji) był dłuższy niż miesiąc i dochodził nawet do 90 dni. Stanowiło to naruszenie art. 35 ust. 1–3 Kpa. W dwóch skontrolowanych jednostkach mimo niewydania decyzji w terminie określonym w art. 35 Kpa nie poinformowano stron postępowań związanych z przyznaniem rekompensaty za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwach o niewydaniu decyzji w przewidzianym terminie³⁸.

Niespójność stanowionego prawa

Przyczyną tak długiego rozpatrywania wniosków był tryb określania wysokości tych rekompensat. Zgodnie z art. 57g ust. 10 ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt Prezes ARiMR przekazał Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi, w terminie 60 dni od daty upływu terminu na złożenie wniosku o przyznanie rekompensat, informację o faktycznej liczbie zwierząt, za które będą przyznane rekompensaty. Stosowne rozporzą-

³⁸ Zgodnie z art. 36 § 1 Kpa, o każdym przypadku niezakończenia sprawy w terminie organ administracji publicznej jest obowiązany zawiadomić strony, podając przyczyny zwłoki, wskazując nowy termin załatwienia sprawy oraz pouczając o prawie do wniesienia ponaglenia.

dzenie Ministra RiRW z dnia 1 września 2015 r. w sprawie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwie weszło w życie w dniu 22 września 2015 r.

W lutym 2017 r. BP ARiMR w Białymstoku, Hajnówce i Sokółce przeprowadziły kontrole w gospodarstwach otrzymujących rekompensaty za nieprzerwane nieutrzymywanie świń. Stwierdzono jeden przypadek nienależnie pobranej rekompensaty. W wyniku kontroli przeprowadzonej przez pracowników BP ARiMR w Sokółce w jednym z gospodarstw, którego właściciel złożył oświadczenie o niespełnianiu wymogów bioasekuracji, ujawniono cztery świny. Poinformowany o tym Powiatowy Lekarz Weterynarii w Sokółce, wydał decyzję nakazującą ubój tych zwierząt, zaś BP ARiMR wznowiło postępowanie administracyjne, którego skutkiem było wydanie 25 maja 2017 r. decyzji uchylającej wcześniejszą decyzję o przyznaniu rekompensaty w wysokości 11,6 tys. zł³⁹.

5.3.4. Refundacja wydatków poniesionych na zabezpieczenie przeciwepizootyczne gospodarstw

Stosownie do § 13e ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobów realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa⁴⁰ producentom rolnym mogła zostać udzielona pomoc – w formie refundacji 50% wydatków⁴¹ poniesionych od dnia wprowadzenia programu bioasekuracji do dnia złożenia stosownego wniosku na: zakup mat dezynfekcyjnych, zakup sprzętu do wykonania zabiegów dezynfekcyjnych, dezynsekcyjnych lub deratyzacyjnych oraz produktów biobójczych, środków dezynsekcyjnych lub deratyzacyjnych, zakup odzieży ochronnej i obuwia ochronnego, a także na zabezpieczenie budynków, w których są utrzymywane świny, przed dostępem zwierząt domowych.

W okresie objętym kontrolą właściciela stad świń złożyli 46 wniosków o refundację wydatków na łączną kwotę 90,7 tys. zł. Po weryfikacji wniosków kierownicy biur powiatowych Agencji, w drodze decyzji, uznali zasadność poniesionych wydatków w wysokości 85,2 tys. zł. Liczba złożonych wniosków stanowiła 3,2% gospodarstw utrzymujących świny (1.449) po wprowadzeniu programu bioasekuracji.

Najwięcej wniosków (21) złożyli właściciele gospodarstw z powiatu sejneńskiego, w ramach których wypłacono 45,6 tys. zł, oraz sokólskiego (20) na kwotę 34,6 tys. zł. Z powiatu augustowskiego wpłynęły jedynie trzy, a z powiatu białostockiego dwa wnioski o refundację wydatków na łączne kwoty w wysokości odpowiednio: 1,9 tys. zł i 3,1 tys. zł. Najmniejsza kwota zrefundowanych wydatków wyniosła 28,5 zł, a najwyższa 8,2 tys. zł.

³⁹ W dniu 5 czerwca 2017 r. rolnik wniósł do Dyrektora Oddziału Regionalnego ARiMR w Łomży odwołanie od decyzji.

⁴⁰ Dz. U. poz. 187, ze zm.

⁴¹ Refundacja wydatków dla producentów rolnych będących rolnikami ryczałtowymi w rozumieniu przepisów o podatku od towarów i usług mogła być dokonana według ceny brutto, a dla pozostałych producentów rolnych według ceny netto.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

Spośród skontrolowanych w zakresie realizacji tej pomocy czterech BP ARiMR w dwóch stwierdzono nieprawidłowości polegające na nierzetelnej weryfikacji sześciu wniosków na łączną kwotę 28,3 tys. zł, w tym 10,6 tys. zł w BP ARiMR w Sejnach i 17,7 tys. zł w BP ARiMR w Sokółce.

Decyzje przyznające pomoc były wydawane pomimo niedołączenia do złożonych wniosków dowodów potwierdzających poniesienie wydatków. Było to niezgodne z § 13 e ust. 8 pkt 1 rozporządzenia Rady Ministrów z 27 stycznia 2015 r. zgodnie z którym do „wniosku dołącza się faktury lub ich kopie, rachunki wystawione zgodnie z odrębnymi przepisami lub ich kopie, lub kopie umów zlecenia, lub o dzieło, dotyczące poniesionych wydatków wraz z dowodami zapłaty potwierdzającymi ich poniesienie”. Nie wzywano też wnioskodawców do usunięcia braków (pod rygorem pozostawienia podania bez rozpoznania), chociaż zobowiązywał do tego przepis art. 64 § 2 Kpa.

Nierzetelna obsługa wniosków

W BP ARiMR w Sejnach, w dniu 24 listopada 2016 r. przyznano refundację w kwocie 8.184,96 zł, w tym 7.050 zł dopłaty do nabytego 2 listopada 2016 r. urządzenia ciśnieniowego (za 14.100 zł netto). Zapłaty za urządzenie dokonano 13 grudnia 2016 r. Mimo tego na kopii dokumentu potwierdzającego zapłatę odnotowano, że do Biura dostarczono go 4 listopada 2016 r. Odpowiedzialny za tę sprawę pracownik Biura, wyjaśnił iż błąd w dacie okazania dokumentu wynikał, z tego iż działał pod wpływem „presji czasu”.

Także w dniu 24 listopada 2016 r. wnioskodawcy przyznano 3.516,10 zł refundacji z tytułu nabycia obuwia i odzieży ochronnej oraz sprzętu i środków wymaganych do wykonania zabiegów dezynfekcyjnych, dezynsekcyjnych i deratyzacyjnych. Decyzję podjęto na podstawie dowodów zakupu wystawionych 3 i 4 listopada 2015 r., które określały późniejszy termin ich uregulowania. Zapłata nastąpiła 3 i 9 listopada 2016 r., ale trzy dowody zapłaty do Biura dostarczono 23 kwietnia i 30 maja 2017 r. Czwarty dowód potwierdzający zapłatę kwoty 245,09 zł wystawiono 9 listopada 2016 r., na kopii którego błędnie odnotowano, iż w Biurze okazano go pięć dni wcześniej.

W BP ARiMR w Sokółce stwierdzono, iż czas rozpatrywania trzech wniosków wynosił ponad miesiąc (36, 37 i 40 dni), czym naruszono art. 35 ust. 1–3 Kpa, zgodnie z którym organy administracji publicznej powinny załatwiać sprawy bez zbędnej zwłoki. Nie przestrzegano również obowiązku zawiadomienia wnioskodawcy, podając przyczyny zwłoki i wskazując nowy termin załatwienia sprawy. Jak wynika z wyjaśnień kierownika BP ARiMR przyczyną przekroczenia terminu był nawał pracy w BP ARiMR i obsługa wielu zadań objętych pomocą de minimis.

Przeprowadzona 17 maja 2017 r. przez pracowników Centrali ARiMR w BP ARiMR kontrola przestrzegania Książki procedur KP-611-402-ARiMR/2/z oraz zasad postępowania przy udzielaniu pomocy finansowej na refundację wydatków poniesionych w ramach programu bioasekuracji, wykazała że w BP ARiMR w przypadku dwóch beneficjentów, będących płatnikami podatku VAT, przyznało pomoc wg cen brutto zamiast netto, tj. z naruszeniem § 13e ust. 3 ww. rozporządzenia Rady Ministrów z 27 stycznia 2015 r. W wyniku tego przyznano pomoc w kwocie większej od należnej o 355 zł. Realizując zalecenia pokontrolne, BP ARiMR wszczęło postępowania administracyjne, których skutkiem był dokonany przez beneficjentów zwrot nadpłaconych środków na rachunek ARiMR.

WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

W jednym przypadku odnotowano niepełne wykonanie prac zabezpieczających budynki, w których utrzymywano świnie, przed dostępem zwierząt domowych pomimo poniesienia wydatków na ten cel i uzyskania dofinansowania w wysokości 6,0 tys. zł. Kontrola Departamentu Wsparcia Krajowego ARiMR w zakresie prawidłowości udzielania w 2016 r. refundacji do wydatków poniesionych w ramach programu bioasekuracji wykazała, że zaplanowanego ogrodzenia nie wykonano (zainstalowano jedynie dwie bramy wjazdowe), z uwagi na prowadzony przez rolnika spór o rozgraniczenie nieruchomości.

W kontroli NIK wykonania budżetu państwa w 2016 r., podczas kontroli Wojewódzkiego Inspektoratu Weterynarii w Białymstoku⁴², stwierdzono nieuzasadnione faktycznymi potrzebami wystąpienie PWLW z 14 września 2016 r. do Wojewody Podlaskiego w sprawie przyznania z rezerwy celowej środków na zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt w kwocie 21.705 tys. zł, podczas gdy otrzymane w poprzednich transzach środki były wykorzystane zaledwie w 47,5%. Najwyższa Izba Kontroli zwróciła też uwagę, że na polecenie Głównego Lekarza Weterynarii oraz polecenie przekazane PWLW przez Sekretarza Stanu w MRiRW – Pełnomocnika ds. zwalczania ASF, w dniu 30 września 2016 r. PWLW złożył kolejny wniosek o zwiększenie planowanych środków z rezerwy celowej o 9.057 tys. zł na zwalczanie skutków ASF wiedząc, że kwota ta nie zostanie wykorzystana. O tym fakcie Główna Księgowa WIW poinformowała telefonicznie Pełnomocnika ds. zwalczania ASF.

W wyniku tego zablokowane zostały planowane wydatki WIW w łącznej kwocie 18.557 tys. zł, a niewykorzystane do końca roku środki w wysokości 12.205 tys. zł w całości zwrócono do budżetu Wojewody Podlaskiego.

Nieuzasadnione
wystąpienie o przyznanie
z rezerwy celowej
środków na zwalczanie
chorób zakaźnych
zwierząt

⁴² Wystąpienie pokontrolne NIK do Wojewódzkiego Inspektoratu Weterynarii w Białymstoku nr LBI.410.001.11.2017, z dnia 29 marca 2017 r.

6. ZAŁĄCZNIKI

6.1. Metodyka kontroli i informacje dodatkowe

Cel główny kontroli	Celem głównym kontroli było udzielenie odpowiedzi na pytanie: Czy zostały osiągnięte cele wynikające z programu bioasekuracji stad świń?
Cele szczegółowe	1. Ocena prawidłowości i skuteczności realizacji zadań związanych z programem bioasekuracji. 2. Ocena prawidłowości wydatków na realizację programu bioasekuracji.
Zakres podmiotowy	Kontrolą objęto 13 jednostek w tym: Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Główny Inspektorat Weterynarii, Wojewódzki Inspektorat Weterynarii w Białymstoku, pięć powiatowych inspektoratów weterynarii i pięć biur powiatowych Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa.
Kryteria kontroli	W wymienionych jednostkach kontrola została przeprowadzona na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy o NIK, przy uwzględnieniu kryteriów oceny określonych w art. 5 ust. 1 ustawy, tj. legalności, gospodarności, rzetelności i celowości.
Okres objęty kontrolą	Od 28 kwietnia 2015 r. do 30 czerwca 2017 r. z uwzględnieniem zagadnień z okresu wcześniejszego, mających istotny wpływ na działalność objętą kontrolą, a także zdarzeń występujących do dnia zakończenia czynności kontrolnych. Kontrolę przeprowadzono w okresie od 24 kwietnia do 21 sierpnia 2017 r.
Działania na podstawie art. 29 ustawy o NIK	W ramach przygotowania przedkontrolnego w trybie art. 29 ust. 1 pkt 1 ustawy o NIK, uzyskano informacje dotyczące liczby złożonych oświadczeń o niespełnieniu wymagań bioasekuracji, kwot wypłaconych rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń oraz kwot refundacji wydatków poniesionych na zabezpieczenie przeciwpizootyczne gospodarstw. Ponadto w trakcie kontroli zasięgano informacji w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 lit. f ustawy o NIK.
Pozostałe informacje	Kontrola została podjęta z inicjatywy własnej NIK. Kontrola została poprzedzona kontrolami rozpoznawczymi w Powiatowym Inspektoracie Weterynarii w Hajnówce i Biurze Powiatowym Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Hajnówce.
Stan realizacji wniosków pokontrolnych	Wyniki kontroli przedstawiono w 13 wystąpieniach pokontrolnych, w których sformułowano ogółem 24 wnioski pokontrolne, z których 22 zostało zrealizowanych, jeden wniosek jest w trakcie realizacji, a jeden nie został zrealizowany. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 12 września 2017 r. złożył zastrzeżenia do oceny i stwierdzenia uzasadniającego ocenę w wystąpieniu pokontrolnym. Prezes NIK postanowieniem z dnia 26 września 2017 r. odmówił przyjęcia zastrzeżeń, jako wniesionych po terminie. W dniu 13 września 2017 r. Główny Lekarz Weterynarii złożył zastrzeżenia do ocen, ich uzasadnienia oraz ustalonych nieprawidłowości opisanych w wystąpieniu pokontrolnym. Uchwałą Kolegium NIK Nr 51/2017 z dnia 15 listopada 2017 r. zastrzeżenia Głównego Lekarza Weterynarii zostały oddalone.

ZAŁĄCZNIKI

Zastrzeżenia złożyli także Podlaski Wojewódzki Lekarz Weterynarii i powiatowi lekarze weterynarii w Augustowie i Białymstoku. Uchwałą Komisji Rozstrzygającej z dnia 28 sierpnia 2017 r. zastrzeżenia Powiatowego Lekarza Weterynarii w Augustowie zgłoszone do wystąpienia pokontrolnego zostały oddalone.

Pozostałe dwa zastrzeżenia nie zostały przyjęte, jako wniesione po terminie.

W dniu 29 listopada 2017 r. w siedzibie NIK odbył się pokontrolny panel ekspertów na temat bioasekuracji gospodarstw w związku z narastającym zagrożeniem afrykańskim pomorem świń. Wyniki panelu przedstawiono w Załączniku 6.2. do Informacji.

Panel ekspertów

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności
1.	Departament Rolnictwa i Rozwoju Wsi Departament Rolnictwa i Rozwoju Wsi	Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi	Krzysztof Jurgiel – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi od dnia 16 listopada 2015 r., Marek Sawicki – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi od dnia 17 marca 2014 r. do 16 listopada 2015 r.	Ocena opisowa
2.		Główny Inspektorat Weterynarii	Paweł Niemczuk – Główny Lekarz Weterynarii od 30 grudnia 2016 r. Włodzimierz Skorupski – Główny Lekarz Weterynarii od 9 lutego 2016 r. do 29 grudnia 2016 r. Marek Pirsztuk – Główny Lekarz Weterynarii od 7 lipca 2014 r. do 8 lutego 2016 r.	Ocena opisowa
3.		Wojewódzki Inspektorat Weterynarii w Białymstoku	Henryk Grabowski – Podlaski Wojewódzki Lekarz Weterynarii	Ocena opisowa
4.		Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Hajnówce	Jan Józef Dynkowski – Powiatowy Lekarz Weterynarii	Ocena opisowa
5.		Biuro Powiatowe Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Hajnówce	Daniel Obajtek – Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa od 13 stycznia 2016 r. do 1 marca 2017 r., Marek Szczerba – kierownik BP ARiMR w Hajnówce	Ocena opisowa

Wykaz jednostek kontrolowanych

ZAŁĄCZNIKI

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności
6.	Delegatura NIK w Białymstoku	Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Augustowie	Marek Pirsztuk – Powiatowy Lekarz Weterynarii od 28 kwietnia 2003 r. do 6 lipca 2014 r. i ponownie od 1 czerwca 2016 r. Andrzej Lubomski – p.o. PLW od 7 lipca 2014 r. do 31 maja 2016 r.	Ocena opisowa
7.		Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Białymstoku	Dariusz Filianowicz – Powiatowy Lekarz Weterynarii od 1 lutego 2009 r.	Ocena opisowa
8.		Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Sejnach	Zbigniew Złotorzyński – Powiatowy Lekarz Weterynarii od 28 kwietnia 2003 r.	Ocena opisowa
9.		Powiatowy Inspektorat Weterynarii w Sokółce	Paweł Antoni Mędrak – Powiatowy Lekarz Weterynarii od 1 września 2001 r.	Ocena opisowa
10.		Biuro Powiatowe Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Augustowie	Daniel Obajtek – Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa od 13 stycznia 2016 r. do 1 marca 2017 r., Dariusz Golec – p.o. Prezesa od 2 marca 2017 r. do 31 lipca 2017 r., Krzysztof Suchocki – kierownik BP ARiMR w Augustowie od 15 grudnia 2015 r., Anna Niedźwiecka – p.o. kierownika BP od 5 do 11 lutego 2016 r., Maciej Malinowski – kierownik BP do 14 grudnia 2015 r.	Pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
11.		Biuro Powiatowe Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Białymstoku	Daniel Obajtek – Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa od 13 stycznia 2016 r. do 1 marca 2017 r., Dariusz Golec – p.o. Prezesa od 2 marca 2017 r. do 31 lipca 2017 r., Mariusz Nahajewski – kierownik BP ARiMR od 26 lutego 2016 r. Andrzej Pleszuk – kierownik BP ARiMR od 4 kwietnia 2011 r. do 25 października 2015 r. Michał Krutul – p.o. kierownika BP od 26 października 2015 r. do 5 lutego 2016 r.	Pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości

ZAŁĄCZNIKI

Lp.	Jednostka organizacyjna NIK przeprowadzająca kontrolę	Nazwa jednostki kontrolowanej	Imię i nazwisko kierownika jednostki kontrolowanej	Ocena kontrolowanej działalności
12.	Delegatura NIK w Białymstoku	Biuro Powiatowe Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Sejnach	Daniel Obajtek – Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa od 13 stycznia 2016 r. do 1 marca 2017 r., Dariusz Golec – p.o. Prezesa od 2 marca 2017 r. do 31 lipca 2017 r., Stanisław Jastrzębski – kierownik BP ARiMR w Sejnach od 16 lutego 2016 r. Maciej Miszkiel – kierownik BP od 10 maja 2004 r. do 31 maja 2016 r.	Pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości
13		Biuro Powiatowe Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w Sokółce	Daniel Obajtek – Prezes Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa od 13 stycznia 2016 r. do 1 marca 2017 r., Dariusz Golec – p.o. Prezesa od 2 marca 2017 r. do 31 lipca 2017 r., Mirosław Jan Mikołajczyk – kierownik BP ARiMR od 12 lutego 2016 r. Krzysztof Auchimowicz – p.o. kierownika BP od 19 lutego 2015 r.	Pozytywna, mimo stwierdzonych nieprawidłowości

6.2. Pokontrolny panel ekspertów poświęcony rozprzestrzenianiu się ASF w Polsce i skutkom tej choroby

W dniu 29 listopada 2017 r. w siedzibie NIK odbył się panel dyskusyjny na temat bioasekuracji gospodarstw w związku z narastającym zagrożeniem afrykańskim pomorem świń.

Cel panelu Celem panelu było przedstawienie wstępnych ustaleń kontroli „Realizacja programu bioasekuracji jako element zwalczania afrykańskiego pomoru świń” i dyskusja na temat:

- Jak realizować bioasekurację stad świń mając na względzie narastające zagrożenie ASF?
- Potencjalne gospodarcze skutki rozszerzenia ASF w Polsce.

Uczestnicy panelu Udział w panelu wzięli przedstawiciele organizacji rolniczych i samorządu rolniczego z rejonu Podlasia, Pracodawców Producentów Trzody Chlewnej, reprezentanci przemysłu mięsnego i przetwórczego, a także przedstawiciele Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi, Głównego Inspektoratu Weterynarii, Państwowego Instytutu Weterynaryjnego – Państwowego Instytutu Badawczego w Puławach, Krajowej Izby Lekarsko – Weterynaryjnej i Polskiego Związku Łowieckiego oraz przedstawiciele Parlamentu RP.

Do chwili wprowadzenia programu bioasekuracji w województwie podlaskim odnotowano trzy ogniska ASF. Do końca września 2017 r. liczba ognisk ASF w tym województwie wzrosła do 33. Pod koniec listopada wystąpiły zakażenia wirusem ASF u dzików w okolicach Warszawy, także po lewej stronie Wisły. Nastąpił zatem „przerzut” choroby o ponad 100 km od ostatniego przypadku ASF.

Skutki ekonomiczne, społeczne, wizerunkowe

Uczestnicy panelu w prezentacjach i dyskusji przedstawili skutki ekonomiczne, społeczne i wizerunkowe rozszerzania się ASF w Polsce.

Wystąpienia ASF to głównie straty związane z upadkami i ubojem zwierząt, oraz koniecznością:

- wypłat odszkodowań z tytułu ubezpieczeń i likwidacji stada,
- utylizacją padłych zwierząt,
- wstrzymaniem obrotu krajowego i zbędne przetrzymanie zwierząt,
- wstrzymania eksportu zwierząt oraz mięsa,
- odbudowy stada,
- ponoszenia kosztów eradykacji wirusa.

Od lutego 2014 r. w związku z wystąpieniem ASF dla polskiej wieprzowiny zostały zamknięte rynki Chin, Japonii, Korei Południowej, na które corocznie eksportowano wieprzowinę w ilości kilkunastu lub kilkudziesięciu tys. ton⁴³.

Dalszy rozwój choroby grozi również zamknięciem dla polskich produktów rynków, na które dziś polskie firmy mogą eksportować, takie jak np. Hong-

⁴³ W 2012 r. do Korei Południowej wyeksportowano 13,4 tys. ton, a do Japonii 66,2 tys. ton. W 2013 r. eksport na rynek chiński wyniósł 51,7 tys. ton, a na rynek japoński 24,8 tys. ton (Dane według Związku Polskie Mięso).

kong (42,0 tys. ton w 2014 r.), a także wysoce prawdopodobnym zamknięciem wspólnego rynku UE dla polskich produktów.

Straty poniesione przez Polskę w wyniku rozprzestrzenienia się ASF mogą być ogromne i sięgnąć wielu miliardów zł.

Podniesiono, że skutkiem wystąpienia w Polsce ASF będą zasadnicze przekształcenia w modelu chowu świń ukształtowanym przez dziesiątki lat. Choroba wymusi likwidację gospodarstw drobnotowarowych i rozwoju produkcji w dobrze bioasekurowanych gospodarstwach o dużej skali produkcji. Po wykryciu ASF przeciętne ceny w Polsce spadły od 10% do 20%, co wpłynęło również na dochodowość gospodarstw w innych rejonach kraju. Wiele gospodarstw z Podlasia utraciło płynność finansową. Zdarzyły się także przypadki bankructw w wyniku niezapłaconych należności za sprzedane zwierzęta, lub konieczności spłaty zaciągniętych kredytów na prowadzenie produkcji wobec braku przychodów.

Gospodarstwa, które znalazły się obszarze zagrożonym lub zapowietrzonym ponoszą nierekompensowane straty w wyniku obowiązującej kwarantanny i zakazów wywożenia świń trwającej 30 - 40 dni.

Wystąpienie ASF w okolicach Grajewa (na wschód od Białegostoku) było spowodowane przez osoby zajmujące się handlem obwoźnym i sprzedażą świń zakażonych ASF. Nabywcami tych zwierząt byli mieszkańcy wsi utrzymujący jedną lub dwie świnię na własne potrzeby. Według uczestników panelu jest to szara strefa. Są takie powiaty, w których brakuje małych rzeźni, gdzie można ubić świnię na własne potrzeby. Przykładem jest powiat braniewski, w którym niektórzy rolnicy do najbliższej rzeźni muszą dojechać 50 km. Na skutek ASF w woj. podlaskim liczba gospodarstw utrzymujących świnię zmniejszyła się z 16,6 tys. w 2014 r. do 10,3 tys. w 2017 r., a liczba świń odpowiednio z 958 tys. sztuk do 476 tys. sztuk. Proces ten będzie postępował z większą dynamiką jeśli ASF dotrze do regionów Polski, w których utrzymywane jest o wiele większe поголовье świń, niż w województwie podlaskim, czy lubelskim

Obecna na panelu strona społeczna podnosiła, że na skutek ASF nastąpiła utrata źródeł dochodów. Przykładowo, jedyne gospodarstwo zarodowej trzody chlewnej w powiecie sokólskim od chwili wprowadzenia ograniczeń w związku z ASF zostało pozbawione wpływów z produkcji. Z gospodarstwa przez niemal cztery lata nie zostało sprzedane ani jedno zwierzę hodowlane, co spowodowało likwidację zarodowego stada świń.

Rolnikom nie zaproponowano także godziwej rekompensaty za rezygnację z utrzymywania świń, co spowodowało rozwożenie prosiąt w celu uzyskania środków do życia.

Z kontaktów rolników z przedstawicielami firm rozwożących pasze wynika, że w innych województwach nie są stosowane w gospodarstwach żadne zabezpieczenia przeciwpizootyczne. Innym przykładem inercji w działaniu był fakt, że koło łowieckie z przyczyn administracyjnych, tj. konieczności zwiększenia planu odstrzału, nie było w stanie, pomimo próśb, ostrzec o dzikim przychodzącym przez dwa tygodnie w pobliże gospodarstwa.

Stawiano pytanie: jaką alternatywę mają gospodarstwa utrzymujące świnię, które przez wiele lat inwestowały w genetyczne doskonalenie stad?

Utrzymywanie świń na ściółce, co jest powszechne w gospodarstwach powoduje, że system ten sprzyja przenoszeniu wirusa ASF do obiektów inwentarskich, z uwagi na możliwość zastosowania zakażonej słomy.

Z powodu ogłoszenia upadłości zakładu ubojowego spowodowanego ograniczeniami w obrocie wieprzowiną w związku z wystąpieniem ogniska ASF w bezpośredniej bliskości zakładu, 90 rolników nie otrzymało należności za ubite świnie.

Zasadne jest zatem pytanie, kto pomoże rolnikom odzyskać pieniądze stracone w wyniku ASF? Obecnie większość gospodarstw została pozbawiona środków inwestycyjnych.

Wskazywano, że niezbędny jest zakład ubojowy, do którego mogły by być kierowane zdrowe świnie ze stref zakażonych i zagrożonych. Wiele gospodarstw miało możliwość dostosowania się do wymogów bioasekuracji, ale z powodu braku możliwości zbytu świń zdecydowali się na likwidację stad, uzyskanie odszkodowań oraz rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń.

Na obszarach zapowietrzonych wystąpiły przypadki niepoddawania się hodowców świń nakazom Inspekcji Weterynaryjnej, nawet przy asyście organów ścigania. Przykładem jest niezrealizowana, wobec społecznego oporu, decyzja Powiatowego Lekarza Weterynarii w Białej Podlaskiej o likwidacji stada świń we wsi Rudniki.

Istotnym problemem są również występujące przypadki niezgłaszania Inspekcji Weterynaryjnej upadków świń i proceder potajemnego zakopania padliny.

W opinii uczestników panelu dalsze rozprzestrzenianie się ASF w kierunku zachodnim grozi likwidacją chowu i hodowli świń w Polsce.

Podkreślono, że dalsze rozprzestrzenienie się wirusa w Polsce „buduje obraz kraju nie potrafiącego poradzić sobie z groźną zakaźną chorobą, a więc partnera niewiarygodnego”.

Prezentowano opinie, że Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi nie jest w stanie poradzić sobie ze zwalczaniem ASF, ponieważ skala problemu jest na tyle duża, że wymaga podejmowania decyzji na wyższym szczeblu, umożliwiającym skuteczne działania.

W ostatnim 40-leciu nastąpił 6-krotny wzrost odstrzału (pozyskania) dzików. Mimo wyraźnego wzrostu, odstrzał nie nadąza za przyrostem ich liczebności. Niekorzystną sytuację pogłębia fakt, relatywnie niskiego odstrzału warchlaków i loch.

W sezonie łowieckim 2017/2018 planowane jest do odstrzału 307,4 tys. dzików. Do końca października 2017 r. wykonano 54,7% planu. Myśliwi PZŁ we wrześniu i październiku 2017 r. byli ponad 950 tys. razy na polowaniach, podczas których odstrzelono 72 tys. dzików. Koszt dojazdów na polowania w tych dwóch miesiącach wyniósł 39,5 mln zł. Skuteczność pozyskania jednego dzika mierzona liczbą wyjść na polowanie wynosi średnio około 14 (od 8 do 52). Do listopada 2017 r. odstrzelono 170 tys. dzików. Docelowa liczba dzików w populacji na koniec sezonu łowieckiego planowana jest na poziomie około 105 tys. sztuk.

Jednoznacznie stwierdzono, że działania związane ze zwalczaniem ASF powinny mieć charakter wyprzedzający, szczególnie w zakresie redukcji pogłowia dzików, co najmniej w promieniu 50 km od ostatniego miejsca stwierdzenia choroby. Konieczne jest zaangażowanie innych służb (np. Lasy Państwowe, służby mundurowe) wspomagających myśliwych w nieprzerwanym kontrolowaniu populacji dzików i odpowiedzialnych utrzymywaniu jej na najniższym możliwym poziomie.

Niezbędna jest modyfikacja podejścia dla skutecznego kontrolowania wielkości populacji dzików.

Odstrzał dzików powinien być prowadzony w sposób ciągły przy braku zahamowań w zakresie etycznym, co oznacza prowadzenie odstrzału łoch ciężarnych. Zwalczanie ASF wymaga działań wielokierunkowych i zaangażowania wielu resortów.

Ponadto powinno nastąpić:

1. zintensyfikowanie działań zmierzających do natychmiastowej i skutecznej identyfikacji i utylizacji dzików padłych, odnajdywanych w naturalnym środowisku;
2. ograniczenie nielegalnego przewozu żywności przez granice: lądowe, morskie, powietrzne;
3. zabezpieczenie polowań przez policję wobec „pseudoekologów”, których świadome działania mają osłabić skuteczność polowań; eliminacja kłusownictwa;
4. skuteczne zabezpieczenie dróg lokalnych i traktów przed możliwością nielegalnego obrotu trzodą chlewną.

Zwalczenie ASF wymaga również egzekwowania prawa i rzetelnego postępowania hodowców.

Przypadek zachorowań w Czechach wskazuje, że ASF w każdej chwili może pojawić się w każdym miejscu. Zasady bioasekuracji i ostrożność powinny być zachowane wszędzie.

Właściwą decyzją Głównego Lekarza Weterynarii było ograniczenie działalności firm utylizacyjnych operujących w rejonach zagrożonych ASF i wyznaczenie zakładów do likwidacji zakażonych zwierząt bez zbędnego przewożenia niebezpiecznego, zakaźnego materiału poza wyznaczone strefy.

Budowa płotu wzdłuż wschodniej granicy państwa w celu uniemożliwienia przedostawania się dzików do Polski jest niecelowa, głównie ze względu na wystąpienie już ASF po zachodniej stronie Wisły.

W maju 2017 r. Światowa Organizacja Zdrowia Zwierząt (OIE) przyjęła regulację która stanowi, że jeżeli w kraju przez co najmniej 12 miesięcy nie występują ogniska w stadach świń, a ASF występuje tylko u dzików, to ten kraj administracyjnie można uznać za wolny od ASF u świń. Im mniej zatem będzie dzików, tym mniej wirusa ASF w środowisku i mniejsze ryzyko przeniesienia zakażeń do stad świń.

Ograniczeniu skutków ASF sprzyja szybkość diagnostyki laboratoryjnej. W chwili obecnej dysponujemy metodami diagnostycznymi pozwalającymi na szybkie stwierdzenie zakażeń ASF. Istnieje zatem możliwość natychmiastowego zbadania, czy wokół ogniska choroby zakażone są inne stada i tym samym podjęcie decyzji o likwidacji lub dalszym utrzymaniu i sprzedaży zwierząt.

Podkreślono, że Jedyńy sposób ochrony poziomu produkcji świń jest wymuszenie przestrzegania zasad bioasekuracji przez wszystkich, którzy chcą traktować ten rodzaj produkcji jako główne źródło utrzymania.

Konkluzje panelu Uczestnicy panelu wskazali, że w celu opanowania ASF w Polsce niezbędne są następujące działania:

1. Scentralizowanie zarządzania w zwalczaniu tej choroby.
2. Zdecydowana i szybka redukcja pogłowia dzików na obszarze całego kraju do poziomu, przy którym następuje wygaszanie obecności wirusa w środowisku.
3. Bezwzględne egzekwowanie zasad bioasekuracji w stadach świń na obszarze całego kraju.
4. Kadrowe i finansowe wzmocnienie Inspekcji Weterynaryjnej.
5. Wystąpienie do Komisji Europejskiej z wnioskiem o zmniejszenie restrykcji przepisów sanitarnych w strefach zapowietrzonych i zagrożonych, w związku z możliwością szybkiej i skutecznej diagnostyki zwierząt.

Dzięki temu ryzyka dotyczące skali produkcji świń, możliwości eksportowych wieprzowiny oraz wiarygodności Polski na rynkach krajów trzecich, a także napięcia społeczne mogłyby zostać zminimalizowane.

6.3. Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno- -ekonomicznych

Zgodnie z art. 22 ust. 3 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej⁴⁴ Inspekcja Weterynaryjna podlega Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Struktura i zadania
Inspekcji Weterynaryjnej

Inspekcja Weterynaryjna na podstawie ustawy z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej⁴⁵ (uiwet) realizuje zadania z zakresu ochrony zdrowia zwierząt oraz bezpieczeństwa produktów pochodzenia zwierzęcego w celu zapewnienia ochrony zdrowia publicznego. Zadania te Inspekcja Weterynaryjna realizuje przez zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt, badania kontrolne zakażeń zwierząt, a także badanie zwierząt rzeźnych oraz produktów pochodzenia zwierzęcego. Inspekcja Weterynaryjna także sprawuje nadzór nad przestrzeganiem przepisów o ochronie zwierząt, przestrzeganiem zasad identyfikacji i rejestracji zwierząt oraz przemieszczaniem zwierząt, przestrzeganiem wymagań weterynaryjnych w gospodarstwach utrzymujących zwierzęta gospodarskie (art. 3 uiwet).

Organami Inspekcji Weterynaryjnej są: Główny Lekarz Weterynarii, wojewódzki lekarz weterynarii – jako kierownik wojewódzkiej inspekcji weterynaryjnej wchodzącej w skład zespolonej administracji rządowej w województwie, powiatowy lekarz weterynarii – jako kierownik powiatowej inspekcji weterynaryjnej wchodzącej w skład niezespolonej administracji rządowej i graniczny lekarz weterynarii (art. 5 ust. 1 uiwet).

Zadania organów Inspekcji wykonują: lekarze weterynarii i inne osoby zatrudnione w Inspekcji oraz lekarze weterynarii wyznaczeni do wykonywania określonych czynności; osoby niebędące lekarzami weterynarii wyznaczone do wykonywania określonych czynności o charakterze pomocniczym (art. 5 ust. 2 uiwet).

Koszty działalności IW pokrywane są z budżetu państwa. Środki na zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt i chorób odzwierzęcych podlegających obowiązkowi zwalczania, w tym na odszkodowania, zapomogi i nagrody oraz zadania wynikające z planów gotowości zwalczania chorób zakaźnych zwierząt wyodrębnia się w budżetach wojewodów (art. 12 ust. 3 uiwet). Rodzaje wydatków ponoszonych przez inspektoraty weterynarii na zwalczanie chorób zakaźnych i chorób odzwierzęcych podlegających obowiązkowi, zwalczania zostały określone w rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2014 r. w sprawie rodzajów wydatków ponoszonych przez inspektoraty weterynarii⁴⁶.

Główny Lekarz Weterynarii oraz wojewódzcy lekarze weterynarii dokonują analiz i ocen sytuacji epizootycznej odpowiednio na obszarze kraju i województw (art. 13 ust. 1 i art. 14 ust. 1 uiwet). Główny Lekarz Weterynarii wydaje instrukcje określające sposób postępowania Inspekcji, opracowuje krajowe programy dotyczące realizacji zadań, w tym zwalczania chorób zakaźnych zwierząt i chorób odzwierzęcych podlegają-

⁴⁴ Dz. U. z 2017 r. poz. 888, ze zm.

⁴⁵ Dz. U. z 2016 r. poz. 1077, ze zm.

⁴⁶ Dz. U. poz. 1029, ze zm.

cych obowiązkowi zwalczania oraz koordynuje i kontroluje wykonywanie zadań przez wojewódzkich, powiatowych i granicznych lekarzy weterynarii (art. 13 ust. 1 pkt 1, 2 i 6 uiwet).

Powiatowy lekarz weterynarii, jeżeli z przyczyn finansowych lub organizacyjnych nie jest w stanie wykonać ustawowych zadań Inspekcji, może wyznaczyć na czas określony, w drodze decyzji administracyjnej, do wykonywania czynności określonych w art. 16 ust. 1 uiwet lekarzy weterynarii niebędących pracownikami Inspekcji, zawierając z nimi umowy. Listę osób wyznaczonych w powyższym trybie prowadzi powiatowy lekarz weterynarii (art. 16 ust. 4 uiwet).

Prowadzenie działalności nadzorowanej

Stosownie do art. 1 pkt 1 lit. n ustawy z dnia 11 marca 2004 r. **o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt**⁴⁷ (uozz), utrzymywanie zwierząt gospodarskich w celu umieszczenia na rynku tych zwierząt lub produktów pochodzących z tych zwierząt lub od tych zwierząt, **jest działalnością nadzorowaną przez Inspekcję Weterynaryjną**.

Zgodnie z art. 4 uozz, podmioty podejmujące lub prowadzące działalność w zakresie utrzymywania trzody chlewnej w celu umieszczenia na rynku tych zwierząt lub produktów pochodzących z tych zwierząt lub od tych zwierząt, zobowiązane są spełnić wymagania weterynaryjne i zapewniać wymagania lokalizacyjne, zdrowotne, higieniczne, sanitarne, organizacyjne, techniczne lub technologiczne, zabezpieczające przed zagrożeniem epizootycznym, epidemicznym lub zapewniające właściwą jakość produktów.

Utrzymanie trzody chlewnej jest dozwolone po uprzednim zgłoszeniu, w formie pisemnej, zamiaru prowadzenia takiej działalności powiatowemu lekarzowi weterynarii właściwemu ze względu na przewidywane miejsce jej prowadzenia (art. 5 ust. 1 pkt 2 uozz).

Podmiot prowadzący działalność nadzorowaną (w tym utrzymujący trzodę chlewną) informuje, w formie pisemnej, powiatowego lekarza weterynarii o zaprzestaniu prowadzenia określonego rodzaju działalności nadzorowanej, a także o każdej zmianie stanu prawnego lub faktycznego związanego z prowadzeniem tej działalności, w zakresie dotyczącym wymagań weterynaryjnych, w terminie 7 dni od dnia zaistnienia takiego zdarzenia (art. 7 uozz).

Obowiązki PLW związane z nadzorowaną działalnością

W przypadku stwierdzenia naruszenia wymagań weterynaryjnych określonych dla tej działalności, w zależności od zagrożenia stwarzanego dla zdrowia publicznego lub zdrowia zwierząt, powiatowy lekarz weterynarii, w myśl art. 8 ust. 1 uozz, wydaje decyzję nakazującą usunięcie uchybień w określonym terminie lub nakazującą wstrzymanie działalności do czasu usunięcia uchybień, lub zakazującą umieszczania na rynku lub handlu określonymi zwierzętami będącymi przedmiotem działalności, lub zakazującą produkcji, umieszczania na rynku lub handlu określonymi produktami wytwarzanymi przy prowadzeniu tej działalności.

Powiatowy lekarz weterynarii prowadzi rejestr podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną, w tym także podmiotów utrzymujących trzodę chlewną (art. 11 ust.1 uozz).

⁴⁷ Dz. U. z 2017 r. poz. 1855.

Stosownie do przepisu art. 48b ust. 1–3 uozz ⁴⁸powiatowy lekarz weterynarii, w przypadku stwierdzenia, że posiadacz zwierząt nie stosuje się do nakazów, zakazów lub ograniczeń, o których mowa w przepisach wydanych na podstawie art. 45 ust. 1, w drodze decyzji:

- 1) nakazuje usunięcie stwierdzonych uchybień w określonym terminie albo
- 2) nakazuje zabicie lub ubój zwierząt określonych gatunków oraz zakazuje utrzymywania w gospodarstwie zwierząt tych gatunków.

Stosownie do art. 48b ust. 2 uozz decyzjom, o których mowa w ust. 1, nadaje się rygor natychmiastowej wykonalności. W przypadku gdy podmiot nie zastosuje się do nakazu określonego w decyzji, o której mowa w ust. 1 pkt 1 powiatowy lekarz weterynarii wydaje decyzję, o której mowa w ust. 1 pkt 2.

Stosownie do przepisów § 7 rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie zwalczania afrykańskiego pomoru świń⁴⁹ – stwierdzenie zakażenia ASF w gospodarstwie powoduje wyznaczenie trzykilometrowej strefy zapowietrzzonej wokół ogniska choroby i kolejnej, siedmiokilometrowej strefy zagrożenia. W strefach tych IW wprowadza szereg ograniczeń dotyczących utrzymania świń, w tym zakaz ich wywożenia z gospodarstw, a w sytuacjach wskazujących na podejrzenie zakażenia chorobą powiatowy lekarz weterynarii może nakazać ubój lub zabicie wszystkich zwierząt w stadach znajdujących się w strefie.

Zasady identyfikacji i rejestracji zwierząt, w tym tryb nadawania numerów siedzib stad oraz numerów identyfikacyjnych zwierząt, określa ustawa z dnia 2 kwietnia 2004 r. o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt⁵⁰ – usirz.

Zasady identyfikacji
i rejestracji zwierząt

Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) tworzy System Identyfikacji i Rejestracji Zwierząt (SIRZ) oraz prowadzi w tym Systemie rejestr zwierząt gospodarskich oznakowanych. W przypadku świń, rejestr ten obejmuje znaki identyfikacyjne i księgi rejestracji świń. System jest wykorzystywany w szczególności do ustalania miejsc pobytu i przemieszczeń zwierząt. Zakres danych zamieszczanych w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych określa rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu danych zamieszczanych w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych⁵¹.

Posiadacz zwierzęcia gospodarskiego jest obowiązany zgłosić kierownikowi biura powiatowego ARiMR siedzibę stada⁵², w celu nadania numeru, nie później niż w dniu wprowadzenia pierwszego zwierzęcia gospodarskiego do siedziby stada (art. 9 ust. 1 pkt 1 usirz).

⁴⁸ Przepis dodany przez art. 3 pkt 7 ustawy z dnia 23 września 2016 r. (Dz. U. poz. 1605) zmieniający niniejszą ustawę z dniem 18 października 2016 r.

⁴⁹ Dz. U. poz. 754.

⁵⁰ Dz. U. z 2017 r. poz. 546, ze zm.

⁵¹ Dz. U. z 2017 r. poz. 1129.

⁵² Siedziba stada – wszelkie budynki, zagrody, pastwiska lub miejsca na otwartej przestrzeni, w których przebywa dane stado lub stada różnych zwierząt gospodarskich, a także jest prowadzony chów lub hodowla tych zwierząt (art. 2 ust. 1 pkt 12 usirz).

Zgodnie z art. 3 ust. 1 lit. a dyrektywy 2008/71/WE⁵³ państwa członkowskie gwarantują, że właściwe władze posiadają aktualny wykaz wszystkich gospodarstw zajmujących się hodowlą zwierząt objętych tą dyrektywą, które położone są na jego terytorium. Decyzją wykonawczą Komisji (UE) Nr 2016/260 z dnia 23 lutego 2016 r. zmieniającą decyzję 2006/80/WE w odniesieniu do Polski⁵⁴ został wprowadzony obowiązek identyfikacji rejestracji świń w gospodarstwach utrzymujących nawet jedno zwierzę tego gatunku. Zmiana ta została wprowadzona na wniosek Polski.

Nadzór w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt sprawują organy Inspekcji weterynaryjnej. W ramach sprawowanego nadzoru mogą one przeprowadzać kontrole na miejscu w siedzibie stada dotyczące oznakowania i rejestracji zwierząt, w tym wypełniania obowiązku prowadzenia księgi rejestracji (art. 29 usirz).

Niezgłoszenie kierownikowi biura powiatowego ARiMR siedziby stada, wwozu zwierzęcia, nieprowadzenie księgi rejestracji oraz nieprzekazywanie Agencji albo organom Inspekcji Weterynaryjnej informacji związanych z identyfikacją i rejestracją zwierząt, podlega karze grzywny. Orzekanie w sprawach o ww. czyny następuje, w trybie przepisów kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia⁵⁵ (art. 33 ust. 1 i 2 usirz).

Przepisy dotyczące wprowadzenia i realizacji programu bioasekuracji w ramach zwalczania afrykańskiego pomoru świń

Stosownie do art. 57e ust. 1 uozz Główny Lekarz Weterynarii opracował program bioasekuracji mający na celu zapobieganie szerzeniu się chorób zakaźnych zwierząt podlegających obowiązkowi zwalczania. Rozporządzeniem Ministra RiRW z dnia 3 kwietnia 2015 r. program bioasekuracji (art. 57e ust. 10 uozz) wprowadzono na obszarze 17 gmin na terenie czterech powiatów w województwie podlaskim: sejneńskim, augustowskim, białostockim, sokólskim. Rozporządzeniami Ministra RiRW z dnia 11 maja 2016 r. i z dnia 29 lipca 2016 r. wprowadzono istotne zmiany odnośnie terminów i zasad realizacji programu.

Rozporządzeniem Ministra RiRW z dnia 11 maja 2016 r. program rozszerzono o pięć gmin (Białowieża, Czyże, Hajnówka, Narew i Narewka) w powiecie hajnowskim oraz o gminę Zabłudów w powiecie białostockim.

Wprowadzenie programu bioasekuracji wymagało podjęcia przez właścicieli gospodarstw decyzji związanych z dalszym utrzymaniem świń i innych zwierząt wrażliwych na zakażenie wirusem ASF. Warunkiem utrzymania świń jest spełnienie wymagań określonych w pkt 6 programu.

Spełnienie tych wymagań podlega kontroli powiatowego lekarza weterynarii.

W przypadkach określonych w programie bioasekuracji powiatowy lekarz weterynarii wydaje decyzję nakazującą zabicie świń utrzymywanych w gospodarstwie lub poddanie tych świń ubojowi oraz zakazującą wprowadzania do gospodarstwa i utrzymywania w nim zwierząt z gatunków

⁵³ Dz. Urz. UE L 213 z 08.08.2008, str. 31, ze zm.

⁵⁴ Dz. Urz. UE L 49 z 25.02.2016, str. 9.

⁵⁵ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia (Dz. U. z 2016 r. poz. 1713, ze zm.).

wrażliwych przez okres wskazany w tym programie (art. 57e ust. 4 uozz). Decyzję tę wydaje się po przeprowadzeniu przez powiatowego lekarza weterynarii kontroli w gospodarstwie wyłącznie, gdy posiadacz zwierząt:

- a) złożył w terminie określonym w programie bioasekuracji oświadczenie, że gospodarstwo, w którym przebywają te zwierzęta, nie spełni wymagań określonych w tym programie albo
- b) nie złożył w terminie określonym w programie bioasekuracji oświadczenia o którym mowa w lit. a, i gospodarstwo, w którym przebywają te zwierzęta, nie spełnia wymagań określonych w tym programie po upływie terminu na ich spełnienie.

Terminy składania oświadczeń były dwukrotnie zmieniane rozporządzeniami Ministra RiRW z dnia 11 maja 2016 r. i z dnia 29 lipca 2016 r., tj. odpowiednio do 10 lipca 2016 r., a następnie do 10 sierpnia 2016 r.

Decyzję tę powiatowy lekarz weterynarii wydaje po uzyskaniu od właściwego miejscowo wojewody informacji, że wydanie jej nie spowoduje przekroczenia kwoty przeznaczonej na wypłatę odszkodowań w danym roku, o której mowa w art. 57e ust. 5 pkt 2 uozz.

W ustawie z dnia 20 lutego 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt⁵⁶ kwoty przeznaczone na wypłatę odszkodowań (ujęte także w programie bioasekuracji) określono:

- 1) w 2015 r. – 11.030.614 zł;
- 2) w 2016 r. – 8.652.116 zł;
- 3) w 2017 r. i 2018 r. – 0 zł.

W wyniku kolejnych nowelizacji ww. ustawy z dnia 20 lutego 2015 r.⁵⁷ kwoty odszkodowań w 2017 i 2018 r. zostały następnie podwyższone do wysokości 21.520.000 zł.

Stosownie do art. 57g ust. 1 uozz, posiadaczowi zwierząt, który złożył oświadczenie (wskazane w art. 57e ust. 5 pkt 1 lit. a), że gospodarstwo, w którym przebywają te zwierzęta nie spełni wymagań określonych w tym programie oraz w stosunku, do którego została wydana i wykonana decyzja, o której mowa w art. 57e ust. 4, przysługuje rekompensata ze środków budżetu państwa za nieprzerwane nieutrzymywanie w gospodarstwie zwierząt, których dotyczą zakazy określone w tej decyzji.

Rekompensata przyznawana była w drodze decyzji kierownika biura powiatowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa właściwego ze względu na miejsce położenia gospodarstwa, o którym mowa w art. 57g ust. 1 uozz. W decyzji tej kierownik biura powiatowego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa ustala wysokość rekompensaty (art. 57g ust. 5 uozz).

Stosownie do pkt 8 programu, w terminie:

- do dnia 29 lipca 2015 r. – określonym w rozporządzeniu Ministra RiRW z dnia 3 kwietnia 2015 r.;

⁵⁶ Dz. U. poz. 470, ze zm.

⁵⁷ Dz. U. z 2016 r. poz. 1605 i Dz. U. z 2017 r. poz. 1836.

– do 15 września 2016 r. – określonym w rozporządzeniach Ministra RiRW z dnia 11 maja 2016 r. i 29 lipca 2016 r., posiadacz świń mógł złożyć wniosek, o którym mowa w art. 57g ust. 7 uozz o przyznanie rekompensaty za okres obowiązywania zakazów, o których mowa w art. 57e ust. 4 pkt 2 uozz, tj. zakazu wprowadzania do gospodarstwa i utrzymywania w nim zwierząt wrażliwych na wirusa ASF przez okres wskazany w tym programie, tj. do końca 2018 r.

Wysokość rekompensaty (art. 57g ust. 2 uozz – zmieniony z dniem 18 października 2016 r.) oblicza się na podstawie iloczynu średniej rocznej liczby zwierząt z gatunków wrażliwych utrzymywanych w gospodarstwie w roku kalendarzowym poprzedzającym rok wejścia w życie programu bioasekuracji i stawki za zwierzę dla danego gatunku zwierząt określonej w przepisach wydanych na podstawie art. 57g ust. 11 uozz, tj. rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 1 września 2015 r. w sprawie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwie⁵⁸. Zgodnie z § 5 tego rozporządzenia, stawka za świnię, na podstawie której oblicza się wysokość rekompensat, wynosiła 400 zł. Zgodnie natomiast z rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 grudnia 2016 r. zmieniającym rozporządzenie w sprawie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwie (Dz. U. poz. 2061) stawka ta została określona w wysokości 276 zł.

Stosownie do § 13e ust. 3 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobów realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa⁵⁹ producentowi rolnemu może zostać udzielona pomoc – w formie refundacji wydatków (dla producentów rolnych będących rolnikami ryczałtowymi w rozumieniu przepisów o podatku od towarów i usług – według ceny brutto, a dla pozostałych producentów rolnych – według ceny netto) poniesionych od dnia wprowadzenia programu bioasekuracji do dnia złożenia stosownego wniosku na:

- 1) zakup mat dezynfekcyjnych;
- 2) zakup sprzętu do wykonania zabiegów dezynfekcyjnych, dezynsekcyjnych lub deratyzacyjnych oraz produktów biobójczych, środków dezynsekcyjnych lub deratyzacyjnych;
- 3) zakup odzieży ochronnej i obuwia ochronnego;
- 4) zabezpieczenie budynków, w których są utrzymywane świny, przed dostępem zwierząt domowych.

Pomoc, ta jest przyznawana w drodze decyzji kierownika biura powiatowego Agencji właściwego ze względu na miejsce zamieszkania albo siedzibę producenta rolnego, na wniosek tego producenta rolnego złożony na formularzu opracowanym i udostępnionym przez Agencję na jej stronie internetowej (§ 13e ust. 6).

⁵⁸ Dz. U. poz. 1435, ze zm.

⁵⁹ Dz. U. poz. 187, ze zm.

6.4. Wykaz aktów prawnych dotyczących kontrolowanej działalności

1. Ustawa z dnia 29 stycznia 2004 r. o Inspekcji Weterynaryjnej (Dz. U. z 2016 r. poz.1077, ze zm.). Akty prawa krajowego
2. Ustawa z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. z 2017 r. poz. 1855).
3. Ustawa z dnia 2 kwietnia 2004 r. o systemie identyfikacji i rejestracji zwierząt (Dz. U. z 2017 r. poz. 546, ze zm.).
4. Ustawa z dnia 9 maja 2008 r. o Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz. U. z 2016 r. poz. 1512, ze zm.).
5. Ustawa z dnia 23 września 2016 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia zwalczania chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. z 2016 r. poz. 1605) – wygaśnięcie z dniem 18 stycznia 2017 r.
6. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz. U. z 2017 r. poz. 1257).
7. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie zwalczania afrykańskiego pomoru świń (Dz. U. poz. 754).
8. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń (Dz. U. poz. 711, ze zm.).
9. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 kwietnia 2015 r. w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 517, ze zm. – weszło w życie 28 kwietnia 2015 r.).
10. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 11 maja 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 679).
11. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015–2018 (Dz. U. poz. 1153).
12. Rozporządzenie rozporządzeniu Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 1 września 2015 r. w sprawie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwie (Dz. U. poz. 1435, ze zm.).
13. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 grudnia 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie rekompensat za nieprzerwane nieutrzymywanie świń w gospodarstwie (Dz. U. poz. 2061).
14. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 września 2016 r. w sprawie ustanowienia Pełnomocnika Rządu do spraw działań związanych z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. poz. 1546).

ZAŁĄCZNIKI

15. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 sierpnia 2016 r. w sprawie rejestru podmiotów prowadzących działalność nadzorowaną (Dz. U. poz. 1314).
16. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 9 grudnia 2016 r. w sprawie wykonywania nadzoru w zakresie identyfikacji i rejestracji zwierząt, współpracy organów Inspekcji Weterynaryjnej, Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz podmiotów prowadzących rejestry koniowatych, a także dokonywania zmian w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych, rejestrach koniowatych i centralnej bazie danych (Dz. U. poz. 2136).
17. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobów realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz. U. poz. 187, ze zm.).
18. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2014 r. w sprawie rodzajów wydatków ponoszonych przez inspektora-ty weterynarii (Dz. U. poz. 1029, ze zm.).
19. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 16 czerwca 2004 r. w sprawie szczegółowego zakresu danych zamieszczanych w rejestrze zwierząt gospodarskich oznakowanych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1129).
20. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2005 r. w sprawie księgi rejestracji bydła, świń, owiec lub kóz (Dz. U. Nr 151, poz. 1268, ze zm.).
21. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 7 stycznia 2016 r. w sprawie wprowadzenia w 2016 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie (Dz. U. poz. 70, ze zm.) – wygaśnięcie z dniem 31 grudnia 2016 r.
22. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 14 marca 2017 r. w sprawie wprowadzenia w 2017 r. na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej „Programu mającego na celu wczesne wykrycie zakażeń wirusem wywołującym afrykański pomór świń i poszerzenie wiedzy na temat tej choroby oraz jej zwalczanie” (Dz. U. poz. 625).

Akty prawne UE

1. Dyrektywa Rady Nr 2008/71/WE z dnia 15 lipca 2008 r. w sprawie identyfikacji i rejestracji świń (Dz. Urz. UE L 213 z 8.08.2008, str. 31, ze zm.).
2. Decyzja wykonawcza Komisji z dnia 9 października 2014 r. w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich i uchylającą decyzję wykonawczą 2014/178/UE (Dz. Urz. UE L 295 z 11.10.2014, str. 63, ze zm.).
3. Decyzja wykonawcza Komisji (UE) Nr 2016/2218 z dnia 7 grudnia 2016 r. zmieniająca załącznik do decyzji wykonawczej 2014/709/UE

w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich (Dz. Urz. UE L 334 z 9.12.2016, str. 40).

4. Decyzja wykonawcza Komisji (UE) Nr 2016/260 z dnia 23 lutego 2016 r. zmieniająca decyzję 2006/80/WE w odniesieniu do Polski (Dz. Urz. UE L 49 z 25.02.2016, str. 9).
5. Decyzja wykonawcza Komisji (UE) Nr 2017/1850 z dnia 11 października 2017 r. zmieniająca decyzję wykonawczą 2014/709/UE w sprawie środków kontroli w zakresie zdrowia zwierząt w odniesieniu do afrykańskiego pomoru świń w niektórych państwach członkowskich (Dz. Urz. UE L 264 z 13.10.2017, str. 7).

6.5. Wykaz podmiotów, którym przekazano informację o wynikach kontroli

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Prezes Trybunału Konstytucyjnego
6. Rzecznik Praw Obywatelskich
7. Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi
8. Główny Lekarz Weterynarii
9. Sejmowa Komisja do Spraw Kontroli Państwowej
10. Sejmowa Komisja Rolnictwa i Rozwoju Wsi
11. Senacka Komisja Rolnictwa i Rozwoju Wsi
12. Wojewodowie
13. Państwowy Instytut Weterynaryjny – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach
14. Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy w Warszawie
15. Polski Związek Łowiecki
16. Krajowa Izba Lekarsko-Weterynaryjna
17. Krajowa Rada Izb Rolniczych
18. Podlaska Izba Rolnicza
19. Polski Związek Hodowców i Producentów Trzody Chlewnej „POLSUS”
20. Stowarzyszenie Producentów Trzody Chlewnej „Podlasie”
21. Podlaski Związek Rolniczych Zrzeszeń Branżowych Producentów Trzody Chlewnej
22. Związek Polskie Mięso
23. Unia Producentów i Pracodawców Przemysłu Mięsnego
24. Stowarzyszenie Rzeźników i Wędliniarzy RP
25. Polski Związek Przetwórców Animal By Products
26. Krajowy Związek Pracodawców Producentów Trzody Chlewnej

6.6. STANOWISKO MINISTRA RiRW DO INFORMACJI O WYNIKACH KONTROLI

**MINISTER ROLNICTWA
I ROZWOJU WSI**

Krzysztof Jurgiel

K.kp.0910.7.2017

Warszawa, dnia 24.01.2018 r.

Pan

Krzysztof Kwiatkowski

Prezes

Najwyższej Izby Kontroli

Odpowiadając na nadesłaną przy piśmie z 9.01. 2018 r., znak: KRR.430.006.2017, Informację o wynikach kontroli realizacji programu bioasekuracji jako element zwalczania afrykańskiego pomoru świń, uprzejmie informuję.

Głównym celem programu bioasekuracji wprowadzonego w drodze rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 kwietnia 2015 r. (Dz. U. poz. 517, z późn. zm.) jest zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń w gospodarstwach położonych na obszarze wskazanym w przedmiotowym programie bioasekuracji.

Na etapie prac nad przepisami wprowadzającymi program bioasekuracji założono, że cel ten osiągnięty zostanie poprzez zwiększenie poziomu bioasekuracji w gospodarstwach, w których utrzymywane są świny przez spełnienie wymagań bioasekuracji określonych w ust. 6 załącznika do ww. rozporządzenia, a w sytuacji gdy nie będzie to możliwe, przez wydanie przez powiatowego lekarza weterynarii decyzji nakazującej zabicie lub poddanie ubojowi świń oraz zakazującej ich wprowadzenie do gospodarstw i utrzymywania w gospodarstwie przez okres trwania programu.

Wymagania bioasekuracji określone w ust. 6 załącznika do ww. rozporządzenia opracowane zostały na podstawie dostępnej wiedzy w zakresie epizootiologii, w szczególności dróg szerzenia się tej choroby, z uwzględnieniem opinii zewnętrznych ekspertów. Ponadto większość wymagań bioasekuracji wymienionych w przedmiotowym programie wskazanych zostało w unijnej strategii zwalczania afrykańskiego pomoru świń przyjętej po spotkaniu ekspertów KE Wspólnotowego Weterynaryjnego Zespołu do Spraw Kryzysowych (CVET) oraz państw członkowskich Unii Europejskiej, na terytorium których w 2014 r. stwierdzono po raz pierwszy ASF.

Przepisy regulujące realizację programu bioasekuracji przewidują, że na obszarze, gdzie jest realizowany program bioasekuracji świny mogą być utrzymywane wyłącznie w gospodarstwach, które spełniają wymagania bioasekuracji określone w ust. 6 załącznika do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z 3 kwietnia 2015 r. (Dz. U. poz. 517, z późn. zm.).

W każdym przypadku, gdy podmiot nie spełnia ww. wymagań powiatowy lekarz weterynarii wydaje decyzję nakazującą zabicie utrzymywanych w gospodarstwie zwierząt z gatunków wrażliwych na ASF lub poddanie tych zwierząt ubojowi oraz zakazującą wprowadzania do gospodarstwa i utrzymywania w nich zwierząt przez czas trwania programu bioasekuracji.

Dodatkowo w przypadku, gdy podmiot wbrew ww. nakazowi nie zabija utrzymywanych w gospodarstwie zwierząt lub nie poddaje tych zwierząt ubojowi albo wprowadza do gospodarstwa lub utrzymuje w nim zwierzęta wrażliwe na ASF przez okres wskazany w programie podlega karze pieniężnej.

Należy podkreślić, że na etapie projektowania przepisów wprowadzających program bioasekuracji przewidywano, że ze względu na rozdrobnioną strukturę stad posiadacze świń z przyczyn finansowych nie będą mogli dostosować gospodarstw do wymagań określonych w programie bioasekuracji i dlatego umożliwiono im dobrowolną rezygnację z utrzymywania w takich gospodarstwach świń zapewniając im jednocześnie rekompensaty za nieprzerwane nieutrzymywanie świń wypłacane przez czas realizacji programu, tj. do dnia 31.12.2018 r. Podmiotom utrzymującym świnię, które nie zrezygnowały z ich utrzymywania zapewniono natomiast możliwość refundacji do 50% wydatków ponoszonych na spełnianie ww. wymagań bioasekuracji, tj. na zakup mat dezynfekcyjnych, sprzętu do wykonania zabiegów dezynfekcyjnych, dezynsekcyjnych lub deratyzacyjnych oraz zakup produktów biobójczych, środków dezynsekcyjnych lub deratyzacyjnych, odzieży ochronnej i obuwia ochronnego, a także wydatków poniesionych na zabezpieczenie budynków, w których są utrzymywane świnię przed dostępem zwierząt domowych.

Opisane powyżej zasady realizacji programu bioasekuracji są zatem w mojej ocenie wystarczające do osiągnięcia celu wskazanego w „Programie bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” i pozwalają zarówno na podniesienie poziomu bioasekuracji w gospodarstwach w przypadku posiadaczy zwierząt, którzy chcą utrzymywać świnię na obszarze gdzie realizowany jest program bioasekuracji, jak i zapewniają, że świnię nie będą utrzymywane w gospodarstwach, w które nie spełniają wymagań bioasekuracji określonych w ust. 6 załącznika do ww. rozporządzenia.

Biorąc powyższe pod uwagę należy stwierdzić, że obowiązujące przepisy prawne w zakresie realizacji programu bioasekuracji zgodnie z przyjętymi założeniami pozwalają na wydanie decyzji nakazującej zabicie utrzymywanych w gospodarstwie zwierząt z gatunków wrażliwych na ASF lub poddanie tych zwierząt ubojowi oraz zakazującej wprowadzania do gospodarstwa i utrzymywania w nich zwierząt przez czas trwania programu bioasekuracji każdorazowo, gdy gospodarstwo nie spełnia wymagań określonych w programie bioasekuracji, tj. określonych w ust. 6 załącznika do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 kwietnia 2015 r. (Dz. U. poz. 517,

z późn. zm.).

Jednocześnie uprzejmie informuję, że sankcje wynikające z nieprzestrzegania przez posiadaczy zwierząt przepisów prawnych wymienione w ust. 4 załącznika do rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 3 kwietnia 2015 r. (Dz. U. poz. 517, z późn. zm.) określają przepisy odrębne, a co za tym idzie z punktu widzenia prawnego nie jest możliwe określenie w przepisach regulujących program bioasekuracji innych sankcji, w przypadku gdy posiadacze zwierząt nie przestrzegają takich przepisów.

Odnosząc się natomiast do uwagi dotyczącej braku mierników i stałego monitorowania uzyskiwanych efektów rzeczowych utrudniających ocenę programu jako narzędzia zwalczania afrykańskiego pomoru świń, uprzejmie informuję, że nie mają one w praktyce wpływu na osiągnięcie celu programu bioasekuracji, ani na jego realizację. Należy podkreślić, że program bioasekuracji nie jest narzędziem zwalczania afrykańskiego pomoru świń. Program bioasekuracji z założenia jest działaniem wspomagającym zapobieganie szerzeniu się choroby.

Zasady zwalczania afrykańskiego pomoru świń, w tym narzędzia - środki wprowadzane w celu likwidacji ASF regulują odrębne przepisy prawne, w szczególności art. 42 - 50 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o ochronie zdrowia zwierząt oraz zwalczaniu chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. z 2014 r. poz. 1539, z późn. zm.), rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie zwalczania afrykańskiego pomoru świń (Dz. U. poz. 754) oraz rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie środków podejmowanych w związku z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń (Dz. U. poz. 711, z późn. zm.). Wykaz aktów prawnych w załączeniu.

Jednocześnie uprzejmie informuję, że zgodnie z Oceną Skutków Regulacji (pkt 12) załączoną do projektu rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi w sprawie wprowadzenia „Programu bioasekuracji mającego na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń” na lata 2015-2018 wskazano, że miernikiem względem, którego nastąpi ocena wdrożenia projektowanych środków będzie liczba ognisk choroby zakaźnej w okresie 1 roku od zastosowania środków.

Jak wynika z analizy występowania u świń afrykańskiego pomoru świń w Polsce w okresie 1 roku od zastosowania ww. środków, tj. od 29 kwietnia 2015 r. do 29 kwietnia 2016 r. na obszarze gdzie jest realizowany program bioasekuracji nie stwierdzono afrykańskiego pomoru świń u świń utrzymywanych w gospodarstwach.

Wnioski skierowane do Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi obejmują m. in. „wystąpienie do Komisji Europejskiej z wnioskiem o zmniejszenie restrykcji przepisów sanitarnych w strefach zapowietrzonych i zagrożonych, w miarę stopniowego wykluczenia wystąpienia wirusa ASF, dzięki zastosowaniu skutecznej diagnostyki zwierząt”. Wniosek ten nie dotyczy przepisów wprowadzających

program bioasekuracji mający na celu zapobieganie szerzeniu się afrykańskiego pomoru świń, których realizacja była przedmiotem kontroli Najwyższej Izby Kontroli. Restrykcje w obszarach zapowietrzonych i zagrożonych są wprowadzane na podstawie rozporządzenia Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 6 maja 2015 r. w sprawie zwalczania afrykańskiego pomoru świń (Dz. U. z 2015 r. poz. 754). Zgodnie z § 7 tego rozporządzenia obszar zapowietrzony o promieniu co najmniej 3 km oraz obszar zagrożony sięgający co najmniej 7 km poza obszar zapowietrzony określa powiatowy lekarz weterynarii albo wojewoda w przypadku wyznaczenia ogniska choroby. Następnie w § 8-12 ww. rozporządzenia określono, jakie czynności i jakie restrykcje muszą lub mogą zostać nałożone w tych obszarach. Rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi wdraża w tym zakresie dyrektywę Rady nr 2002/60/WE z dnia 27 czerwca 2002 r. ustanawiającą przepisy szczególne w celu zwalczania afrykańskiego pomoru świń oraz zmieniająca dyrektywę 92/119/EWG w zakresie choroby cieszyńskiej i afrykańskiego pomoru świń. W związku z tym zmniejszenie restrykcji na obszarach zapowietrzonych lub zagrożonych musiałoby się wiązać w pierwszej kolejności ze zmianą ww. dyrektywy Rady, a następnie ze zmianą rozporządzenia krajowego.

Należy również zwrócić uwagę, że w związku ze zmianami legislacyjnymi treść pkt 6.3. „Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych” jest obecnie nieaktualna. Przede wszystkim należy wskazać, że ustawą z dnia 14 grudnia 2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia zwalczania chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. z 2018 r. poz. 50) wprowadzono możliwość wyznaczenia przez powiatowego lekarza weterynarii lekarzy weterynarii zatrudnionych w innych niż kierowany przez danego powiatowego lekarza weterynarii inspektoratach. Ponadto rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2014 r. w sprawie rodzajów wydatków ponoszonych przez inspektoraty weterynarii (Dz. U. poz. 1029, z późn. zm.) utraciło moc w związku z uchynieniem ustawą z dnia 14 grudnia 2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia zwalczania chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. z 2018 r. poz. 50) przepisu upoważniającego do jego wydania.

Reasumując powyższe w mojej opinii wprowadzone rozwiązania prawne w ww. zakresie są wystarczające do osiągnięcia celów określonych w programie bioasekuracji, a zasady mające na celu podniesienie poziomu bioasekuracji w gospodarstwach wynikające z przepisów prawnych regulujących realizację programu bioasekuracji są, w mojej ocenie, odpowiednie i dostosowane do rozdrobnionej struktury stad.

Jednocześnie uprzejmie informuję, że mając na uwadze wnioski zawarte w Informacji o wynikach kontroli realizacji programu bioasekuracji jako elementu zwalczania afrykańskiego pomoru świń podjąłem szereg działań mających na celu usprawnienie realizacji programu bioasekuracji, w tym między innymi poleciłem Głównemu Lekarzowi Weterynarii zintensyfikowanie

ZAŁĄCZNIKI

kontroli gospodarstw utrzymujących świnie, w szczególności na obszarach, na których realizowany jest program bioasekuracji oraz przeprowadzanie ich z należytą starannością zapewniającą możliwość wyegzekwowania wymagań weterynaryjnych, w tym wymagań bioasekuracji określonych w obowiązujących przepisach prawnych, a także w celu wzmocnienia Inspekcji Weterynaryjnej w bieżącym roku, zapewniłem zwiększenie środków finansowych na wynagrodzenia pracowników Inspekcji Weterynaryjnej w pięciu województwach, tj. lubelskim, mazowieckim, podlaskim, warmińsko-mazurskim oraz podkarpackim. Dodatkowo Główny Lekarz Weterynarii włączył temat „Programu Bioasekuracji” do planu przeprowadzanych kontroli szczebla centralnego na pierwszą połowę 2018 r.

Ponadto uprzejmie informuję, że trwają prace nad możliwością podjęcia działań przeciwpizootycznych wyprzedzających wystąpienie wirusa na nowych obszarach, w tym możliwości objęcia programem bioasekuracji całego kraju.

W załączeniu przesyłam sprawozdania z działalności Pełnomocnika Rządu do spraw działań związanych z wystąpieniem afrykańskiego pomoru świń na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej (od 28.09.2016 r. do 30.09.2017 r.) oraz stenogram z posiedzenia Komisji Rolnictwa i Rozwoju Wsi w dniu 6.12.2017 r., w czasie którego zostały przedstawione informacje dotyczące działań podjętych przez Ministerstwo w zakresie rozprzestrzeniającej się w Polsce epidemii afrykańskiego pomoru świń (ASF).

Zał. 6

6.8. OPINIA PREZESA NIK DO STANOWISKA MINISTRA RiRW

PREZES
NAJWYŻSZEJ IZBY KONTROLI
KRZYSZTOF KWIATKOWSKI

KRR.430.006.2017
P/17/046

Warszawa, dnia 29 stycznia 2018 r.

Opinia

**Prezesa Najwyższej Izby Kontroli do stanowiska Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
z dnia 24 stycznia 2018 r. do Informacji o wynikach kontroli „Realizacja programu bioasekuracji
jako element zwalczania afrykańskiego pomoru świń”**

Stosownie do art. 64 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz. U. z 2017 r. poz. 524) przedstawiam opinię do ww. stanowiska.

1. Najwyższa Izba Kontroli przyjmuje informację o podjęciu przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi działań na rzecz realizacji wniosków pokontrolnych. Z zadowoleniem należy odnotować:
 - zintensyfikowanie kontroli gospodarstw utrzymujących świnie, w szczególności na obszarach gdzie realizowany jest program oraz przeprowadzanie ich z należytą starannością zapewniającą możliwość wyegzekwowania wymagań weterynaryjnych określonych w obowiązujących przepisach prawnych,
 - rozpoczęcie prac nad działaniami przeciwepidemicznymi wyprzedzającymi wystąpienie wirusa na nowych obszarach, w tym objęcie programem bioasekuracji całego kraju,
 - wzmocnienie Inspekcji Weterynaryjnej przez zwiększenie środków finansowych na wynagrodzenia jej pracowników w województwach lubelskim, mazowieckim, podlaskim, warmińsko-mazurskim i podkarpackim,
 - włączenie do planu kontroli Głównego Lekarza Weterynarii w 2018 r. zagadnień dotyczących prawidłowości realizacji programu bioasekuracji.
2. Najwyższa Izba Kontroli podziela stanowisko Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi, że realizacja wniosku dotyczącego zmniejszenia restrykcji przepisów sanitarnych w strefach zapowietrzonych i zagrożonych wiąże się z dokonaniem zmian w prawie europejskim i krajowym. Biorąc pod uwagę dotychczasowe doświadczenia w zwalczaniu ognisk afrykańskiego pomoru świń, istotne jest stopniowe wykluczanie wystąpienia wirusa afrykańskiego pomoru świń dzięki skutecznej diagnostyce zwierząt, a w efekcie – złagodzenie ekonomicznych i społecznych skutków tej choroby.
3. Najwyższa Izba Kontroli podtrzymuje oceny i uwagi zawarte w „Informacji”. Przedstawione przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi dane dotyczące przyjętych zasad realizacji programu bioasekuracji oraz rozwiązań prawnych w tym zakresie są zgodne z ustaleniami kontroli. Najwyższa Izba Kontroli nie podziela wyrażonego przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi poglądu, że rozwiązania te są wystarczające do osiągnięcia celu wskazanego w programie i pozwalają na podniesienie poziomu bioasekuracji, szczególnie w gospodarstwach utrzymujących niewielką liczbę świń. Dowodem na nieskuteczność zastosowanych rozwiązań było wystąpienie na obszarze objętym programem bioasekuracji dwóch nowych ognisk afrykańskiego pomoru świń.

4. W rozdziale 6.3. Informacji „Analiza stanu prawnego i uwarunkowań organizacyjno-ekonomicznych” został przedstawiony stan prawny obowiązujący w dniu jej zatwierdzenia, tj. 8 stycznia 2018 r. Najwyższej Izbie Kontroli znany jest fakt, że w dniu 17 stycznia 2018 r. weszła w życie ustawa z dnia 14 grudnia 2017 r. o zmianie niektórych ustaw w celu ułatwienia zwalczania chorób zakaźnych zwierząt (Dz. U. z 2018 r. poz. 50) oraz utraciło moc rozporządzenie Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi z dnia 29 lipca 2014 r. w sprawie rodzajów wydatków ponoszonych przez inspektoraty weterynarii (Dz. U. poz. 1029, ze zm.).

